

PÄIVÄTOIMINTA ERITYISESSÄ HUOLENPIDOSSA

Kehittämistyö oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten osallistamisesta
päivätoimintaan

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

Syksy, 2018

Julia Pitkäranta

Koulutus Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, ylempi AMK
Kampus Visamäki

Tekijä Julia Pitkäranta **Vuosi** 2018

Työn nimi Päivätoiminta Erityisessä huolenpidossa. Kehittämistyö oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten osallistamisesta päivätoimintaan.

Työn ohjaaja Leena Packalén

TIIVISTELMÄ

Perhekuntoutuskeskus Lauste on lastensuojelupalveluiden asiantuntija Varsinais-Suomessa. Yksi organisaation keskeisimmistä toimintaperiaatteista on asiakkaan osallistaminen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Lausteella toimivan erityisen huolenpidon yksikköön oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten päivätoimintaan materiaalipankki. Materiaalipankin sisältämät harjoitukset tukevat itsenäistyvien nuorten kasvua ja kehitystä palvelun heidän yksilöllisiä tavoitteitaan ja tarpeitaan tulevaisuuden suunnittelussa. Kehittämistyö toteutettiin yhteistyössä erityisen huolenpidon nuorten sekä yksikössä työskentelevien aikuisten kanssa.

Aikuisille teetetyn teemahaastattelun avulla saatiin muodostettua materiaalipankin pääotsikot. Nuoret osallistuivat otsikoiden mukaisen toiminnan suunnitteluun Learning Cafe-menetelmää soveltaen. Materiaalipankin pääotsikoiksi muodostuivat elämänhallinta, itsenäistyminen, opinnot ja työelämä. Otsikoiden alle nuoret suunnittelivat heitä motivoivia toiminnan muotoja, joista keskeisimmäksi nousivat toiminnallisuus, yhdessä tekeminen, aikuisen läsnäolo sekä tavoitteellisuus. Materiaalipankin runko on avoimesti käytettävissä, mutta sen sisältämät harjoitukset muokautuvat käyttäjiensä näköiseksi. Sitä on mahdollista soveltaa myös muissa yksikön yksilö- ja ryhmätöissä.

Materiaalipankki koettiin hyödylliseksi työvälineeksi. Nuorten osallistaminen oman toimintansa suunnitteluun vahvistaa paitsi näyttöön perustuvaa toimintatapaa, myös Lausteen keskeisimpiä toimintaperiaatteita kanavana osallistaa nuoret palvelun suunnittelussa. Näin luodaan toiminnalle vaikuttavuutta myös rakenteellisella tasolla.

Avainsanat osallisuus, laatu, nuoruus, lastensuojelu, erityinen huolenpito, päivätoiminta

Sivut 66 sivua, joista liitteitä 6 sivua

Social and health care development and management
Visamäki

Author	Julia Pitkäranta	Year 2018
Subject	Day activities in the intensive care unit. Development work for participating the youth in the day activities after the end of compulsory education.	
Supervisor	Leena Packalén	

ABSTRACT

The family rehabilitation center in Lauste specializes in child welfare services. One of the main principles of the organization is enhancing customer participation. The objective of this study was to create a material bank of the day activities for the youth in the intensive care unit that have already finished compulsory school. The exercises included in the material bank support the growth and development of the young people becoming independent by taking their personal goals and individual needs in planning their future into consideration. The development work was carried out in cooperation with the youth in the intensive care unit as well as with the adults working in the unit.

The main headers were formed by conducting a theme interview with the adults working in the intensive care unit. The youth participated in the planning through a learning café. The main headers that were chosen were life management, becoming independent, studies and working life. Under these headers, the youth planned different forms of operating methods that motivate them such as action-oriented working, cooperation, adult presence and goal orientation. The central part of the material bank is usable for everyone, but it usually works in different ways depending on the users. Therefore, it is possible to apply it to other forms of individual or group work.

The material bank was considered an important tool in organising the work with the youth. Involving the youth in planning their own activities verifies the working method based on evidence as well as the main principles of involving the youth in planning the services provided to them in Lauste. In this way effectiveness can be created in the structural level.

Keywords participation, quality, child welfare, intensive care, day activities

Pages 66 pages including appendices 6 pages

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. KOHDEORGANISAATION JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	5
3. LASTENSUOJELU	6
3.1 Sijaishuolto	7
3.2 Erityinen huolenpito	7
3.3 Kehityksen tarve ja merkitys	11
4. LAATU LASTENSUOJELUSSA.....	12
4.1 Laatu lastensuojelussa.....	12
4.2 Hoito- ja kasvatussuunnitelma	13
5. LAPSEN OSALLISUUS.....	14
5.1 Lapsen osallisuus	14
5.2 Onnistunut osallisuus	16
5.3 Lapsen osallisuus lastensuojelussa.....	19
6. NUOREN ELÄMÄNHALLINTA.....	22
6.1 Nuori ja elämänhallinta	22
6.2 Nuoruus ja koulukoti	24
6.3 Nuoren elämänhallinta lastensuojelussa	26
6.4 Nuoren fyysiset tarpeet.....	27
6.5 Nuoren psyykkiset tarpeet	28
6.6 Toimijuutta edistävät ja estävät tekijät.....	29
6.7 Syrjäytymisen ehkäisy.....	30
7. KEHITTÄMISTYÖN TAVOITE JA TARKOITUS	31
8. KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS.....	32
8.1 Kehittämistyön kuvaus	32
8.2 Kehittämistyössä käytetyt menetelmät	33
8.3 Aikuisten lomakehaastattelu	35
TOIMINTAYMPÄRISTÖ	39
8.4 Nuorten ryhmätyöskentely	40
9. KEHITTÄMISTYÖN TULOSTEN YHTEENVETO	44
9.1 Elämänhallinta	44
9.2 Itsenäistyminen ja arjenhallinta	44
9.3 Opinnot.....	45
9.4 Työelämä	45
9.5 Toiminnan tavoitteet ja toimintaympäristö	46
10. KEHITTÄMISTYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	46

10.1 Eettisyys.....	46
10.2 Luotettavuus.....	48
11. KEHITTÄMISTYÖN POHDINTA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	49
11.1 Kehittämistyön pohdinta.....	49
11.2 Jatkotutkimus- ja kehittämistyö aiheet.....	52
12. LÄHTEET.....	54

Liitteet

Liite 1 Lomakehaastattelu aikuisille

Liite 2 Vanhempien suostumus lapsensa haastatteluun

Liite 3 Nuoren suostumus osallistumiseen

Liite 4 Päivätoiminnan materiaalipankki

Liite 5 Kehittämistyön aikataulu

1. JOHDANTO

Suomen kuvalehden digitaalisessa aikakausjulkaisussa Ängeslevä (2015) kertoo laitokseen sijoitetusta Artusta (nimi muutettu), jota on erilaisin tukitoimin hoidettu elämänsä aikana yli miljoonalla eurolla. Arttu on huostaanotettu useamman kerran. Hänellä on määrittelemätön tunne- ja kehityshäiriö. Nuorempana Arttu raivosi ja rikkoi tavaroita. Vanhempana hän jäi pois koulusta ja käytti niin paljon päihkeitä, että hänet sijoitettiin tiukan valvonnan alle laitokseen, jossa on vakavista päihde-, mielenterveys ja käytösongelmista kärsiviä nuoria. Pian Arttu täyttää 18 vuotta ja huostaanotto puretaan. Arttu siirtyy jälkihuoltoon, saa oman tukiasunnon, eikä kukaan enää estä häntä. Hän päättää elämästään itse. Arttu voi halutessaan käyttää niin paljon huumeita kuin tahtoo ja pitää halutessaan yhteyttä vanhaan jengiinsä. Muutos nykyiseen on järjestyttävä. Puolet elämästään Arttu on asunut kotinsa ulkopuolella, häntä on arvioitu, tarkkailtu ja aggressiivista levottomuutta hoidettu, nyt viimeisimpänä tarkkaan rajatussa yksikössä. Sitten Arttu täyttää 18 vuotta. Hän ei käy koulua, mutta käyttää päihkeitä päivittäin. Nyt hänen on pärjättävä itse.

Pekkarisen (2017, s. 33–35) mukaan lastensuojelun sijaishuoltoa koskevassa keskustelussa vahvana elää ajatus koulukodeista lähtijöiden jakautumisesta kolmeen kategoriaan – tuen avulla pärjääviin, selviytyjiin ja niihin, jotka eivät tuettuinaakaan pärjää. Viimeaikaiset rekisteripohjaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorilla aikuisilla, jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle, on kouluttautumiseen, työllistymiseen, terveyteen ja rikollisuuteen liittyviä ongelmia enemmän kuin muilla nuorilla aikuisilla. Samaan viittaa myös Manninen (2017, s. 12) THL:n julkaisussa Koulukodista yhteiskuntaan. Moniongelmaisuus on koulukoteihin sijoitetuille nuorille yhteistä, mikä tekee nuoren oireista moninaisia. Yhdistäviä piirteitä löytyy taustalta yksilöllisyydestä huolimatta lukuisia. Nuoria yhdistävät erilaiset käytöshäiriöt, jotka ilmenevät psyykkisenä epävakautena, päihteidenkäyttönä, rikoksina ja rajattomuutena. Monen nuoren taustalta löytyy kodin olosuhteiden vaikeutta, mielenterveysongelmia, uupumusta, kasvatusvaikeuksia ja aikuisten päihteidenkäyttöä. Tämän vuoksi monien perheiden tarjoama kehityksen ja kasvun tuki lapselle on heikkoa.

Aiheeseen liittyviä julkaisuja (esim. Ängeslevä 2015; Pekkarinen 2017; Loukasmäki 2018) lukiessa pohtii väkisinkin, mitä voitaisiin tehdä toisin. Selvääkin selvempää on, että tukea ja apua tulisi tarjota ennakoitusti jo paljon varhaisemmassa vaiheessa. Miten näitä nuoria voitaisiin paremmin tukea itsenäistymisen kynnyksellä ja millaisin keinoin edesauttaa onnistumisia? Ennakoitu tuki ja varhainen puuttuminen eivät ole enää mahdollisia varsinkaan rajatusta laitosympäristöstä vapauteen ja vastuuseen siirryttäessä. Johdannon alussa kuvatus Artun tarina on surullinen, mutta hyvin tavallinen. Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön, sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007.). Jacksonin (2018, s. 55) esittelemässä pöytäkirjassa, koskien eduskunnan asiamiehen tarkastusraporttia Pohjolakotiin, muistutetaan, että lapsen oikeuksien sopimuksen sopimusvaltiot takaavat 12 artiklan mukaan lapselle oikeuden ilmaista vapaasti näitä näkemyksiä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Jotta tämä toteutuu, hänelle on annettava mahdollisuus tulla kuuluksi ja häntä tulee osallistaa kaikissa häneen

liittyvissä päivittäisissä toiminnoissa. Peruskoulun suorittamisen turvaaminen on osaa tätä oikeutta, mutta jatko-opinnoista nuori on itse vastuussa, kuten koko elämästään täytettyään 18 vuotta.

Artun tarina sijoittuu lastensuojelulaitokseen. Ängeslevän (2015) mukaan, Artun lisäksi Suomessa oli vuonna 2013 18 000 alaikäistä sijoitettua, joiden hoito maksoi 710 miljoonaa euroa. Vuonna 2015 summa oli noussut 900 miljoonaan euroon. Artun itsenäistymiseen voisi sijoittaa vielä lisää, vaikka satatuhatta euroa. Hänen kaltaisensa nuoret tarvitsisivat tukiasunnon, tukiperheen, paljon apua itsenäisen elämän opettelussa, arjen hallinnassa ja koulunkäynnin aloittamisessa. Investointi on kannattavaa, sillä syrjäytymisriski on korkea. Jos Arttu syrjäytyy eliniäkseen, hänen hoitokuluihinsa voidaan laskea noin 1,5 miljoonaa euroa lisää. Ylen digitaalisessa julkaisussa Loukasmäen (2018) mukaan, tällä hetkellä Suomessa on yli 60 000 syrjäytynyttä nuorta. Aikuisiän syrjäytymiseen vaikuttavia riskitekijöitä ovat muun muassa lastensuojelun sijoitus 12–16-vuoden iässä, ei toisen asteen tutkintoa 25 vuoden iässä, mielenterveyslääkkeet 14–18 vuoden iässä ja synnytykset ennen 20 ikävuotta. Näiden lisäksi vaikuttavat varhaiset kehityshäiriöt, ei yhteyshaussa, sekä rikostuomio tai rikkeet.

Kehittämistyön tarkoitus oli kehittää Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikön oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten toiminnan suunnittelun tueksi materiaalipankki, joka sisältää nuorten omasta mielestä heitä parhaiten motivoivia ja hyödyllisiä toiminnan malleja. Tavoitteena on, että nuori, joka on yksikköön sijoitettu, mutta ei enää käy peruskoulua, voi harjoitella itsenäistymistä tukevia toimintoja koulupäivän aikana. Yksilökeskeinen, tavoitteellinen ja suunnitelmallinen toiminta antaa nuorelle valmiuksia selviytyä elämässä senkin jälkeen, kun hän täyttää 18 vuotta ja hänen on pärjättävä itse. Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan lastensuojelulaitoksessa 12 vuotta täyttäneelle sijaishuollossa olevalle lapselle järjestettävää erityistä moniammatillista huolenpitoa ja hoitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen huolenpitonsa ja hoitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa (Lastensuojelulaki 417/2007).

Erityinen huolenpito on lastensuojelun tiukin rajoitusmuoto, arviointi- ja pysäytysjakso. Erityisessä huolenpidossa olevat kouluikäiset lapset käyvät päivisin koulua, oppivelvollisuuden suorittaneet eivät. Oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten päivätoiminnan laatu ja tavoitteellisuus jää yksikössä työskentelevien ammattilaisten vastuulle. Suljetussa tai rajatussa yksikössä toiminnan suunnittelun merkitys korostuu. Mitä nämä nuoret, jotka eivät käy koulua, tekevät päivisin? Millainen toiminta heitä parhaiten motivoisi ja tukisi tulevaisuuden suunnittelussa? Millä keinoin aikuisten olisi mahdollista tukea näitä nuoria ja omalla toiminnallaan parantaa näiden nuorien mahdollisuuksia paremmassa arjenhallinnassa vielä senkin jälkeen, kun he täyttävät 18 vuotta, sijoitus puretaan ja he ovat omillaan? Jos suunnitelmallisella toiminnalla laitoshuollossa voidaan vähääkään edesauttaa oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten mahdollisuuksia selvitä ja ehkäistä syrjäytymistä, on tämän kehittämistyön tavoite saavutettu.

Tässä kehittämistyössä nuoret osallistuivat itse toiminnan suunnitteluun. Näin varmistettiin, että suunniteltu päivätoiminta on heille mieluisaa ja toimintakykyä ylläpitävää, sekä edistää todennäköisesti paremmin motivaatiota jatko-opintoihin ja työelämän suunnitteluun. Mitä paremmin nuoria saadaan motivoitumaan oman tulevaisuutensa

suunnittelussa, sitä todennäköisemmin ehkäistään syrjäytymistä. Päivätoiminnassa mukana olevat nuoret ovat peruskoulun suorittaneita, eivätkä osallistu koulutyöhön. Erityisen huolenpidon jakso kestää vaihtelevasti 30–90 vuorokautta ja sen tavoite on arvioinnin ja pysäytyksen lisäksi ylläpitää ja kehittää toimintakykyä sekä tarjota nuorille mahdollisuus oppia uutta. Kehittämistyön tavoite on moniammatillisen työryhmän ammattitaitoa ja osaamista, sekä nuorten toiveita ja tarpeita tiiviissä yhteistyössä hyödyntäen, saavuttaa nuorten näköinen ja toiminnan tarkoitusta palveleva lopputulos.

Mielenkiinto aiheeseen liittyy kiinnostukseen kehittää lastensuojelun laitoshuollon päivätoimintaa itsenäistyviä, oppivelvollisuuden suorittaneita nuoria paremmin palvelevaksi. Erityisen huolenpidon yksikössä työskennellessä kokee olevansa vastuussa nuorten tavoitteellisen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Mitä enemmän nuori saa itse olla osallisena ja päättämässä asioistaan, sen hyödyllisempää toiminta on. Työskentely on aina onnistuneempaa, mitä enemmän nuori on itse siihen halukas osallistumaan. Aiemman opinnäytetyöni tein koulukotinuorten suuntautumisesta jatko-opintoihin peruskoulun jälkeen. Tässä työssä oli alun perin tarkoitus tutkia ilmiötä nuorten tarpeista ja toiveista päivätoimintaan silloin kun koulua ei ole, mutta tutkimuksen sijaan tässä työssä päädyttiin kehittämään jo olemassa olevaa päivätoimintaa vastaamaan paremmin nuorten tarpeisiin. On tärkeää kehittää innovatiivisia palvelumalleja ja siksi tässä kehittämistyössä pyrittiin tuomaan nuoren näkökulman esiin osallistamalla heitä oman jaksonsa päivätoiminnan suunnitteluun. Materiaalipankin rakenne suunnitellaan työntekijöiden ja toimintaympäristön näkökulmasta, jonka jälkeen toiminnan sisältö ideoidaan nuorten toiveiden ja tarpeiden näköiseksi yhdessä heidän kanssaan. Työ toteutetaan rakenteellisen mallin mukaisesti, jossa havainnointi ja tieto suunnataan vuorovaikutuksessa nuorilta aikuisille ja toisinpäin. Kehittämistyö etenee vuorovaikutuksen avulla asiantuntijuuden jakamiseen ja erilaisten näkökulmien esille tuomiseen.

Kehittämistyön teoriaperusta painottuu lastensuojeluun ja erityisen huolenpitoon, lastensuojelun laatuun, nuoren osallisuuteen, sekä ikäkauteen liittyviin työskentelyssä huomioitaviin teemoihin, kuten elämänhallintaan ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Työssä keskitytään erityisessä huolenpidossa olevan itsenäistyvän nuoren päivätoimintaan, mutta koska lastensuojelulaki ja muut työssä käytetyt lähteet käyttävät tästä ikäryhmästä vaihtelevasti sanoja lapsi ja nuori, käytetään näitä tässä työssä vaihtelevasti viitteen määrittämällä tavalla. Lukijalle on kuitenkin hyvä selventää, että sanamuodosta huolimatta, tässä työssä lapsella tai nuorella tarkoitetaan 16–17-vuotiasta nuorta. Vastaavasti kun tässä työssä käytetään sanaa aikuinen työntekijän sijaan, tarkoitetaan sillä kehityshankkeeseen osallistunutta kasvatus- sosiaali- tai terveysalan ammattilaista. Erityinen huolenpito tunnetaan käsitteenä vasta vuodesta 1998 lähtien. Erityisestä huolenpidosta on julkaistu hyvin vähän tutkittua tietoa puhumattakaan sen toiminnan sisällöstä. Tästä johtuen, osa tämän kehittämistyön teoriasta on ajalta, jolloin erityistä huolenpitoa alettiin Suomessa virallisesti järjestää. Tätä aiemmin Suomessa järjestettiin koulukotien yhteydessä joiltain osin vastaavaa suljetuksi laitoshoidoksi kutsuttua lastensuojelua, mutta sen käsittely ei tässä tapauksessa aja asiaansa. Kehittämistyöhön on otettu teoriaan mukaan vanhempaa tutkittua tietoa siltä osin, kun se ei ole muuttanut vuosien saatossa. Koulukotien toimintaa, sekä koulukotinuorten sijoittumista yhteiskuntaan ja koulukotinuorten ongelmia on tutkittu enemmän. Erityisen huolenpidon yksiköt Suomessa toimivat koulukodin alaisuudessa ja tästä syystä teoriapohjan

tukena on käytetty myös koulukodeista tehtyjä tutkimuksia. Kehittämistyö toteutettiin erityisen huolenpidon toimintaympäristössä ja työssä avataan lukijalle myös sitä, mitä se tarkoittaa käytännössä. Näiden käsitteiden merkityksen ymmärtämisellä ja taidolla soveltaa niitä käytäntöön, on toiminnan onnistumisen kannalta merkitystä. Työ johdattelee lukijan lastensuojelun ja erityisen huolenpidon kautta nuoren tarpeisiin, jonka jälkeen se avaa lukijalle tarkemmin kehittämishanketta vaihe vaiheelta. Lopuksi tässä työssä pohditaan onnistumista ja vaikuttavuutta kokonaisuudessaan.

Kehittämistyöstä on enemmän hyötyä silloin, kun sen tuotoksena syntyy jotain konkreettista, joka toimii myös käytännössä. Intensiivinen ja tavoitteiden mukainen jakso-työskentely on tuloksettaampaa silloin, kun samoilla periaatteilla toimii koko moniammatillinen työryhmä ja kun nuori itse kokee sen hyödylliseksi ja mielekkääksi. Materiaalipankin tarkoitus ei missään tapauksessa ole rajata nuorten kanssa työskentelevien aikuisten mahdollisuuksia toteuttaa toimintaa vaan päinvastoin, olla apuna työssä ja sen suunnittelussa. Materiaalipankin avulla työskentelylle saadaan raamit, mutta sen sisältöön ja toteutustapaan jokainen ammattilainen persoonallaan tuo oman lisänsä. Materiaalipankki on suunniteltu erityisen huolenpidon yksikön käyttöön, mutta sitä on mahdollista hyödyntää myös muissa vastaavissa yksiköissä tai esimerkiksi työskenneltäessä sellaisten nuorten kanssa, joiden liikkumavapautta on rajattu pidemmälle ajanjaksolle. Materiaalipankki on suunniteltu itsenäistyvien 16–17-vuotiaiden oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten päivätoimintaan, mutta sitä on mahdollista soveltaa myös muuhun päivätoimintaan yksilö- ja ryhmätyöskentelyssä. Teemojen mukainen työskentely ja materiaalipankin sisältämät harjoitukset muokkautuvat yksikkökohteisesti käyttäjiensä näköisiksi, eikä niitä siksi avata tässä työssä tarkemmin.

2. KOHDEORGANISAATION JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Kehittämistyön toimintaympäristö on Erityisen huolenpidon yksikkö, josta käytetään lyhennettä EHO. Yksikkö toimii Perhekuntoutuskeskus Lausteella. Perhekuntoutuskeskus Lauste on lähes sadan vuoden kokemuksella toimiva, voittoa tavoittelematon yksityinen organisaatio ja lastensuojelupalveluiden asiantuntija Varsinais-Suomessa. Lausteella työskentelee noin 190 lastensuojeluun, perhekuntoutukseen ja erityisopetukseen suuntautunutta ammattilaista, joiden toiminnan ohjenuorana on lapsen hyvinvointi. Tiloissa jotka sijaitsevat Turussa ja Uudessa kaupungissa, on noin 70 asiakaspaikkaa lapsille ja nuorille. Lisäksi perheille on 16 asiakaspaikkaa. Lausteen erityisosaamiseen kuuluvat erilaiset yksilölliset sijaishuoltopalvelut ja erityinen huolenpito sekä avopalvelut ja perhekuntoutus. Lapsen etu on olla osana pysyvää ja turvallista yhteisöä ja Lauste puolustaa tätä etua jokaisen lapsen kohdalla. Lauste on lastensuojelun edelläkävijä, jonka tärkein tehtävä on olla perheiden tukena lasten kasvatuksessa. (Lauste, 2017)

Kehittämistyön toteutus tapahtuu Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikössä. Erityisen huolenpidon tehtävänä on ensisijaisesti pysäyttää ja katkaista nuoren vahingollinen tai itsetuhoinen käytös, mutta lisäksi sen tehtävänä on huolehtia nuoren kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista ja turvallisuudesta, sekä pohtia tulevan sijaishuoltopaikan edellytyksiä. Perhekuntoutuskeskus Lausteella toimivassa erityisen huolenpidon yksikössä on kuusi asiakaspaikkaa, joihin voidaan sijoittaa huostaan otettuja tai kiireellisesti sijoitettuja 12–17 -vuotiaita lastensuojelun asiakkaita. 30–90 vuorokauden mittainen pysäytys- ja arviointijakso on tarpeen silloin, kun nuori vaarantaa vakavasti oman terveytensä ja kehityksensä käytöksellään. Jakson aikana moniammatillinen henkilökunta auttaa nuorta pysäyttämään vahingollisen käytöksen ja luo jatko-suunnitelman jakson jälkeiselle ajalle yhdessä moniammatillisen verkoston avulla. (Lauste, 2017)

Lausteen (2017) toimintaperiaatteisiin kuuluu asiakkaan kuuntelu ja arvostus, suunnitelmallinen toiminta, perheiden tukeminen kasvatustehtävissä, moniammatillinen työskentely, läsnäolo sekä turvallisen toimintaympäristön luominen. Pekkarisen (2017, s. 24) selvityksessä koulukotien asemasta ja tehtävästä mukaan, toiminnan sisällön voimakas kehittäminen, sekä vaikuttavuusstrategian suunnittelu hoidon laadun parantamiseksi, ovat luonnehtineet 2010-lukua Lausteella. Toimintaperiaatteita ovat asiakkaan kuunteleminen ja arvostaminen, suunnitelmallinen toiminta, turvallisen ympäristön luominen ja onnistumisen edellytysten luominen moniammatillisen työskentelyn avulla.

Toiminnan lähtökohta on nuoren omat taidot ja voimavarat. Jakson aikana tapahtuvan intensiivisen hoitotyön ja jatkosuositusten perusteella nuorelle voidaan turvata tarpeita vastaavat palvelut hoitajakson jälkeenkin. Moniammatillisen työryhmän arviointi varmistaa, että nuori luo edellytyksiä onnistumiselle ja saa tarpeitaan vastaavaa hoitoa. Psykkisen hoidon tarve otetaan huomioon työskentelyssä. Yksikössä työskentelee 14 työntekijää moniammatillisessa työryhmässä. Työryhmään kuuluvat yksikön vastuhenkilö, sosiaalityöntekijä sekä AMK -tason sairaanhoitaja, sosionomeja, toimintaterapeutti ja fysioterapeutti. Ohjaajien lisäksi työryhmään kuuluvat erityisperhe-

työntekijä, erityisopettaja, psykologi, päihdetyöntekijä, toimintaterapeutti sekä säännöllisesti nuoria tapaava nuorisopsykiatri. Osaston tarkoitus on tukea nuorta ja antaa eväitä elämään, joka ei vahingoita terveyttä tai kehitystä. Nuorta kuunnellaan ja arvostetaan. Osaston toiminta perustuu suunnitelmallisuuteen ja tukea annetaan nuorten lisäksi myös heidän perheilleen. Osaston arvoina toimivat asiakaslähtöisyys, avoimuus ja rehellisyys, kunnioitus, luottamus sekä yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Erityisen huolenpidon arki on rakenteeltaan jäsenneiltyä ja toiminnassa on aina aikuinen läsnä. Arviointi jakso voi olla joko hyvin rajattu tai vapaampi, riippuen nuoren tilanteesta, toiminnasta osastolla sekä nuoresta vastaavan sosiaalityöntekijän päätöksestä. Nuoret liikkuvat osaston ulkopuolella aina aikuisen seurassa. (Lauste, 2017)

Erityisessä huolenpidossa käytössä olevia työmenetelmiä ovat nuoren tavoitteisiin liittyvät yksilölliset keskustelut ja päivittäinen ryhmätyöskentely. Käytetyimmät menetelmät työskentelyssä ovat verkostokartta, sekä muut vastaavat menetelmät, joilla nuoren tilanne voidaan tehdä näkyväksi. Lisäksi työskentelyssä käytetään EuroADAD – haastattelua (European Adolescent Assessment Dialogue –menetelmä) avuntarpeen selvittämisen tueksi, Lapset ja vanhemmat puheeksi -haastattelua sekä SWOT – analyysiä (strengths, weaknesses, opportunities, threats). Tavoitetyöskentely, erilaiset tunnekortit, itsenäistyvän nuoren roolikartta, päihdekartoitus, sukupuu ja Umbrella – kansio, ovat mukana työskentelyssä. DKT – menetelmän (dialektinen käyttäytymisterapia) avulla harjoitellaan vuorovaikutus- ja tunnesäätelytaitojen sekä ahdistuksen sietämisen taidon hallintaa. ART-ryhmiä (Aggression replacement training) on alettu työstää loppuvuodesta 2018. Erityisessä huolenpidossa tehdään myös perhetyötä, jolla mahdollistetaan nuoren lähiverkoston mukaan ottaminen työskentelyyn. (Lauste, 2017)

Nuori voi tulla osastolle kiireellisellä sijoituksella tai huostaan otettuna. Erityinen huolenpito pyrkii 12 vuotta täyttäneen lapsen kokonaisvaltaiseen hoitoon, huomioiden erityisesti psyykkisen hoidon tarpeen. Intensiivisellä työskentelyllä pyritään luomaan edellytykset mahdollisimman hyvin lapsen tarpeet huomioon ottavaan sijaishuoltoon. Erityisen huolenpidon järjestäminen vaatii laitokselta riittäviä henkilöstöresursseja sekä moniammatillista työskentelyä. Järjestäminen edellyttää myös toimivia rakenteellisia tilaratkaisuja, mikä tarkoittaa sitä, ettei erityistä huolenpitoa voida järjestää missä tahansa laitoksessa. Keskeisenä tavoitteena erityisessä huolenpidossa on katkaista lapsen vahingollinen tai itsetuhoinen käytös sekä voimistaa ja edesauttaa valmiutta sitoutua itsenäiseen ja vastuulliseen omien asioidensa hoitoon. (Räty, 2012, s. 518)

3. LASTENSUOJELU

Ensimmäinen lastensuojelulaki Suomessa on ollut voimassa vuosina 1937–1983 (Sosi- aali- ja terveysministeriö, 2016). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on tullut voimaan vuonna 1990 ja se on ollut Suomessa lainsäätövoimassa vuodesta 1991. Sopimuksen mukaan lapsella on oikeus välttämättömään huolenpitoon ja suojeluun. Lapsen oikeuksien sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, joka koskee jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä 1 artiklan mukaisesti. Sopimus on poikkeuksellisen

yksityiskohtainen ja kattava ihmisoikeussopimus, joka sisältää samoja oikeuksia kuin useat muut ihmisoikeussopimukset, mutta lisäksi lapsia koskevia oikeuksia. (Lapsen oikeudet, 2018)

Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla; lastensuojelun tarkoitus on tukea lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavia henkilöitä (Lastensuojelulaki 417/2007.). Lastensuojelulaki painottaa lapsen edun huomiointia kaikissa viranomaisen toimenpiteissä ja korostaa lapsen oikeutta osallistumiseen sekä erityiseen suojeluun. Tavoitteita ei ole mahdollista toteuttaa yksin lastensuojelulain mukaisilla palveluilla ja tukitoimilla vaan toteuttaminen edellyttää kaikessa lapsen edun huomioonottamista. Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön, sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007.). Lastensuojelun keskeisempänä periaatteena on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen. Tarvetta arvioitaessa ja suojelua toteutettaessa on lapsen etu otettava huomioon ensisijaisesti. Lapselle suunnatun vaihtoehdon tulisi turvata lapselle tasapainoisen kehityksen, sekä hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada iän ja kehityksen mukaista huolenpitoa, toivomuksia ja taipumuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen ympäristön itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen sekä mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissa. (Räty, 2012, s. 1-8)

3.1 Sijaishuolto

Sijaishuolto tarkoittaa kiireellisesti sijoitetun tai huostaan otetun lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa on kiinnitettävä huomiota lapsen edun toteutumiseen ja tällöin on ratkaisevaa, missä lapsen tarpeiden mukainen hoito on järjestettävissä. Tämä säännös mahdollistaa esimerkiksi sen, että lapsi voidaan sijoittaa ilman ikärajoitusta erityiseen huolenpitoon. Sijaishuollossa on kiinnitettävä erityistä huomiota sijoituksen tarkoituksen toteutumiseen, sillä sijaishuoltopaikan on vastattava niihin hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, sekä ongelmiin, jotka ovat olleet sijaishuollon perusteina. (Räty, 2012, s. 405–411)

Päätöksen pitää aina perustua lapsen psyykkisiin, emotionaalisiin, sosiaalisiin ja fyysisiin tuen tarpeisiin. Valinnassa on kiinnitettävä huomiota myös lapsen oikeutta pitää yhteyttä itselleen läheisiin ihmisiin. Myös muut yksilölliset tekijät, kuten lapsen koulunopinnot, harrastukset, kieli, kulttuuri ja uskonto, sekä sijoituspaikan ympäristö, on huomioitava. Vastaavasti, sijaishuoltopaikan on oltava sellainen, että se pystyy tarjoamaan lapselle tarpeisiin vastaavaa tukea ja hoitoa, jolloin henkilökunnan määrällä ja koulutuksella voi olla erityinen merkitys. (Räty, 2012, s. 405–411)

3.2 Erityinen huolenpito

Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan lastensuojelulaitoksessa 12 vuotta täyttäneelle sijaishuollossa olevalle lapselle järjestettävää erityistä moniammatillista huolenpitoa ja hoitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen huolenpitonsa ja hoitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa (Lastensuojelulaki 2007/417 § 71.). Laki lastensuojelusta määrittelee erityistä huolenpitoa seuraavasti:

”Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle 12 vuotta täyttäneelle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa siten kuin jäljempänä 72 ja 73 §:ssä säädetään.” (Lastensuojelulaki 2007/417 § 71)

Eriyinen huolenpito käsite on lähtöisin vuonna 1988 laaditusta Sijaishuollon pakkotyöryhmän muistiosta, jossa on arvioitu suljetun hoidon tarvetta lastensuojelullisesti sekä tehty ehdotuksia asiaa koskien. Muistiosta on todettu, että käsitettä suljettu hoito ei voi pitää perusteltuna eikä hyväksyttävänä ottaen huomioon ihmisoikeussopimusveloitteemme ja tällä perusteella työryhmä ehdottaa käsitettä erityinen huolenpito käytettäväksi suljetun hoidon sijaan. Lainsäädännössä, joka koskee erityistä huolenpitoa, on tarkkaan määritelty millaisin perustein ja kuka voi sijoituspäätöksen tehdä. Tarkkaan on myös määritelty, kuinka kauan sijoitus voi kestää, millaisia laitosten, jotka erityistä huolenpitoa järjestävät tulee olla resursseiltaan ja tiloiltaan sekä millaisen asiantuntijaryhmän tulee osallistua hoidon ja sen keston arviointiin. (Kekoni, Kitinoja & Pösö, 2008, s. 12.)

Pekkarisen (2017, s. 40–42) mukaan erityisen huolenpidon pykälät tulivat lastensuojelulakiin jo vuonna 2006 yhdessä asetuksen tasolta korjattujen ja nostettujen rajoitus- ja eristämistoimenpidesäädösten kanssa. Vuonna 2008 Stakes julkaisi selvityksen koulukotien erityisestä huolenpidosta. Julkaisussa avataan työmuodon suhdetta nuorisopsykiatriseen hoitoon yksityiskohtaisesti. Viidessä seitsemästä koulukodista tarjotaan erityistä huolenpitoa.

Eriyinen huolenpito on käsitteenä varsin kansallinen eikä sille tahdo löytyä vastinetta. Suljettu laitoshoido on käsitteellisesti lähimpänä sitä käytäntöä, josta on kyse silloin, kun erityisestä huolenpidosta yritetään keskustella laajemmin kuin vain sisäisenä käytäntönä Suomessa. Suomi kuuluu niihin harvoihin maihin, joissa lasten suljettu laitoshoido ei ole käytäntönä tai käsitteenä eriytetty. Osaselitys lienee siinä, että Suomessa lasten ns. pahantapaisuutta ja psykososiaalisia ongelmia käsitellään ensisijaisesti kasvatus- sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmässä. Selkeimmin suljettu laitos Suomessa viittaa vankiloihin. Vankilarangaistuksen rooli lasten ja nuorten ongelmien käsittelyssä on vähäinen. Huoltomalliin perustuvia käytäntöjä noudattaviin ja soveltaviin maihin luetaan Suomen lisäksi Norja mallin vahvimpana soveltajana sekä lisäksi Irlanti. Alankomaissa on tutkimuksen aikaan ollut kehittyneessä käytäntö, joka tulee määritellyksi ennemminkin huolto- kuin oikeusmallin mukaiseksi suljetun hoidon käytännöksi. (Kekoni ym., 2008, s. 56–58)

Sisällöllisesti erityinen huolenpito on lähellä suljetun hoidon käsitettä. Lainsäädännössä erityisestä huolenpidosta sekä sen toteuttamiskäytännöistä säädetään yksityiskohtaisesti korostamalla sen toteuttamisen pohjautumista monipuoliseen ammattitaitoon ja tarkkaan harkintaan. Suhteessa lastensuojelun muihin rajoittaviin hoitokäytäntöihin on erityinen huolenpito rajoittavampaa, sulkevaa ja pidempiaikaista. Mielenkiintoinen, yhdistävä tekijä erityisen huolenpidon ja psykiatristen osastojen välillä on se, että monet erityisen huolenpidon nuoret ovat joko olleet tai siirtyvät jatko-toimenpiteenä alaikäisten psykiatristen osastolle. Rikosoikeudellisten seuraamusikäikäntöjen osalta merkit-

tävä kiinnekohta puolestaan on, että yksi erityiseen huolenpitoon sijoittamisen peruste on rikoskierre. Syyt yksikköön joutumiselle voivat siis olla hyvin samantyyppisiä kuin vankilaan joutuneiden osalta, joskin oletettavasti tehdyt rikokset ovat jälkimmäisenä mainitussa vakavampia. (Kekoni ym., 2008, s. 24)

Erityinen huolenpito pyrkii lapsen hoitoon niin, että hoidossa erityisesti huomioidaan psyykkisen hoidon tarve. Tiivis yhteistyö lasten- ja nuortenpsykiatrian kanssa korostuu. Erityisen huolenpidon tulee olla kokonaisvaltaista huolenpidon ja hoidon järjestämistä, jonka aikana intensiivisellä työskentelyllä pyritään luomaan edellytykset lapsen tarpeet mahdollisimman hyvin huomioivan sijaishuollon järjestämiselle. Erityinen huolenpito mahdollistaa yksilöllisesti ja tehokkaasti poikkeuksellisen voimakkaasti oireilevan lapsen auttamisen. Erityisen huolenpidon tarkoitus on muun muassa luoda vahva ja luotamuksellinen kontakti aikuisen ja lapsen välille. Erityinen huolenpito on keskeinen keino turvata lapsen oikeus välittömään huolenpitoon, kuten perustuslaissa on tarkoitettu. Rikos- ja päihdekierteen katkaisemisen lisäksi, hyväksikäytetyksi tuleminen on lisääntynyt erityisesti suuremmissa kaupungeissa. Kuvatun kaltainen turvattomuus voi edellyttää lyhytaikaista erityistä huolenpitoa, jolla turvataan lapsen välttämätön huolenpito ja hoito, sekä estetään hyväksikäyttö. (Saastamoinen, 2010, s. 276–277)

Erityinen huolenpito pyrkii kokonaisvaltaiseen hoitoon, huomioiden erityisesti psyykkisen hoidon tarpeen, eikä se voi koskaan olla rangaistusluonteista tai säilyttävää. Erityisen huolenpidon järjestäminen vaatii laitokselta riittäviä henkilöstöresursseja sekä moniammatillista työskentelyä. Järjestäminen edellyttää myös toimivia rakenteellisia tilaratkaisuja. Tämä tarkoittaa sitä, ettei erityistä huolenpitoa voida järjestää missä tahansa laitoksessa. Erityinen huolenpito ei tarkoita lapsen oikeuksien rajoittamista vaan ensisijaisesti erityistä moniammatillista huolenpitoa ja hoitoa. Keskeisenä tavoitteena erityisessä huolenpidossa on katkaista lapsen vahingollinen tai itsetuhoinen käytös sekä voimistaa ja edesauttaa valmiutta sitoutua itsenäiseen ja vastuulliseen omien asioidensa hoitoon. Tarkoitus on luoda vahva kontakti aikuiseen ja lisätä turvallisuuden tunnetta ja sen myötä sitoutumista jatkohoitoon ja järjestettyyn huoltoon. (Räty, 2012, s. 518)

Lapsen itsetuhoinen käytös ja siihen liittyvä voimakas epäsosiaalisuus merkitsee yleensä sitä, että lapsi on hänelle annettavan tarpeellisen tuen ja aikuisten tavoittamattomissa. Lapsi esimerkiksi käyttää päihteitä tai tekee rikoksia siinä määrin, että hänen psyykkinen ja fyysinen terveydentilansa tai henkensä on välittömässä vaarassa. Erityisesti silloin, kun lapsi vastustaa hoitoa ja huolenpitoa, erityinen huolenpito mahdollistaa lapsen tarkoituksenmukaisen sijaishuollon järjestämisen. Erityisellä huolenpidolla voidaan pyrkiä myös vähentämään sijaishuoltopaikan ulkopuolisia virikkeitä niin, että lapsella on paremmat mahdollisuudet pohtia omaa tilannettaan ja rauhoittua yksin ja aikuisen kanssa. Erityinen huolenpito ei korvaa tarpeidenmukaista lääketieteellistä hoitoa. Lapsen hoito on järjestettävä ensisijaisesti terveydenhuollon toimesta, mikäli lapsi on mielenterveyslain mukaisen hoidon tarpeessa. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää, kun lapsi omalla käytöksellään vakavasti vaarantaa omaa terveyttään, kehitystä tai henkeään, esimerkiksi vakavan rikos- tai päihdekierteen katkaisemiseksi. Tarve saattaa esiintyä myös silloin, kun lapsi käyttäytyy itsetuhoisesti esimerkiksi myymällä itseään tai häntä käytetään seksuaalisesti hyväksi. Erityisen huolenpidon päätös on erityisesti oikeusturvasyistä perustuttava lapsen tilanteen moniammatilliseen arvioon.

Moniammatillisen arvion puolestaan on perustuttava sosiaalityön, kasvatukselliseen, psykologiseen ja lääketieteelliseen asiantuntemukseen. Moniammatillinen arvio ei myöskään voi perustua vanhoihin ammattihenkilöiden lausuntoihin ja lähtökohtaisesti asiantuntijoiden tulisi myös tavata lasta. Erityisen huolenpidon järjestämisen edellytyksenä on, ettei sen sijaan terveydenhuollon palvelut sovellu käytettäväksi. (Räty, 2012, s. 518–521)

Moniammatillisella päätöksenteolla varmistetaan, että erityistä huolenpitoa järjestetään vain silloin kun se on lapsen huolenpidon ja hoidon kannalta välttämätöntä. Hoitoa voidaan järjestää enintään 30 vuorokautta. Määräaika lasketaan hoidon aloituksesta, ei päätöksen tekemisestä ja mikäli sitä ei ole voitu panna täytäntöön määräajassa, päätös raukeaa 90 vuorokauden kuluttua päätöksen tekemisestä. Mikäli erityisen huolenpidon jatkamiselle on erittäin painavat syyt, sitä voidaan jatkaa enintään 60 vuorokautta lisää. Jatkamisen edellytys on kuitenkin se, että tarve on edelleen välttämätön. Myös jatko päätökselle tulee olla moniammatillinen arvio. Siinä on erityisesti huomiotava, miksi erityistä huolenpitoa tulee jatkaa. Jatko-päätökseen liittyvän moniammatillisen lausunnon laatii yleensä eri taho kuin se, joka on laatinut erityisen huolenpidon järjestämisen päätöksen. Vastaavasti erityinen huolenpito on lopetettava välittömästi, mikäli se osoittautuu tehottomaksi eikä sillä saavuteta asetettuja tavoitteita tai kun tarvetta erityiselle huolenpidolle ei enää ole. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus jatkuvasti arvioida jatkamisen edellytyksiä sekä sitä, tulisiko se lakkauttaa. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää vain sellaisessa laitoksessa, jolla on käytössään riittävä asiantuntijuus kasvatuksesta, psykologiasta, sosiaalityöstä sekä lääketieteestä. Lisäksi laitoksessa tulee olla riittävä henkilöstö toiminnan mahdollistamiseksi sekä olosuhteiltaan asianmukaiset tilat. Tilojen tulee olla sellaiset, että niissä on mahdollista järjestää harrastustoimintaa sekä koulunkäynti ja lapsen henkilökohtaiset erityistarpeet. Erityisen huolenpidon päätöksellä lasta voidaan estää poistumasta tiloista ilman valvontaa tai lupaa, eikä liikkumisrajoituspäätöksiä tarvitse erikseen tehdä. Sen sijaan, mikäli lapsen yhteydenpitoa rajoitetaan tai estetään, tulee siitä tehdä erillinen päätös, samoin kuin jos lapseen kohdistetaan muita lain tarkoittamia rajoitustoimenpiteitä. (Räty, 2012, s. 523–524)

Rädyn (2012, s. 525–526) mukaan Erityistä huolenpitoa järjestetään esimerkiksi valtion koulukodeissa ja joissain kuntien ja yksityisten palvelutuottajien ylläpitämissä laitoksissa, mutta sitä on mahdollista järjestää myös lapsen omassa asuinyksikössä, eikä sen järjestäminen edellytä erillistä osastoa. Tilojen tulee kuitenkin mahdollistaa esimerkiksi liikkumavapauden rajoittaminen ja niissä pitää pystyä toimimaan arjessa. Jotta erityistä huolenpitoa voidaan järjestää, on saatavilla oltava moniammatillista asiantuntemusta, jonka puolestaan tulee perustua laitoksen toiminnan tuntemukseen sekä tiiviiseen yhteistyösuhteeseen. Lasta koskevista päätöksistä, toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista, on pidettävä kirjaa. Erityisen huolenpidon vaikutuksia hoito- ja kasvatussuunnitelmaan sekä asiakassuunnitelmaan tulee myös arvioida. Kekoni ym. (2008, s.37) tekemässä tutkimuksessa Erityinen huolenpito koulukodeissa käy ilmi, että keski-ikä erityiseen huolenpitoon sijoitetuille lapsille on ollut 15 vuotta ja 6 kuukautta. Nuorin sijoitettu on ollut vajaa 13 vuotta ja vanhin puolestaan lähes täysi-ikäinen 17 vuotta ja 11 kuukautta. Tarvanen ja Kekoni (2015, s. 179) luonnehtivat Erityisen huolenpidon valtasuhteiltaan ja toimivuuksiltaan sekä tilallisilta merkityksiltään lastensuojelussa, että laajemmin ymmärrettynä yhteiskunnallisena hoivan käytäntönä. Erityisen huolenpidon

on tarkoitus katkaista ja pysäyttää jonkin toiminnan jatkumo ja saada muutos aikaan. Erityisen huolenpidon käytäntöjen sisäiset arvo- ja valtasuhteet ovat myös yksi tärkeä näkökulma. Kun nuoren elämäntilaa rajoitetaan niin vahvasti kuin erityisessä huolenpidossa tehdään, kysymykset vallasta ovat olennaisia. Valta näyttäytyy niin erilaisissa toimijoiden välisissä suhteissa kuin nuoren omaan elämään liittyvien päätösten ja valintojen näkökulmasta. Erityisen huolenpidon yksiköihin sijoitetut nuoret ovat tuoneet esille muun muassa kokemuksiaan vallanpuutteesta suhteessa liittyen valintoihin omassa elämässään, kuten esimerkiksi millaisia hoitotoimenpiteitä hän kaipaa ja mihin tulee sijoitetuksi.

3.3 Kehityksen tarve ja merkitys

Saastamoisen (2010, s.122) mukaan, lapselle tulee mahdollistaa hänen omissa asioissaan aktiivinen rooli ja hänellä on oikeus saada tieto itseään koskevista asioista sekä ratkaisuista päätöksenteossa. Myös lastensuojelussa tulee huolehtia lapsen osallisuudesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn. Saastamoinen (2010, s.144) kirjoittaa myös, että sosiaalihuollosta vastaava toimielin toki päättää sijaishuollossa olevan lapsen opetukseen liittyvistä asioista mutta niissä on noudatettava suhteellisuusperiaatetta. Sijaishuollossa tulee siis huomioida, että päätettäessä lapsen tarvitsemasta opetuksen järjestämisestä on pyrittävä hyvään yhteistyöhön lapsen ja tämän huoltajien kanssa. Kaikkien osapuolten kanssa on keskusteltava vaihtoehtoista ja selvitettävä huoltajien ja lapsen käsitys sitä, missä ja miten opetus tulisi järjestää.

Tänä päivänä tieto on valtaa lastensuojelutyössä. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli haluaa kuulua tulevaisuuden vaikuttajiin, on pysyttävä mukana kehityksessä. Työntekijöille on annettava mahdollisuus uusiin innovaatioihin ja niiden toteuttamiseen, etteivät he kangistuisi vanhoihin rutiineihin. Yksi keskeisimmistä tavoitteista henkilöstöä kehitettäessä, on rohkaista ihmisiä ottamaan vastuuta omasta toiminta-alueestaan. Lastensuojelutyössä on käytettävissä aikaisempaa enemmän sekä kokemuksellista että tutkimuksellista käytäntöön sovellettavaa tietoa, kun työskennellään lasten ja heidän verkostojen kanssa sekä työyhteisön toimintamalleja kehitettäessä. Lasta ei enää nähdä objektina vaan perheensä ja lähiyhteisönsä vaikuttavana jäsenenä, joka on aktiivisesti läsnä suunnittelemassa omaa elämäänsä asiantuntijoiden ja perheensä tukemana. Vaikka lapsi tai lapsen perhe ei kykenisi ottamaan vastuuta turvallisesta kehityksestä, ei perheen merkitystä lapsen identiteetin kehittymisessä voida sivuuttaa. Vastavasti työyhteisöä on vaikea kehittää ja tukea ulkoapäin. Muutospaineet saattavat tulla asiakkailta tai yhteiskunnalta mutta tapa, jolla muutostarpeeseen vastataan, tulee kehittyä ja tulla työyhteisön sisältä. (Virtanen, 2005, s. 147)

Lastensuojelutyössä olennaista on se, miten asiakkaiden ongelmat nähdään ongelmien oikeassa kontekstissa, jolloin erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen löytyminen nopeutuu ja helpottuu. Asiantuntija näkee asiakkaan ongelman ihmissuhdetyössä laajalaisempana ja monipuolisempana kuin aloittelija. Asiantuntija kykenee kiinnittämään huomionsa olennaisiin ja ratkaisun kannalta merkittäviin ominaispiirteisiin ja jättää asian kannalta epäolennaisen huomioimatta. Asiantuntija liikkuu nykyisyydessä ja tulevaisuudessa ja käyttää pitkälle kehittyntä intuitiomaista havaintokykyä, johon he ovat oppineet luottamaan. Lastensuojelutyössä lähdetään liikkeelle sisällöstä irrallaan olevista säännöistä ja ohjeista, josta vähitellen omakohtaisesta kokemuksesta syntyvät

tieto ohjaa työntekijän toimintaa. Voidaan siis sanoa, että askel asiantuntijuuteen on koulutuksen ja työn yhdistäminen käytännössä. (Virtanen, 2005, s. 149)

4. LAATU LASTENSUOJELUSSA

Rädyn (2012, s. 448–449) mukaan, lastensuojelun laatuun laitoshoidossa vaikuttaa muun muassa koulutus tasolle asetettavat vaatimukset sekä henkilöstön määrä. Palvelutoiminnalle asetetut edellytykset on asetettu lastensuojelulaissa väljästi, mutta lähtökohtana on, että sijaishuollon on vastattava lapsen tarpeita, ei organisaation. Annetavat palvelut vaikuttavat erityisesti henkilöstön tarpeeseen, mutta myös asiakasryhmä, asiakasryhmän tarpeet, hoitoisuus ja kunto. Henkilökunnan määrään puolestaan vaikuttaa lasten määrä, ryhmän koko, työaikajärjestelyt, tehtävien ja toiminnan järjestämistapa sekä tilat, joissa toiminta tapahtuu. Edellä mainittujen laatuksiteereiden arvioinnissa on aina huomioon yksikön toiminnallinen kokonaisuus. Lähtökohtaisesti samaan yksikköön ei tulisi sijoittaa lapsia eri ikäryhmistä tai muista erilaisista asiakasryhmistä. Useimmiten on perusteltua sijoittaa samalle osastolle vain sellaisia lapsia, joiden tarpeet ovat niin samankaltaiset, että heille sopii samantyyppinen toimitila ja henkilöstö.

4.1 Laatu lastensuojelussa

Laadukkuuteen pyrittäessä, tulee laitoshuollon tyydyttää sijoitettuina olevien lasten fyysiset ja henkiset perustarpeet sekä erityisesti oikeuden yksityisyyteen, itsemääräämisoikeuteen, tunteiden huomioimiseen, välittämiseen sekä perusoikeudet huomioimaan turvalliseen hoitoon (Räty, 2012, s. 449). Lapsilähtöinen työ määrittyy lapsen elämänsä tarkastelussa, jossa työntekijän tehtävänä on vahvistaa lapsen omista lähtökohdista lapsen kanssa rakentuvaa käsitystä minuudesta sekä antaa ja opettaa sosiaalisia taitoja ja valmiuksia kansalaisena ja yhteiskunnan jäsenenä. Osallisuuden vahvistamisessa työntekijä rakentaa dialogisen prosessin ja luo pedagogisen suhteen, jossa työntekijän asenteella ja oikealla ilmapiirillä on tärkeä rooli. Lapsella ja nuorella on aktiivinen rooli omassa identiteettityössään, ja häntä pitää kaikista haasteista ja vaikeuksista huolimatta pitkäjänteisesti ja jatkuvasti motivoida osallisuuteen ja osallistumaan. Iso haaste lastensuojelulle osallisuuden näkökulmasta on psykososiaalisen tuen jatkumisen turvaaminen ja yleisesti ihmissuhteiden jatkuvuus. Osallistava työorientaatio lisäksi edellyttää, että lastensuojelun työntekijät toimivat muillakin kasvatus- ja areenoilla yhteistyössä luomassa ja rakentamassa kaikille lapsille ja nuorille mahdollisuuksia kokoa osallisuutta ja harjoitella sitä. Lastensuojelun työntekijöillä tulee olla riittävä sosiaalisen kasvatuksen ja yhteiskunnallinen tietoperusta, jotta he pystyisivät ymmärtämään syrjäytymisprosesseja ja tulkitsemaan ongelmien taustalla vaikuttavia sosiaalisia tekijöitä. Ennen kaikkea heidän pitää pystyä näkemään sosiaalisen integraation ja osallisuuden mahdollisuuksia yhteiskuntaan kiinnittymisessä lapsia ja nuoria tukien. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, s. 15–16)

Kaiken lastensuojelutyön ja laatusuosituksen tavoitteiden tulee läpäistä eettiset periaatteet. Kun lastensuojelua kehitetään, tulee myös tarkistaa, miten eettisesti kestäviä

ratkaisut ovat. Lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin sitoutuminen vahvistaa oikeiden palveluiden löytämistä oikeaan aikaan. Lain mukaan lastensuojelun tulee edistää lapsen hyvinvointia ja kehitystä sekä puuttuttava riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lisäksi sen on tuettava lapsen hoidosta vastaavia henkilöitä sekä pyrittävä ehkäisemään ongelmia. Lastensuojelussa korostetaan erityisesti yksityisyyden suojaa, sekä asiakkaan ihmisarvoista kohtelua. YK:n lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka koskee alle 18-vuotiaita lapsia. Sopimuksen yleisiä periaatteita ovat, että kaikki lapset ovat yhdenvertaisia ja kaikilla lapsilla on oikeus hyvään elämään. Lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omaan arkeensa ja kun päätetään lapsen asioista, on lapsen etu ensisijainen. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014)

Yksi lapsen edun keskeisistä tekijöistä on turvallisuus, joka tulee huomioida niin ihmissuhteissa, olosuhteissa kuin vuorovaikutuksessa. Tärkeintä on jokaisessa tilanteessa huomioida lapsen kokema turvallisuuden tunne ja edistää sitä. Toinen keskeinen tekijä on vuorovaikutus, johon olennaisesti liittyy asiakkaasta välittäminen. Hyvässä asiakas-kohtaamisessa korostuvat inhimillisyys, empatia ja arvostus. Lastensuojelun ammattilaisen tuleekin omata erityistä osaamista ja vahvuutta vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014)

Lastensuojelulain mukainen velvoite valvoa lapsen etua ohjasi lastensuojelutyötä Metterin (1996, s. 89–90) mukaan jo 90-luvulla. Asiakaslähtöisyyden kannalta yksi vaikeimpia sosiaalityön toiminta-alueita on lastensuojelutyö ja työssä syntyykin usein hankalia eettisiä ristiriitoja asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja elämään puuttumisen yhteensovittamisessa. On luonnollisesti lapsen edun mukaista, että häntä tuetaan hänen omassa sosiaalisessa verkostossaan perheen vaikeuksista huolimatta. Lasta on kuitenkin tuettava sellaisissa rajoissa, joissa turvallinen kehitys ja kasvu ovat mahdollisia. Jotta lapsen näkökulma säilyy, työntekijöiden tulee aktiivisesti etsiä myös lapsen tapaa jäsentää elämäänsä ja lapsi itse nähdään parhaana määrittäjänä omassa näkökulmassaan. Vain näkemällä vaivaa ja ottamalla selvää lapsen kokemusmaailmasta, aikuisilla on mahdollista tietää mikä on lapselle parasta. Lapsen näkökulmaa korostamalla on haluttu lisätä lapsen mahdollisuuksia osallistua itseään koskeviin määräyksiin sen sijaan, että hänen asioitaan käsittelevät vain aikuiset omilla käsitteillään.

4.2 Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Tanskasen ja Timonen-Kallion (2010, s.12–13) mukaan merkittävin lastensuojelutyön suunnittelun väline ja virallinen lakisääteinen asiakirja on asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma on aina tehtävä lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle, ellei kyseessä ole tilapäinen ohjaus tai neuvonta. Suunnitelmaan kirjataan ne asiat ja olosuhteet, joihin pyritään vaikuttamaan, palvelut ja muut tukitoimet, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, sekä arvioitu aika jona tavoitteet pyritään toteuttamaan. Lapset ovat asiantuntijoita heidän omaan arkeensa ja elämäänsä liittyvissä asioissa, mikä tulee huomioida myös asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Lapsen pääseminen enemmän osalliseksi asiakassuhteessaan edellyttää lisää lapsilähtöisiä dokumentoinnin ja tiedonkeruun tapoja sekä välineitä ammattilaisille. Se, että lapset saavat entistä selvemmin paikan heitä koskevissa lastensuojelun asiakirjoissa, on tärkeää sosiaalityön kehittämisen näkökulmasta. Lapsilähtöisyyden korostuminen lastensuojelun työorientaatioissa, muokkaa nykyistä lapsikeskeisemmäksi myös dokumentoinnin tapoja. Osallistumisen tukeminen

tarvitsee osallistumishalun vahvistamista ja konkreettisesti erilaisten osallistumismahdollisuuksien kehittämistä. Osallistumisen rohkaiseminen edellyttää lapsen itsetunnon ja – luottamuksen kehittymisen, persoonallisten tarpeiden, toiveiden ja tavoitteiden tiedostamisen edistämistä sekä persoonallisen kasvun tukemista.

Hoito- ja kasvatussuunnitelma täydentävät lapselle tehtyä asiakassuunnitelmaa ja siinä asetetaan tavoitteet ja suunnitellaan ja arvioidaan lapsen tarvitseman huollon ja hoidon sisältö, johon vaikuttaa muun muassa lapsen yksilölliset tarpeet. Sijaishuoltopaikan työntekijät, tarkemmin nuoren omaohjaajat, tekevät hoito- ja kasvatussuunnitelmaa yhdessä lapsen ja tämän huoltajien kanssa. Suunnitelman tarkoitus on toimia laitoksessa järjestettävän huolenpidon ja hoidon työvälineenä ja sitä tukevat asiakassuunnitelmaan kirjatut arkipäivän tavoitteet. (Saastamoinen 2010, s. 85)

Berglund ja Klap (1992, s. 112) pitävät keskusteluyhteyden ja luottamuksen saavuttamista kaiken omaohjaajatyöskentelyn perustana. Nuoren osallistumista sijaishuollossa toteutetaan aikuisen rinnalla yhdessä tekemällä. Nuori on läsnä ja osallistuu päätöksentekoon, joka koskee yhteisöä, jossa hän asuu sekä häntä itseään. Nuori on myös vastuussa yhdessä sovituista työtehtävistä, aikuisen kanssa ja kun nuorelle annetaan välitön palautteenannon mahdollisuus, se auttaa häntä hahmottamaan omaa osuuttaan tapahtumiin. Näin nuori saavuttaa prosessissa yhdessä asetetut päämäärät, jossa korostuu vastuu omasta itsestä. Näin on kirjoittanut Perhekuntoutuskeskus Lausteen johtaja (Berglund, 1992) yli kaksikymmentä vuotta sitten ja tätä ajatusmallia mukailaan toimivasti Lausteella edelleen.

5. LAPSEN OSALLISUUS

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka koskee lapsia. Tärkein tavoite sopimuksessa on perusoikeuksien, eli koulutuksen, terveyden, turvan ja tasa-arvon takaaminen kaikille lapsille. Lapsella on myös oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa. (Unicef, n.d.)

5.1 Lapsen osallisuus

Miten yhteiskunta kuuntelee kansalaisiaan ja millaiset toimintamahdollisuudet sen jäsenillä on, voisi toimia eräänä kehittyneen yhteiskunnan mittarina. Suomen voidaan katsoa pitävän ihanteinaan tasa-arvoa ja demokratiaa, mutta miten oikeastaan eri kansalaisryhmät saavat vaikuttaa ympäristönsä ja omiin elinoloihin? Onko kaikilla mahdollisuus osallisuuteen ja onko joku toinen tasa-arvoisempi kuin joku toinen? Sananvapaus on myös osallisuutta ja jokaisella on oikeus vastaanottaa mielipiteitä ja tietoa. Jokaisella on myös oikeus saada tietää omalla äidinkielellään, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Ihmisarvoa on kunnioitettava. Kansalaisuutta, seksuaalista suuntautumista, etnistä alkuperää, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta, ei pidä tuoda esiin halventavasti tai asiaan kuulumattomasti. Sitä helpompaa on tuntea itsensä osaksi yhteiskuntaa, mitä kattavimmin media kertoo ryhmistä, joihin samaistua. Ihmisten pitää pystyä ottamaan kantaa itseään koskeviin asioihin. Lähidemokratiaan panostami-

seen kehoitetaan myös kuntalaisia. Ihmisryhmien sulkeminen päätöksenteon ulkopuolelle ei ole kovin humaania eikä moraalisesti kestävä. Uudistunut nuorisolaki painottaa ennaltaehkäisevää nuorisotyötä ja pitkäjänteistä kehittämistyötä. Nuoria halutaan lain myötä entistä enemmän rohkaista osallistuviksi ja aktiivisiksi kansalaisiksi. Vaikutamaan ja tekemään tottuneet nuoret eivät ensimmäiseksi varmastikaan syrjäydy. (Laakso & Äikää-Torkkeli, 2006, s. 62)

Nikupaavon (2016, s. 12) mukaan, käsitteenä osallisuus on monitulkintainen ja siitä johtuen käytännön toteutuksessa voidaan käyttää erilaisia muotoja. Osallisuus on kieli-toimiston sanakirjan mukaan osallisena olemista jossakin ja osallisena voi olla yksilö-tai ryhmä tasolla. Yksilötasolla kysymys on usein henkilökohtaisiin asioihin ja päätöksiin vaikuttamisesta. Osallisuuden toteutumisen kannalta tärkeintä on henkilökohtainen tuntemus siitä, että voi vaikuttaa itseä koskeviin päätöksiin ja omaan elämäänsä. Lapsen osallisuuskäsitteeseen kuuluu juridisesti neljä eri muotoa; lapsen kuuleminen, lapsen puhevalta, lapsen mielipiteiden selvittäminen ja näkemysten esittäminen. Pajunen (2017, s. 7) puolestaan kirjoittaa, että käsitettä osallisuus on käytetty niin laajasti, että sen todellinen yhteys lasten oikeuksiin jää uupumaan. Käsitteiden osallisuus ja osallistuminen määrittely on vaikeaa, johtuen niiden monista merkityksistä. Osallistuminen ei aina takaa osallisuutta, mutta osallistuminen luo osallisuutta. Käytettäessä käsitettä osallisuus, tulee se suhteuttaa siihen tarkoitukseen, jonka yhteydessä siitä puhutaan. Osallisuus merkitsee todellisia tekoja ja tapoja toimia mutta se on myös tunne. Osallisuus on vastavuoroista toimintaa, sillä voidaan tarkoittaa mahdollisuutta itseilmaisuuksiin ja kuulluksi tulemisesta. Osallisuuden toteutuminen edellyttää mahdollisuutta ilmaista omia näkemyksiä ja kertoa omista ajatuksista.

Bardyn (2013, s. 66) kirjoittaa alaikäisten oikeuksista, joista säädetään sopimuksessa. Sen mukaan lapsella on oikeus ilmasta näkemyksensä vapaasti itseään koskevissa asioissa sekä mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa hallinnollisissa tai oikeudellisissa toiminnoissa. Lapsella on myös oikeus ilmasta mielipiteensä vapaasti. Lapsen oikeus hyvään elämään edellyttää lapsen elämäntilanteen hahmottamista suojelun, huolenpidon ja osallisuuden yhdistelmänä. Pecnik, Matic ja Milakovic (2016, s. 399) puolestaan kirjoittavat lasten oikeuksista saada asianmukaista kokonaisvaltaista hoitoa optimaalisen kehityksen turvaamiseksi. Lapsella on oikeus turvaan ja koulutukseen. Aikuisen tehtävä on turvata ja mahdollistaa tämä. Lapsen näkemystä oman elämänsä aktiivisena edustajana tulee kuulla ja kunnioittaa ja tämä myös mainitaan useissa osallistumisoikeutta käsittelevissä artikkeleissa. Lapsella on oikeus saada äänensä kuuluviin häntä koskevissa päätöksissä ja saada tietoa häneen liittyvissä asioissa. Aikuisen vastuulle jää kuitenkin päätöksenteko lapsen ikä ja kehitys huomioiden, sekä kyseessä olevasta asiasta riippuen.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lapsella on oikeus vaikuttaa häntä itseään koskeviin päätöksiin. Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa säädetään siitä, että lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden, lapsen näkemykset on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa. Tämä säännös löytyy myös sosiaalihuollon asiakaslaissa. Lapsi on aina asianosainen omassa lastensuojeluasiassaan riippumatta iästään ja lapsen näkökulma tulee aina huomioida. Lasta on informoitava häntä koskevista toimenpiteistä ja selvitettävä hänen mielipiteensä häntä koskevista asioista. Lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, sillä lapsen osallisuus on yksi kes-

keisistä periaatteista lastensuojelussa. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi olla mukana kehittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa omaa etuaan turvaavaa työtä. Viranomaisilla on lasten kohdalla erityinen velvoite kohdella heitä yksilöinä ja antaa heille mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeissa asioissa. (Saastamoinen, 2010, s. 65–66)

Bardyn (2013, s. 62) kuvailee Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) tähdentävän perheen ja yhteiskunnan vastavuoroisia suhteita sekä ihmisarvoa lasten oikeuksien toteuttamisessa. Oikeuksien kohdealueet kattavat lapsen kaikkinaisen suojelun ja huolenpidon sekä osallisuuden. Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1989 YK:ssa. Sopimus velvoittaa valtiota, kuntia sekä aikuisia vanhemmat mukaan lukien. Sopimuksessa on määritelty alaikäisten taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet sekä kansalaisyhteiskunnat. Sopimus tähtää lapsen ihmisarvon vahvistamiseen sekä suojelun varmistamiseen erityisesti vaikeassa asemassa oleville. Pajusen (2017, s. 2) mukaan, lapsen itsetunnon kasvamisen vuoksi lapsen osallisuus on erittäin tärkeää. Ryhmään kuulumisen tunteen on todettu kasvattavan itseluottamusta ja itsetuntoa. Lapsi saa osallisuuden myötä uskoa omaan kykyihinsä ja uskaltaa asettaa itselleen tavoitteita. Kannustamisen ja onnistumisen kautta lapsi oppii tuntemaan oman osaamisensa ja näkemään vahvuutensa. Osallisuuden polun mallissa on eri tasoja, joista ensimmäisessä lasta kuunnellaan. Toisella tasolla lapsia autetaan ja kannustetaan tuomaan esille omia ajatuksia ja ideoita, sekä mahdollistetaan näkemysten ilmaisu. Kolmannella tasolla lasten näkemykset näkyvät päätösten tekemisessä ja ovat vaikuttaneet niihin, mikä ei toki tarkoita, että kaikki lasten toiveet ja ideat tulisi huomioida päätöksenteossa. Tällä tasolla osallisuuden huomiointi on lapsen oikeuksien sopimusten mukaista.

Osallisuuden toimivuuden kannalta on tärkeää, että on olemassa monen muotoista ja monenlaista osallisuutta. Toteutumisen lähtökohta on, että rakenteet ja lait tekevät osallisuuden mahdolliseksi. Osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa myös aikuisten osaaminen ja lapsen mielipiteiden arvostaminen. Huomion arvoista on, että lasta ei saa manipuloida tai pakottaa osallistumaan, mutta hänelle tulee antaa mahdollisuus osallistua. Kaikki lapset eivät halua osallistua samalla tavalla. Osallisuutta pohdittaessa tulisi huomioida normin kontekstisuus, jonka johdosta erilaisissa tilanteissa osallisuus on erilaista. Esimerkiksi hierarkiasuhteet koulussa näkyvät hyvin vahvasti oppilaiden ja opettajien välillä, vaikka sitäkin on paranneltu esimerkiksi oppilaskuntien avulla. Harrastustoiminnassa osallisuus näkyy selvemmin ja siellä toimintaan pääsee vaikuttamaan aidosti. Silloin, kun kyse on lastensuojelullisesta toimenpiteestä, lapsen omien toiveiden ja mielipiteiden selvittäminen on lain mukaan tehtävä. Tällöin osallisuus ei ole niinkään omasta halusta lähtevää toimintaa vaan sitä voidaan enemmän pitää velvollisuutena. (Nikupaavo, 2016, s. 12)

5.2 Onnistunut osallisuus

Head (2010, s. 541–542) kuvailee 12–24-vuotiaiden nuorten osallisuuden laajuutta asioissa, jotka liittyvät heidän oikeudelliseen asemaansa etuihinsa ja tarpeisiinsa nähdessä palvelun tarjonnassa. Head kirjoittaa, miten poliittista kannanottoa nuorten hyvinvointiin ja ongelmien ennaltaehkäisyyn tapahtuu enenevässä määrin. Näissä korostetaan ikään liittyvää tukea ja osallisuutta kohdistuen heikoimmassa asemassa olevien ja

nuorten äänen kuulemiseen. Tähän liittyvistä sitoumuksista huolimatta, täytöntöönpano on ollut hajanaista. Artikkeliki käsittelee nuorten osallisuuden eri muotoja ja niiden ymmärtämistä, sekä avoimemman ja osallistavamman tavan hyödyntämistä. Head viittaa Roger Hartin (1992, 1997) malliin osallisuuden portaista, jonka mukaan lapsen osallisuus näkyy siinä, paljonko hänelle annetaan mahdollisuuksia päästä vaikuttamaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen ja paljonko hän saa tietoa toiminnasta. Hartin osallisuuden portaita on tulkittu kehyksenä kannustaa sidosryhmiä osallistamaan nuoria minkä tahansa toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Yleisiä tulkintoja näistä ei kuitenkaan voi tehdä, vaan osallisuus pitää osata soveltaa tilannesidonnaisesti.

Headin (2010, s. 545–546) artikkelissa painotetaan, ettei lapsen osallistaminen tarkoita lapsen liiallista vastuuttamista ikään ja kehitystasoon nähden. Parhaiten osallistaminen onnistuu, kun painotetaan kaikkia potentiaalisia riskejä ja hyötyjä ja jaetaan lapsille valtaa ja vastuuta olemalla tukena. Tästä syystä artikkelissa ehdotetaan, että osallistumismuodoilla, joihin liittyy prosessioppimista, voi olla merkittäviä vaikutuksia pitkällä aikavälillä. Osallistaminen näyttäytyy todennäköisemmin myönteisenä ja on kannattavampaa, kun luottamus ja perusosaaminen ovat kunnossa. Osallistamisen ja osallisuuden mittaaminen on myös hankalaa ja aikuiset ovat usein jäävejä kertomaan parhaista tavoista toteuttaa osallisuutta. Nuorten ei myöskään tarvitse aina ja kaikessa osallistua ja ottaa vastuuta täysin samoilla lähtökohdilla kuin aikuisten, eikä se ole jokaisessa asiassa edes välttämätöntä. Oleellinen huolenaihe osallistumisessa on, että todennäköisemmin heikossa asemassa olevat tai vaikeasti tavoitettavat ryhmät jäävät helposti huomaamatta. Tämä on haaste kaikkialla. Artikkelin mukaan, nuorten kannustaminen osallisuuteen on vähitellen lisännyt nuorten mahdollisuuksia ja hyödyttää kaikkia asi-anosaisia.

Vis, Strandbu, Holtan ja Thomas (2010, s. 325–327) kuvailevat artikkelissaan Participation and health – a research review of child participation in planning and decision-making lasten osallisuuden haastavuudesta lastensuojelumenettelyissä. Tutkimus tarkastelee osallistamisen myönteisiä ja haitallisia vaikutuksia. Tutkimuksen tuloksissa käy ilmi, että osallisuuden onnistuessa, sillä on hyödyllisiä vaikutuksia lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin tunteeseen sekä parantaa hoidon onnistumisen todennäköisyyttä. Huostaanotettujen lasten terveys on ollut laajassa tarkastelussa viimeisen kymmenen vuoden ajan. Hyvinvoinnin ero huostaan otettujen ja muiden lasten välillä on valtava. Huostaan otetuilla lapsilla on moninkertainen todennäköisyys alhaisempaan koulutus tasoon, riippuvuuteen sosiaalituesta, lyhyempi elinajanote sekä huomattavasti enemmän itsemurhayrityksiä. He myös todennäköisemmin kärsivät mielenterveysongelmista tullessaan järjestelmän piiriin. Samoihin tuloksiin on tutkimuksen mukaan päästy Norjassa, Ruotsissa ja Englannissa. Jotta tämä ymmärrettäisiin paremmin, tulisi tarkastella suojaavia ja haitallisia tekijöitä tarkemmin. Näitä käsitellään toisissa tutkimuksissa laajemmin, mutta tässä vain lyhyesti, sillä tämän tutkimuksen tarkoitus on arvioida osallisuuden merkitystä päätöksenteossa. Tutkimuksen ajatus on, että jos selvitetään keinot välttää lapsen haavoittavat kokemukset, voidaan toimintaa tukea oikeaan suuntaan. Hyvä itsetunto, hyvä ratkaisukyky ja usko itseän ovat selviytymiskeinoja lapselle.

Kun lapsi ja nuori osallistetaan häntä koskeviin prosesseihin ja heille annetaan tietoa ja selvityksiä omista asioissaan ja heille annetaan apua ja tukea sekä vaihtoehtoja ja heitä

pidetään ajan tasalla omista asioistaan, on näillä psykologista etua. Osallisuus johti osallisten välisen suhteen parempaan laatuun ja sen kautta lisääntyneeseen itsetuntoon tunteesta saada olla osallisena omissa asioissaan. Monelle itsensä ilmaisu ja toisen kuuntelu, osallisuus on myös terapeutista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tutkimuksen mukaan, lapset myös arvostivat kokemusta tulla kuuluksi. Osallisuus voi myös lisätä lasten kykyä käsitellä ja heijastaa perhesuhteita, mikäli sosiaalityöntekijä onnistuu luomaan hyvän suhteen lapseen prosessin aikana. Lasten osallisuuden todettiin parantavan lapsen itsetuntoa. Osallisuuden havaittiin myös vähentävän ahdistusta ja stressiä. Lapset, jotka osallistuivat itse päätöksentekoprosesseihin ja palavereihin, näyttävät myös kykenevän paremmin käsittelemään stressiä epävarmuustilanteissa koskien hoitojärjestelyitä ja yhteydenpitoa perheeseen. Tutkimuksessa halutaan kuitenkin korostaa, että osallisuudesta ei aina välttämättä ole etua lapselle, eikä lapsen pidä koskaan olla kokonaan vastuussa päätöksistä. Toisaalta on huolestuttavaa, että on tapauksia, joissa sosiaalityöntekijä voi ohjailla koko prosessia ilman, että lapsi siihen osallistuu, kun taas tutkimuksen mukaan aikuisen tulisi tarkastella tapoja osallistaa lapset päätöksiin koskien omaa elämäänsä. Tutkimus korostaa sitoutumisen prosessia ja suhteen merkitystä, jotta osallistuminen olisi hyödyllistä. Lapselle tulee antaa mahdollisuus muodostaa suhde jonkun sellaisen kanssa, joka on avoin lapsen omille esityksille. Tutkimuksen johtopäätös on, että onnistuessaan osallistaminen lisää hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunnetta ja luo paremmat edellytykset hoitosuhteen onnistumiselle. Tutkimus on tehty nimenomaan lyhyen aikavälin osallistamisen tuloksista. (Vis ym., 2010, s. 330–333)

Tanskasen ja Timonen-Kallion (2010, s. 115) mukaan osallisuuden toteutuminen on kokemus siitä, että voi vaikuttaa, tulee ymmärretyksi ja että kuuluu johonkin. Lasten ja nuorten osallisuus on esimerkiksi tutkimista ja kokeilua, joka lastensuojelussa tarkoittaa mahdollisuuksia turvata lapselle ja nuorelle hyvä kehitys ja kasvu. Osallisuus on myös yhdessä tekemistä, mukana olemista ja vaikuttamista. Stenvallin (2013, s. 77–84) mielestä lasten mahdollisuus mielipiteen ilmaisuun ja lapsen äänen kuuleminen ovat asioita, joista ei tulisi tehdä itseisarvoa, vaikka ovatkin kannatettavia asioita. Perusteltua on kysyä käyttäjien ehdotuksia ja mielipiteitä tai kuunnella kokemuksia ja käsityksiä arkisessa kontekstissa. Lähtökohtainen oletus siitä, että lapsen ilmaisema mielipide on aina jollain tavalla kannatettava ja arvokas tai hyvä, on eri asia kuin lapsen ajatuksiin ja kokemuksiin arvostavasti suhtautuminen. ”Mielipide” ja ”ääni” eivät ole poliittikkaa ohjaavina tai tutkimuksessa käsitteinä yksinkertaisia. Samoin kuin osallisuus, ne, osallistuminen ja osallistaminen vaativat käsitteiden avaamista. Osallisuus, osallistuminen ja osallistuminen tulee myös osata suhteuttaa. Osallisuutta ei ole kaikki osallistuminen eikä osallisena ollakseen tarvitse olla aktiivinen.

Shierin (2001, s. 111) artikkeli *Pathways to Participation* kertoo lapsen osallistamisesta päätöksentekoon, osallistamisen aukoista, mahdollisuuksista ja vaatimuksista viitaten sopimukseen lapsen oikeuksista. Shier jakaa lasten osallistamisen viiteen eri tasoon. Tasolla yksi lasta kuunnellaan, joka tarkoittaa sitä, että aikuisen tulee olla valmis kuuntelemaan. Tasolla kaksi lasta tuetaan ja kannustetaan ilmaisemaan mielipiteitään ja ajatuksiaan. Tämän toiminnan edellytys on, että aikuisella on käytössään ideoita ja keinoja, joilla tukea lasta mielipiteiden ilmaisussa. Kolmannella tasolla lapsen ideat myös huomioidaan. Jotta tämä toteutuu, tulee aikuisen olla valmis ottamaan lapsen ideat huomioon. Neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan myös päätöksentekoon,

mikä edellyttää, että aikuisella on käytössä tapoja mahdollistaa tämä. Viidennellä tasolla lapset jakavat aikuisen kanssa vastuun ja vallan päätöksenteossa, jolloin kysymys kuuluu, onko aikuinen oikeasti valmis tähän ja onko tällaiseen toimintamalliin työskentelyssä edellytykset. Kaikkiin tasoihin liittyy myös pohdinta siitä, onko lapsen osallistamiseen myös poliittiset vaatimukset. Jokaisella näistä tasoista tapahtuu lapsen osallistamista välittömästi, kun aikuinen on tähän valmis ja päättää näin toimia ja sama tosinpäin.

5.3 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Lasten ihmisoikeus on osallistuminen itseä koskevien asioiden käsittelyyn ja se on arvo sinänsä ilman, että sen hyötyjä tai etuja pitäisi perustella erikseen. Näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää kuitenkin käytännössä resursseja ja vaivannäköä toteuttamisen mahdollistamiseksi niin aikuisilta, organisaatiolta kuin lapsiltakin. Lapsille ja nuorille omien asioiden hoitamiseen osallistuminen voi antaa kokemuksia siitä, että omat ajatukset ja mielipiteet ovat arvokkaita, että he tulevat kuulluksi ja että he voivat vaikuttaa asioihin. Näiden ajatusten pohjalta syntyneet suunnitelmat ja päätökset voi kokea omiksi, mikä sinänsä on voimaannuttavaa. Lastensuojelun kanssa tekemisissä oleville lapsille ja nuorille mahdollisuus vaikuttaa voi olla erityisen merkityksellinen. Vaikuttamisen mahdollisuus sekä kuulluksi tuleminen kokemus voikin olla kaikkein tärkein hyöty, jonka osallisuus voi lapselle tuottaa. Lisäksi oppimisen mahdollisuuksia tarjoavat erilaiset osallistumisen muodot. (Oranen, 2008, s. 16)

Lapsen osallisuus on viime vuosina ollut paljon keskusteluissa sosiaali- ja kasvatusalalla. Yksi yleinen tarkastelun näkökulma osallisuudessa on lapsen oikeudet. Suomen oma lainsäädäntö sisältää vähintään samantasoiset oikeudet ja valtio on vastuussa sopimuksen toteuttamisesta oikeudellisesti. Kyseessä ei siis ole vain poliittisesta tai moraalista hyvän tahdon ilmauksesta vaan sitoutumisesta myös juridisesti lapsen oikeuksien toteuttamiseen. Käytännössä kyse on myös nuorten oikeuksista, sillä sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, s. 18)

Keskeinen lastensuojelutyön tavoite on lasten ja nuorten osallisuuden ja ilmaisun vahvistaminen, vaikkei tämä aina useista syistä johtuen toteudu ja työskentelyyn olennaisesti kuuluva raportointi sekä dokumentoinnin menetelmät ja käytännöt ovat vielä puutteellisia. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että lapsi on aktiivinen osapuoli ja työskentely perustuu lapsen tarpeisiin. Lastensuojelun ammattilaisen tehtävänä on tarjota lapselle mahdollisuus osallistua, sekä tämän lisäksi kannustaa ja opettaa lapsia tuomaan esille heidän omia käsityksiään ja mielipiteitään. Identiteettityötä korostaa lapsen osallisuus omaan elämään. Identiteettityössä työntekijä ja asiakas toimivat tasavertaisina kumppaneina ja lapsi on itse elämänsä keskushenkilö, tavoitteena jäsentää yhdessä todellisuutta sellaisena, kuin se lapselle näyttäytyy, eikä työntekijä koskaan käytä asiantuntijavaltaansa yli lapsen. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, s. 6-7)

Lastensuojelussa on lapsen oikeuksien turvaamiseksi olemassa lastensuojelujärjestelmä. Järjestelmän olemassaolon perustarkoituksena on turvata kehityksen edellyttämien perustarpeiden täyttyminen ja turvallisuus, eli toteuttaa lapsen oikeuksia riittäviin voimavaroihin ja suojeluun. Huolehtiessaan lapsen oikeuksista voimavaroihin ja

turvallisuuden järjestelmän olemassaolo jo itsessään edistää osallisuuden perusedellytyksiä. Lastensuojelun tehtävänä on taata lapselle sellainen yhteisö, joka takaa lapselle tämän tarpeiden ja turvallisuuden täyttymisen ja siten mahdollistaa kokemus osallisuudesta. Lastensuojelu voi myös pyrkiä avoimuuden tukitoimilla tukemaan vanhempia turvaamaan lapsen turvallisuuden ja voimavarat sekä siten osallisuuden edellytykset perheessä, mikäli kodissa on vielä mahdollisuus kehittyä tällaiseksi yhteisöksi. Lastensuojelu voi myös muissa yhteisöissä edistää lapsen osallisuutta esimerkiksi tukemalla hänen harrastuksia tai koulunkäyntiä. Tässä on kyse enemmän osallistumisen oikeuden kuin voimavarojen ja turvallisuuden turvaamisesta, eikä se sisälly yhtä vahvasti lastensuojelun perustehtävään, vaikka onkin lapsen osallisuuden edistämisen kannalta hyvin tärkeää. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, s. 24)

Osallisuus käsitteenä on otettu lastensuojelulakiin selvästi suppeassa merkityksessään selvitettäessä ja kuultaessa lapsen mielipidettä. Laki korostaa lapsen osallisuutta omassa asiassa, eli hänen omaan elämäänsä liittyvien tärkeiden päätösten tekemisessä kuulemista. Lastensuojelun työntekijä voi lapsen osallisuutta omassa asiassa edistämällä tarjota lapselle arvokkaita kokemuksia siitä, että lapsen omia ajatuksia, mielipiteitä ja kokemuksia kuunnellaan ja arvostetaan, ja että hän voi olla jollain tasolla vaikuttamassa itse oman elämäänsä. Osallisuus on läsnä lastensuojelussa monitahoisena. Edistämällä lapsen osallisuutta lastensuojelutyössä omassa asiassa, voidaan vahvistaa myös lapsen yhteiskunnallisen osallisuuden edellytyksiä. Näin edistetään myös lapsen omaa kokemusta toimintakyvystään ja vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksistaan omassa toimintaympäristössään ja elämässään. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, s. 25)

Organisaatiolle ja sen työntekijöille lasten ja nuorten osallistuminen antaa mahdollisuuden herkistyä lasten ja nuorten kuulemiselle ja sitä kautta saada heidän kokemuksensa ja ajatustensa ymmärtämiseen välineitä. Lasten mukanaolo, niin suunnittelussa ja kehittämisessä kuin yksilötasolla tuottaa suoraa palautetta organisaation toiminnasta ja tarjoaa myös mahdollisuuden parantaa työskentelyn vaikuttavuutta ja päätöksentekoa. Lapsen läsnäolo esimerkiksi huoltosuunnitelmanneuvottelussa voi estää sellaisten päätösten tai suunnitelmien tekemisen, joilla ei ole toteutumisen mahdollisuutta, mutta antaa aineksia parempiin. Kuten yleensäkin aidot kohtaamiset, myös aikuisten ja lasten väliset kohtaamiset voivat tuottaa oman työn merkityksestä vahvan kokemuksen. Lasten ja nuorten kanssa työskentely koetaan työlle aiemmin annettuja merkityksiä muuttavana, motivoivana ja palkitsevana. (Oranen, 2008, s. 16)

Lapsen osallisuuden tavoitteen toteutuminen konkretisoituu työntekijän käyttämissä ammatillisissa välineissä ja menetelmissä. Lapsilähtöisyyden ja lapsen osallisuuden tulee näkyä myös työmenetelmissä. Työntekijän vuorovaikutusta ohjaavat eri menetelmät ja niiden taustalla olevat teoriat. Menetelmät ovat välineitä tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi ja niiden tehtävänä on toimia keskustelun apuvälineenä tai muutoksen vauhdittajana ja selkiyttää tilannetta. Menetelmien käytön tärkein ydin on työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus. Lapsilähtöisessä työtöteessä painotetaan lapsen tapaamisen tärkeyttä, jotta saadaan paras mahdollinen kuva lapsen tilanteesta ja hänestä itsestään. Paremmat mahdollisuudet osallisuuden avaamiseen lapsen tukeminen toiminnalliseen työskentelyyn yksilöllisesti tai ryhmässä. Pedagoginen suhde edellyttää lasten ja nuorten kokemusten pohdiskelevaa arviointia sekä vastaanottoa. Avoin dialo-

gi ei kuitenkaan ole ristiriidatonta tilanteessa, jossa toimitaan tietyssä instituutionaalisessa kontekstissa esimerkiksi lastensuojelulain velvoittamana lastensuojelulaitoksessa. Toimittaessa ulospäin lastenkodista kouluun tai muihin viranomaistahojen erityistyöntekijöihin, moniammatillisessa yhteistyössä tulee usein esiin ristiriitoja. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, s. 14–15)

Asiakaslähtöisyydessä on organisaation näkökulmasta kysymys organisaation perustehtävän mukaisesta, tavoitteellisesta toiminnasta. Asiakkaan näkökulmasta kyse on yksilölliseen tarpeeseen vastaavasta palvelusta. Enenevässä määrin asiakaslähtöisyys on ulottunut sisältämään myös toiminnan kehittämässä asiakkaan osallisuuden. Ulkopuolisen silmin tarkasteltuna, organisaatiot näyttävät aina erilaisina. Siksi kokemusten ja näkemysten vaihto asiakkaiden kanssa yhdessä tuottaa paremmin tarpeita vastaavia palveluita. Asiakkaiden mielipidettä on tärkeää kysyä ja ottaa heidät mukaan toimintaan kehittämään toimintatapoja ja rakenteita, jotka mahdollistavat asiakkaan osallisuuden. Millaiset asiakkaan osallisuuden tavat sopivat parhaiten organisaation toiminnan kehittämiseen, on myös keskeinen asia mietittäväksi. (Salonen, ym., 2017, s. 17–18.) Savolainen (2017) mainitsee osallisuuden vahvistamisen yhtenä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen muotona kunnissa terveellisen ja turvallisen elinympäristön, kulttuuripalveluiden, sivistyksen, elinvoiman edistämisen sekä liikuntapalveluiden ohella.

Isolan, Kaartisen, Leemannin, Lääperin, Schneiderin, Valtarin ja Keto-Tokoin (2017, s. 5) mukaan terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemassa tutkielmassa Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa, osallisuutta lähestytään pääasiassa sosiaalipsykologisen ja sosiaalipoliittisen tiedon valossa. Julkaisun mukaan osallisuus on kuulumista kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin ja erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin. Osallisuus on lisäksi vaikuttamista oman elämän mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja yhteisiin asioihin. Hyvinvoinnin aineellisia lähteitä ovat koulutus, asuminen, kohtuullinen toimeentulo sekä harrastustarvikkeet. Ne voivat olla myös aineettomia kuten turva, luovuus ja luottamus. Palvelut sijoittuvat jonnekin aineettomien ja aineellisten välimaastoon. Isolan ym. (2017, s. 5) mukaan osallisuus on päätösvaltaa omassa elämässä sekä mahdollisuuksia säädellä tekemistään ja olemistaan. Osallisuudella pyritään vaikuttamaan itsensä ulkopuolelle esimerkiksi asuinympäristössä, ryhmissä, palveluissa tai laajemmin ajateltuna se on myös sitä, että pystyy osallistumaan, panostamaan yhteiseen hyvään ja liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin. Tiedosta ja käytännöstä, joka edistää osallisuutta, muodostuu osallisuustyö. Osallisuustyö läpäisee ihmisten väliset kohtaamiset niin, että mahdollisuudet kiinnittyä yhä useampaan hyvinvoinnin lähteeseen kasvavat. Osallisuustyöllä jaetaan ja luodaan yhteiskuntaryhmiä ylittävää hyvinvointia ja arvoa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu, Fagerström (2016, s. 39) kuvaa Hackneyn mallia ja systeemistä käytäntöä lastensuojelussa. Malli painottaa vuorovaikutusta ja systeemisen vuorovaikutuksen tapa edellyttää, että työväliseen on työntekijän oma persoona. Tämä tarkoittaa, että työntekijä osaa tunnistaa tunteita ja pyrkii siihen, että hän osaisi erottaa mitkä tunteet ovat asiakkaiden viestittämiä ja mitkä kumpuavat omasta elämästä. Työntekijä voi paremmin auttaa asiakasta, kun hän on tietoinen näistä tunteista. Systeemisessä työt-

teessa vaaditaan uskallusta työntekijältä avata työ näkyväksi ja tämä puolestaan vaatii työryhmältä luottamuksellisuutta ja turvallisuutta. Virheiden tekeminen organisaatiossa on sallittua. Työkäytännöt kehittyvät ja niistä opitaan mitä nopeimmin virheet paikannetaan. Erytystä mallissa on, että se luo rakenteet käytännön työssä suhdeperusteisen lastensuojelun toteuttamiseen. Rakenteisiin sisältyy tilan antaminen keskinäiselle dialogille, kriittiselle reflektoinnille sekä asiakastyölle. Kun työssä panostetaan ajoissa ongelmien tunnistamiseen, akuutit kriisit vähenevät ja vaativasta lastensuojelutyöstä tulee tavoitteellista ja suunnitelmallista työtä, jossa ei pelkästään arvioida vaan myös työskennellään asiakkaiden kanssa.

6. NUOREN ELÄMÄNHALLINTA

Sinkkosen (2010, s. 17) mukaan ”Nuoren paras ystävä on verraten konservatiivinen aikuinen”. Nuorelle kiihkeästi eläminen ja hetkeen tarttuminen on luonteenomaista. Aaltonen, Ojanen, Vihunen ja Vilen (2003, s.13–14) kuvailevat nuoruuden olevan elämänvaiheena erityinen. Elämänvaiheen pituus vaihtelee kulttuureittain ja yksilöittäin. Kulttuuri määrittelee pitkälti, miten kauan nuoren on muiden mielestä hyväksyttävää viettää nuoruuttaan. Kulttuurista huolimatta nuoruusikä voidaan elää eri tavoin sammassakin perheessä. Toinen perheen nuorista voi käyttäytyä voimakkaan uhmakkaasti ja toinen taas saattaa etsiä itseään pitkään ja rauhassa. Myös eri aikoina eletty nuoruus on erilainen ja saa eri merkityssisältöjä eri aikoina. Nuoruusvaiheen edetessä, lapsesta muotoutuu aikuinen, jolla on yksilöllinen persoonallisuus, ulkonäkö ja sosiaalinen ympäristö. Nuoruutta voidaan lähestyä eri näkökulmasta ja nuoruutta tutkivalla tieteenalalla on kullakin nuoruudesta oma käsitys. Monet teorioista jättävät nuoruuden subjektiivisen luonteen niukalle. Huomiota kiinnitetään erilaisiin nuoruuden tapahtumiin, elämänvaiheisiin, ikään ja muutoksiin itsessä ja suhteessa ympäristöön.

Nuoruuden elämänvaihetta voisi kuvailla, kuten tässä laulussa Populäärimusiikkia Vitulanjätkältä:

”Jossain päin kehoani meni virta päälle ja matka alkoi toden teolla. Puberteetti. Se tapahtui kuudennen luokan keväällä, eikä mitenkään dramaattisesti, tulin vain yhtäkkiä tietoiseksi muutoksesta. Ruumiissani ei tapahtunut mitään, ulkoisia merkkejä ei ollut nähtävillä, vaan muutos tapahtui aivoissa. Siellä sisällä liikahti jotain, sinne ikään kuin muutti joku. Joku, joka muistutti minua, mutta oli kuitenkin joku toinen. Elämäni ilmestyi tasapainottomuutta, jota en aina kyennyt hallitsemaan. Kärsimättömyyttä, jota en pystynyt edes itse ymmärtämään. Lisäksi kiinnostukseni seksiä kohtaan kasvoi odottamattoman, todella yllyttävän voimakkaasti.” (Niemi, 2001)

6.1 Nuori ja elämänhallinta

Aaltosen ym. (2003, s. 133) mukaan nuoren omat tarpeet ja voimavarat tulisi aina huomioida kehityshaasteita pohdittaessa. Tämä koskee niin nuorta itseään kuin hänen ympäristöään. Kehityshaasteissa onnistuminen antaa tunteen elämänhallinnasta ja

vahvistaa positiivista minäkuvaa. Jotta nuori voi hyvin, hänen tulee myös kokea voivansa hyvin. Elämönhallinta tarkoittaa sitä, että tuntee hallitsevansa niin itsestään kuin ympäristöstä tulevia odotuksia, vaatimuksia ja paineita. Tarpeet muuttuvat voimavaroiksi nuoren elämässä ja tunne elämönhallinnasta voimistuu, kun nuori kokee, että hänen tarpeensa huomioidaan. Aaltonen ym. (2003, s. 14) kirjoittavat lisäksi, että nuoruus määritellään usein myös aikuisuuteen siirtymävaiheeksi. Tässä elämänvaiheessa nuori kasvaa psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti ja hänelle tarjoutuu tilaisuus muokata ympäristöään ja itseään aikuisuuteen sopivaksi. Nuoruuteen liittyy myös kehityskriisejä, joilla tarkoitetaan tapahtumaa, jolloin yksilö hakee omia tarpeitaan ja voimavarojaan suhteessaan ympäristöön. Nuoruudessa voi joutua kohtaamaan myös traumaattisia kriisejä, jolloin nuori joutuu käsittelemään samanaikaisesti monenlaisia elämänsä koskettavia asioita. Vaikka se onkin rankkaa, voi yksilö kokea lopulta tällaisen vaiheen elämänarvoja uudelleen muokkaavaksi ja kasvattavaksi.

Hyvinvoinnin kolme pääulottuvuutta muodostuvat elinoloista, yhteisyyssuhteista ja maailmaan orientoitumisesta. Niiden osa-alueet painottuvat osittain eri tavoin lapsilla ja aikuisilla. Elinoloihin kuuluvat asuminen, toimeentulo, terveys, koulutus ja työllisyys. Elinolojen osatekijät ovat jotain, mitä meillä on. Lapsella on oikeus henkisen, sosiaalisen ja ruumiillisen kehityksen kannalta riittävään elintasoon. Yhteisyyssuhteilla viitataan mitä moninaisempiin suhteisiin. Ihminen tarvitsee toista ihmistä. Läheissuhteet ovat olennaisia kaikenikäisille, mutta lapsuudessa ne ovat elintärkeitä. Suhteita pidetään yllä sukulaisten ja ystävien kanssa sekä erilaisissa yhteisöissä. Maailmaan orientoituminen käsittää osallistumisen yhteistä ja omaa elämää koskeviin päätöksiin ja toimiin sekä mahdollisuudet vapaa-ajan viettämiseen. Ihmiselle on tarpeen elää sovussa luonnon kanssa ja kuulua yhteisöön. Kokemus osallisuudesta syntyy siitä, että voi tulla nähdyksi ja kuulluksi yhteisönsä jäsenenä omana itsenään. Maailmaan orientoitumisessa on perimmältä kyse suhteesta itseen ja muihin sekä siitä, missä asennossa elämänsä on. Mahdollisuudet omien potentiaalien kehittämiseen ja käyttöön tuottavat kokemuksen elämän merkityksestä. Hyvinvoinnin ulottuvuudet ruokkivat toinen toistaan ja limittyvät toinen toisiinsa. Kullakin niistä on itsenäistä arvoa, eikä mikään niistä voi korvata muita. (Bardy 2013, s. 68–69)

Elämänkulkua määräävät ihmisen toimijuus omassa elämässään sekä tehdyt valinnat. Missä määrin ihminen pystyy elämänsä kontrolloimaan, on oleellista toimijuutta tarkasteltaessa. Elämönhallintaa voidaan määritellä eri tavoin sosiaalipsykologisesta tai psykologisesta näkökulmasta. Painopiste voi olla yksilössä ja tämän valmiuksissa käsitellä vaatimuksia, joita hänelle on asetettu. Sosiaalipsykologisesti voidaan myös tarkastella ihmisen kykyä toimia vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Ihmisen kokemus oman elämänsä hallinnasta liittyy olennaisena osana koettujen tapahtumien tulkintaan. Ne myös määrittävät elämönhallinnan valmiutta toimia oudoissa ja uusissa tilanteissa sekä kykyä kohdata vaikeita tilanteita ja ratkoa ongelmatilanteita sekä ehkäistä ongelmien syntymistä. Avuttomuus on elämönhallinnan negaatio. Tavoitteena on silloin käsitellä ja arvioida stressitilanteita ja niihin liittyviä uhkaavina koettuja tapahtumia niin, että ahdistus, joka niihin liittyy, lievittyisi. Elämönhallintaan liittyy myös haasteellisina koettujen tilanteiden käsittely. Välineellinen käyttäytyminen tavoitteiden saavuttamiseksi on ulkoista elämönhallintaa, kun taas sisäisiä tekijöitä ovat oman minän hyväksyminen, kunnioittaminen ja arvostus sekä kokonaiskuva itsestä. Ihmiset elävät aina vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja toistensa kanssa. Elämönhal-

lintaan kuuluu siis myös kyky sovittaa sisäiset ehdot sekä ulkopuoliset paineet ja edellytykset toisiinsa. Elämönhallinnan psyykinen ja sosiaalinen hallinta vaikeutuvat, kun hallitsemattomuus ja sattumanvaraisuus lisääntyvät. Kontrollin käsite sekä käsitys omasta pystyvyydestä ovat merkittäviä tekijöitä, kun arvioidaan yksilön kykyä selviytyä. (Sinkkonen 2007, s. 12)

Miksi nuoren elämäntilanteen ja kehityksen arvioiminen on tärkeää, ja miksi se on erityisen tärkeää nuoren kannalta? Aaltosen ym. (2003, s. 105–106) mukaan nuori kyllä haluaa monesti olla itsenäinen vastuunottaja ja tulla kuulluksi. Aikuisen vastuulla on kuitenkin arvioida viimekädessä, onko nuorella riittävästi voimavaroja asioiden hoitamiseen. Arvioinnin tarkoituksena on seurata siten nuoren kaikkinaista kehittymistä ja oppia ymmärtämään paremmin nuorta ja hänen tarpeita. Tieto antaa aikuiselle vanhemman pohjan toimia nuoren kasvua tukien. Siksi onkin tärkeää, että nuoren läheiset aikuiset, ammattilaiset mukaan lukien, osaavat kuunnella, havainnoida ja arvioida hänen maailmaansa. Nuoren ymmärtäminen lähtee ennen kaikkea halusta ymmärtää nuoren todellisia tarpeita, ajatuksia ja toimintaa. Sinkkosen (2010, s. 83) mukaan kiintymyssuhteista ja itsenäistymisestä, ettei nuori saa integroitua toisiinsa siihenastista psyykkistä kehitystään ja uutta seksuaalista ruumistaan vaan joutuu syvän hämmennyksen valtaan. Yritykset torjua ja kieltää seksuaalinen ruumis voivat johtaa moniin ongelmiin, esimerkiksi anoreksiaan, viiltelyyn, rajuun päihteidenkäyttöön, syvään depressioniin ja itsemurhayrityksiin. Terveen kehityksen edellytys on psykoanalyttikoiden mukaan nuoruusiän voimakas kuohunta.

Dunderfeltin (2011, s. 84–85) mukaan nuoruus voidaan jakaa esimerkiksi kolmeen jaksoon, joista jokaisessa on nuorelle uusia tehtäviä ja haasteita. Nuoruusiän keskivaihetta, identiteettikriisiä, eletään 15-18-vuotiaana, jolloin koetaan ihastumisia ja samautumisia, selkeytetään minäkuvaa, kokeillaan omia rajoja ja luodaan syvällisiä ihmissuhteita. Nuoruus on aikaa, jolloin pitää oppia elämään ikään kuin uudestaan. Nuoruus on aikaa, jolloin on opittava ohjamaan elämää oman yksilöllisyyden kautta yhä tietoisemmin suhteessa toisiin ihmisiin ja koko maailmankaikkeuteen. Tämä oppiminen jatkuu koko elämän ajan eikä ihmisen yksilöllisyys voi vielä nuorena puhjeta täyteen kukkaansa, mutta yksilöllisyyden kokeilu- ja valmistelu aika alkaa silloin. Dunderfeltin (2011, s. 85) mukaan Robert J. Havighurst on tullut tunnetuksi ajatuksistaan eri-ikäisten ihmisten kehitystehtävistä. Kehitystehtävät ovat haasteita, joista selviytyminen ja joiden kohtaaminen mahdollistavat kehittymisen ja siirtymisen seuraavaan elämänvaiheeseen. Nuoruuden kehitystehtävinä on Havighurstin mukaan löytää itselleen maskuliininen tai feminiininen rooli, saavuttaa kypsempi ja uusi suhde molempiin sukupuoliin, hyväksyä oma fyysinen ulkonäkö ja oppia käyttämään tarkoituksenmukaisesti ruumistaan ja saavuttaa tunne-elämässä itsenäisyys vanhempiin ja muihin aikuisiin nähden. Lisäksi nuoruuden kehitystehtäviin kuuluu vastuunotto taloudellisista seikoista, kehittämistä arvomaailmaa, moraalialia ja maailmankatsomusta ja pyrkiä sosiaalisesti vastuulliseen käyttäytymiseen.

6.2 Nuoruus ja koulukoti

Koulukoti on erityinen sosialisointi, koulutuksen, nuoruuden ja lastensuojelun instituutio. Pitkä historia sekä pitkäaikainen asema ”vaikeahoitoisten nuorten” käsittely- ja hoitoinstituutiona erottavat sen muista instituutioista, joilla nuoruuden murtumakoh-

tia pyritään paikkaamaan. Palvelujärjestelmän osana säilyminen kertoo jotakin koulukodin korvaamattomuudesta. Nuorten sosiaalisuuskysymykset ovat edelleen ajankohtaisia ja koulukotien olemassaolo on tänä päivänä aikaista ajankohtaisempaa. Monella taholla pohditaan, miten nuorten ongelmiin tulisi vastata ja tarvitaanko suljettuja yksiköitä vaarallisille tai erityisen vaikeahoitoisille nuorille. Lähestytäänkö nuoria silloin päihdehuollon, lastensuojelun vai psykiatrian keinoin, vai tulisiko löytää jokin toinen tapa? Käsite koulukoti kuvaa varsin osuvasti erityispedagogiikan ja lastensuojelun leikkauspisteessä sijaitsevaa instituutiota, sillä kyseessä on koulussa ja kodissa tapahtuvista murtumisista niiden yhteisöllisistä reaktioista. (Jahnukainen, Kekoni & Pösö, 2004, s. 5-7)

Virtasen (2005, s. 107–110) mukaan lastensuojelulaitoksia tulee arvioida ja tarkkailla toiminnallisena kokonaisuutena. Hoidollinen kokonaisuus koostuu toisiinsa vaikuttavista sekä päällekkäisistä käytännöistä, mutta myös eri ammattiryhmien ajatuksista yhteisössä. Elämäntaitojen opettelu muodostaa yhden kokonaisuuden, jonka lähtökohtana on varmistaa sosiaalinen kompetenssi ja antaa sijoitetulle lapselle sosiaalisen pärjäämisen edellytykset vielä sijoituksen jälkeenkin. Teoksessa Näkökulmia lastensuojeluun kuvailussa elämäntaito-ohjelmassa perusajatus on, että ympäristön ja persoonan vuorovaikutus on funktionaalinen. Ristiriidat, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, tulee nuoren ratkaista itse. Persoonallisuutta tarkastellaan sen funktion kannalta, mikä sillä on ympäristön ja ihmisen vuorovaikutuksessa syntyneiden tehtävien ratkaisussa. Nuoren omaksuma toimintatapa lisää joko epäonnistumisen tai onnistumisen todennäköisyyttä. Strategian valinta puolestaan on suureksi osaksi riippuvainen nuoren itsetunnosta. Omien mahdollisuuksien arviointi ja ennakointi ovat keskiössä tässä prosessissa. Jo ennen kuin nuori on sitoutunut tavoitteeseen, hän ennakoii onnistumismahdollisuuksiaan vertailemalla omia kykyjään ja tehtävän vaativuutta. Ratkaisevaa on se, minkä tekijöiden ansioksi tai syyksi nuori selittää tapahtumat. Tämän prosessin seurauksena kehittyvät tunnetilat vaikuttavat nuoren itsetuntoon ja sen myötä tulevaan toimintaan.

Elämänhallinta ohjelmassa työskennellään sekä yksilö, että ryhmä tasolla. Yksilöllisessä työskentelyssä työote on henkilökohtainen ja yksilöllinen. Nuoren itsearviointi toimii yksilötyön välineenä. Jotta aikuinen voi vastata nuoren tarpeisiin, hänen täytyy tuntea hoidettavansa hyvin. Tämä on onnistuneen hoitosuhteen perusedellytys ja perusta hoitosuunnitelman laatimiselle. Yksilöohjelma tähtää positiiviseen aikuisuuteen syntymiseen ja sitä toteutetaan pääosin sijaishuollossa. Omaohitaja ja sosiaalityöntekijä ovat aktiivisimmat aikuiset, mutta mukana voi olla myös muita nuorelle tärkeitä aikuisia. Ohjelman aineisto on suunniteltu siten, että aikuisen ja nuoren suhde voi kehittyä kumppanuudeksi ja nuori voi tuntea olevansa oman elämänsä keskiössä. Työskentely nuoren näkökulmasta sekä kokemus kuulluksi tulemisesta, johtaa läheisyyteen aikuisen kanssa. Työskentelyn edetessä nuori itse tekee arvioita omista tarpeistaan ja voimavaroistaan ja nuorelle korostetaan prosessin tarkoitusta tutkia, minkälaisista lähtökohdista hän rakentaa tulevaisuuttaan ja miten hän voisi itse löytää vastauksia oman elämänsä kysymyksiin. Elämänhallinta ohjelman tehtävät on suunniteltu siten, että nuori joutuu arvioimaan omia henkilökohtaisia mielipiteitään, arvojaan, sekä tapaansa tehdä päätöksiä. (Virtanen, 2005, s. 112)

Nuoren elämänhallinta asettaa vaatimuksia myös työyhteisölle. Jokainen hoitotyötä tekevä on omaksunut oman käyttöteoriasensa omasta koulutuksestaan, omasta tehtävästään ja tiedostaan käsin. Nämä ohjaavat työntekijän tapaa tehdä töitä ja siitä muotoutuu myös osa jokaisen työntekijän persoonallisuutta. Isossa organisaatiossa muutokset vaativat aina ajattelutavan muutoksia, niin yhteisö- kuin yksilötasolla, eikä tämä ole helppoa omaksua, sillä se merkitsee myös muutoksia tavassa tehdä töitä. Jokainen ammattiryhmä ja työntekijä arvioi uusia ajatuksia vertaamalla niitä aikaisempiin käyttöteorioihin. Tästä johtuen uudet sisällöt vaikuttavat eri työntekijäryhmien ajattelutapaan ja toimintaan eri tavoin. Tämä tosiasia antaa edellytykset ja mahdollistaa moneen toisiaan tukevaan käytäntöön. (Virtanen 2005, s. 107–108)

6.3 Nuoren elämänhallinta lastensuojelussa

Bardyn (2013, s. 70) mukaan tärkeä hyvinvointipoliittinen kysymys on, millaiset yhteisyyssuhteet, millainen elintaso sekä maailmaan orientoitumisen tavat vallitsevat palveluissa, koulussa tai lastensuojelun yksikössä? Palveluiden elintasoon vaikuttavat mm. ryhmäkoot, fyysiset tilat, henkilöstö- ja muut resurssit. Millaisessa suhteessa aikuiset ja lapset ovat toisiinsa, kuinka huolenpidon elementit, kuten osallisuus ja suojeleminen, nivoutuvat toisiinsa? Tiedetään hyvin, että objektiivisesti mitaten samankaltaiset olosuhteet näyttävät tuottavan subjektiivista hyvinvointia vaihtelevasti. Hyvinvoinnin kokemus edellyttää tarpeiden tyydytystä kaikilla ulottuvuuksilla. Niiden kolmen keskinäinen dynamiikka voi olla tyydyttävää kokemuksellisesti. Sangen suuri merkitys sille, kuinka ihminen kokee voivansa, näyttäisi olevan tunteilla. Sinkkonen (2010, s. 85) muistuttaa, että nuoret tarvitsevat lähelleen aikuisia, jotka eivät hylkää heitä.

Nuori, jolla on vahva itsetunto, kohtaa ongelmat rationaalisella tavalla ja ratkaisee ne. Heikko itsetunto ja epäonnistumisen pelko puolestaan saavat aikaan huonon ratkaisumallin valinnan. Opitun avuttomuuskäsitteen 1970-luvulla loi Seligman, seurauksena kokeesta, jolla pyrittiin kyseenalaistamaan oppimisteorian perusteita. Seligman väittää, että tietoisuudella, suunnittelulla, ajattelulla, odotuksilla ja muistamisella on suuri vaikutus persoonan toimintaan. Tahdonalaista käytöstä motivoi ihmisen odotuksen käyttäytymisen tuloksista. Periksi antaminen vaikeassa tilanteessa ei ole mysteeri eikä synnynäinen ominaisuus vaan opittua käytöstä, joka on oppimalla muutettavissa. Yksi tärkeimmistä tehtävistä nuoren laitossijoituksen aikana muodostuu nuoren opettaminen tiedostamaan oma tilanteensa suhteessa ympäristöönsä sekä oman minäkuvan parantaminen. (Virtanen, 2005, s. 110–111)

Tutkimuksessa Erityinen huolenpito koulukodeissa tarkastellaan, mitä se tarkoittaa arjen käytäntöinä työntekijöiden ja nuorten kertomana. Sekä nuorten että työntekijöiden haastattelussa erityisen huolenpidon pääteemat kiinnittyivät aikuisten aktiiviseen läsnäoloon sekä rajoittamiseen. Teemoja tarkastellaan eri näkökulmista ja siksi ne näyttävät tutkimuksen haastattelussa eri tavoin. Nuoret kokevat aikuisten aktiivisen läsnäolon jatkuvana puuttumisena, joka aikuisille on keskeisin työskentelymenetelmä. Erityisen huolenpidon toiminnan ja tehtävän määrittely perustuvaksi sosiaaliseen vuorovaikutukseen tekee ymmärrettäväksi myös sen, että niin työntekijöiden kuin nuorten haastatteluista puuttuivat lähes kokonaan muunlaiset kuin sosiaalisiin prosesseihin liittyvät kuvaukset hoitoprosessissa. Tutkimuksessa pohditaan myös, ovatko toiminta-

tavat, jotka perustuvat sosiaaliseen vuorovaikutukseen riittäviä kaikkien ongelmien käsittelyssä. Esimerkiksi nuorten kuvaukset päihteiden käytön lopettamisesta ”kuin seinään” ovat haastattelussa melko puhuttavia. Nuoret eivät kertoneet saaneensa päihteiden käytön lopettamiseen riittävästi ammatillista apua tai tukea yksikössä ja kun päihdekierteen katkaisu mainitaan laissakin eräänä erityiseen huolenpitoon sijoittamisen perusteena, tulisi päihdehoitoon liittyviä toimintatapoja tutkimuksen mukaan ehkä pohtia tarkemmin. (Kekoni, Kitinoja & Pösö, 2008, s. 88)

Mannisen (2017) PowerPoint esityksessä Koulukodista yhteiskuntaan käydään läpi suojaavia tekijöitä elämännhallinnassa. Näitä ovat muun muassa kognitiivinen kyvykyys, oma prososiaalinen käytös sekä hyvä tunneimpulssien hallinta. Nuoria haastatteleamalla on selvitetty, että heidän mielestään toimivia keinoja ovat rutiinit, positiivinen palaute, koulu, retket, harrastusmahdollisuudet ja joku tietty ohjaaja. Hankalaksi nuoret kokivat esimerkiksi yksityisyyteen puuttumisen ja sen etteivät tule kuulluksi, sekä tunteen siitä, ettei omalla toiminnalla ole mahdollista vaikuttaa.

6.4 Nuoren fyysiset tarpeet

Aaltosen ym. (2013, s. 11) mukaan nuori hakee itse uusia toimintamalleja arjesta selviytymiseen aktiivisesti, mutta hän tarvitsee tähän myös kasvattajien, ystävien ja yhteiskunnan apua. Murrosiässä ravinnontarve kasvaa etenkin pojilla huomattavasti. Ravinnontarve on yksilöllistä ja riippuu nuoren kehityksen ja kasvun vaiheesta sekä aktiivisuudesta fyysisesti. Lisäksi Aaltonen ym. (2013, s. 142) kuvailevat, että uni on ihmiselle välttämätöntä. Yksi unen tarkoitus on antaa elimistölle mahdollisuus korjata ja rakentaa itseään. Myös oppimiseen liittyy uni. Aivot järjestelevät päivän tapahtumia yön aikana ja tallentavat ne muistiin, kun taas vaisto-käyttäytymisen kehittymiseen liittyy unien näkeminen. Siitä on näyttöä, että useat koululaiset kärsivät osittaisesta jatkuvasta univajeesta ja unen puute saattaa heijastua oppimistuloksiin eli näkyy suorituskyvyn laskuna. Unen puute lisää rauhattomuutta ja haittaa keskittymistä.

Liikunta on yksi tärkeimmistä nuoren terveydentilaan vaikuttavista tekijöistä. On kuitenkin muistettava suhteuttaa liikunnan vaikutukset elämäntapojen kokonaisuuteen sen merkitystä tarkasteltaessa. Liikunta vaikuttaa myönteisesti toimintakykyyn ja hyvinvointiin, kun nuori osaa suhteuttaa liikunnan määrän kykyihinsä ja harrastaa sitä säännöllisesti. Tarkoituksenmukainen liikunta lisää elimistön vastustuskykyä, lyhentää sairastamisaikoja ja pienentää moniin tulehdussairauksiin sairastumisen riskiä. Yleisen hyvän olon ja toimintavireyden kannalta riittävän kuormittava ja säännöllinen liikunta on virkistävää ja hyödyllistä ja tuo elämään vaihtelua. Liikunta myös ohjaa nuorta tutkimaan ympäristöään ja luontoa. Ulkona liikkuminen myös tehostaa elimistön hapensaantia ja auttaa levollisempaan uneen. Lisäksi liikunta lisää ravinnon tarvetta, mikä tulee huomioida ruokavaliossa. (Aaltonen ym., 2013, s.146)

Aaltosen ym. (2013, s.146–150) mukaan nuoren mielenterveyden perustana voidaan pitää mm. terveyttä ja hyvää fyysistä kuntoa, riittävää itsevarmuutta, realistista minäkuvaa ja omanarvon tunnetta. Liikunnan avulla nuori saa vertaistensa joukossa kokemuksia hyväksytyksi tulemisesta ja voimia suoriutua koulutyöstä, sosiaaliset kontaktit lisääntyvät ja keskittymiskyky paranee. Erityinen haaste ovat nuoret, joita liikkuminen tai ulkoilu ei kiinnosta ja olisikin tärkeää selvittää nuoren oma käsitys, miksei hän halua

osallistua. Mukava ja rento ilmapiiri, sekä vaihtoehtoiset liikuntamuodot saattavat innostaa nuorta aktiivisempaan osallistumiseen. Murrosikäinen kiinnittää huomiota itseensä, viehättävyyteensä ja ulkomuotoonsa. Puhdas olo tuntuu hyvältä ja lisää itsetuottamusta. Nuori on herkkä tässä vaiheessa ja kaipaa huomiota ja hyväksyntää. Nuori haluaa myös korostaa ulkomuodon avulla omaa identiteettiään. Nuori haluaa tehdä itse ulkonäköään koskevat päätökset ja näyttää hyvältä omalla luovalla tavallaan. Aikuinen voi ohjata nuorta hienovaraisesti ulkonäköä koskevissa valinnoissa, sillä myönteiset arviot ulkonäöstä vahvistavat nuoren itsetuottamusta ja tuntuvat hyvältä. Sinkkonen (2010) käsittelee kirjassaan Nuoruusikä lisäksi kavereita, vapaa-aikaa, seurustelua, luovuutta ja musiikin erityistä merkitystä merkittävinä asioina nuoruusajan kehityksessä.

6.5 Nuoren psyykkiset tarpeet

Ympäristö muovaa monin tavoin kasvua ja kehitystä, jonka ihminen saa perimässään. Lapsi tarvitsee hellyyttä ja hoivaa: ne antavat perusturvallisuuden tunteen hänelle. Jo varhaisten lapsuusvuosien aikana lapsen tarpeisiin vastaaminen luo perusturvallisuuden, jonka luomisessa kodin merkitys on ensiarvoisen tärkeä. Perhe on ihmisen kehityksen ensimmäinen perusta ja lähiympäristö. Tasapainoiselle kehitykselle tärkeää on, että ihmissuhteet ovat pysyviä ja johdonmukaisia, jolloin lapsen luottamus ja turvallisuudentunne ympäristöön vahvistuvat. Perheenjäsenten riittävä hoiva ja huolenpito, sekä läheiset suhteet vanhempien työssäkäynnin ja kohtuullisen toimeentulon ohella luovat edellytyksiä tasapainoiselle kehitykselle ja kasvulle. Vaikka nuori kapinoi irrottautuessaan lapsuuden identiteetistään, hän ajoittain tuntee itsensä lapseksi ja odottaa hellää huolenpitoa vanhemmilta. (Aaltonen ym., 2013, s. 151)

Nuoren turvallisen olon perusta on hyvä itsetunto. Se merkitsee todellisuuteen perustuvaa itsensä kunnioittamista, arvostamista ja tuntemista. Itsetunto on sidoksissa nuoren ja hänen läheistensä vuorovaikutussuhteisiin sekä elinympäristöön. Jotta nuorelle kehittyy terve itsetunto, hänen tulee saada oikeudenmukaista tunnustusta ja voida tuntea itsensä hyväksytyksi. Päästäkseen sinuiksi oman itsensä kanssa, hän tarvitsee ympäristönsä myönteistä kannustusta. Nuoren elämä on jatkuvaa reagoitua ja muuttamista vaihteleviin tapahtumiin ja oloihin, sisäisesti ja ulkoisesti, mutta eteen tulevat muutostilanteet ja niiden ratkaiseminen auttavat nuorta paremmin ymmärtämään niin itseään kuin ympäristöäänkin. Normaaliin elämäntapaan kuuluvat kriisit. Olennaista on, että nuori kykenee ratkaisemaan ne vertaistensa tuen ja ymmärtävien aikuisten avulla, unohtamatta omien voimavarojen tärkeyttä. (Aaltonen ym., 2013, s. 152)

Ihminen tuntee pelkoa, kun häntä uhkaa vaara. Jos nuori ei saa tarvitsemaansa turvaa aikuiselta, hän etsii sitä ikäisiltään nuorilta. Palatakseen turvallisuuden tunteeseen pelkoa tunteva nuori tarvitsee aikuisen tukea. Nuoria tulee myös ohjata ennaltaehkäisemään vaaratilanteita, sekä puolustamaan itseään fyysisesti ja henkisesti sekä sosiaalisen verkoston avulla. Aikuisen tehtävänä on antaa toivoa ja kuunnella nuorta, sekä ilmaista olevansa käytettävissä, mikäli häntä tarvitaan. Nuorta voi myös tukea vähentämällä häneen kohdistuvia vaatimuksia ja ohjata purkamaan ahdistustaan toiminnan avulla. Negatiivisen ja positiivisen palautteen avulla opimme uusia käytöstapoja ja muokkaamme minäkuvaamme. Kun lapsi uhmaa sääntöjä ja rajoja, hän kokeilee van-

hempiansa rakkauden rajoja. Lapselle tulee tehdä selväksi, että häntä rakastetaan ja hänet hyväksytään siitä huolimatta, että hänen käytöstään ei hyväksytä. Samalla tavalla kasvattajiensa rakkauden rajoja kokeilee kapinoiva nuori. On siis tärkeää osoittaa virheellinen käytös, mutta samalla osoitetaan, että nuoresta välitetään, hänet hyväksytään ja rajojen merkitys selitetään. Rajojen tarkoitus on auttaa kaikkia selviytymään arjesta ja luoda nuorelle turvaa. Jos nuoren olemusta ja tekemistä koko ajan vain arvostellaan, voi siitä seurata vieläkin rajumpi kapina. Hyväksytyksi tulemisen tunteen ja positiivisen palautteen avulla nuori saavuttaa positiivista minäkuvausta, mikä auttaa jatkossakin uusien ihmissuhteiden rakentamista. (Aaltonen ym., 2013, s.153–154)

6.6 Toimijuutta edistävät ja estävät tekijät

Gissler, Kekkonen, Känkänen, Muranen ja Wrede-Jäntti (2014) käsittelevät teemaa erityisyydestä osallisuuteen vammaisten lasten näkökulmasta, mutta teksti viittaa erityisyyden tukemiseen. Kehittämistyön teoriapohjassa käytettiin kyseistä näkökulmaa, jonka ajatus sopii myös laajasti hyväksytyyn vammaisuuden sosiaaliseen malliin. Kyseisessä mallissa vammaisuuden aiheuttaa ympäristö, ei vamma ja nimenomaan ympäristö estää elämästä tavallista elämää vammauksen kanssa. Lastensuojelun ja psykiatrian raja on ohut ja taustalla on usein käytöshäiriöiden lisäksi myös diagnoosien laaja kirjo ylivilkkauksesta masennukseen ja syömishäiriöihin sekä vakavaan itsetuhoisuuteen. Nämä eivät toki tee nuoresta vammaista, mutta antavat nuorelle erityispiirteen, joka tulee huomioida työskentelyssä.

Nuoruus toisin sanoen on esitetty edistäviä ja estäviä tekijöitä yhteenvetona ammattihenkilöiden asenteiden ja kommunikaatiotaitojen sekä rakenteellisten tekijöiden kautta. Edistäviä tekijöitä asenteessa ovat erilaisuuden arvostaminen, nuoren toiminnan, tunteiden, kykyjen ja näkemysten arvostaminen, nuoren näkeminen yksilönä sekä tämän vahvuuksiin keskittyminen. Vastaavasti estäviä tekijöitä ovat erilaisuuden ja näkemysten pitäminen kielteisenä, toiminnan, kykyjen ja nuoren näkeminen vammansa kautta sekä puutteisiin keskittyminen. Myös sitä, että kaikki ongelmat tulkitaan vammauksen kautta, pidetään kielteisenä. Ammattihenkilöiden kommunikaatio- ja taito-osaamisessa edistäviä tekijöitä ovat dialoginen kommunikaatio sekä ongelmien ratkaisu kehittämällä ammattihenkilön toimintaa. Estäviä tekijöitä ovat ammattihenkilön ehdoilla kommunikointi sekä ongelmien ratkaisematta jättäminen. Rakenteita edistäviä tekijöitä ovat nuoren vaikuttamisen mahdollistavat tekijät mukaan lukien nuoren pitäminen asiakkaana sekä nuorten erilaisuuden ja näkemysten arvostamiseen perustuvat ratkaisut ja yhteiskunnan arvot. Aikuisilla tulisi myös olla riittävästi aikaa kuunnella nuorta ja nuorten keskinäisille suhteille tulisi olla tilaa. Vastaavasti estävinä tekijöinä koettiin ajanpuute, nopeat muutokset ja aikuisten tiukasti hallinnoima järjestys. (Gissler ym., 2014, s. 154)

Turvallisen kiintymyssuhteen luominen on yksi toimijuutta vahvasti edistävä tekijä. Sinkkosen (2010, s. 93–94) mukaan kaikki ihmiset pyrkivät säilyttämään itselleen välttämättömät kiintymyssuhteet millä hinnalla hyvänsä ja kaikissa olosuhteissa. Kysymyksessä on polttavin ja ensisijaisin perustarve, eli tarve olla toisen ihmisen lähellä. Jos kiintymyssuhteet kielletään, nuoren itsenäistyminen ei onnistu. Nuoren raju kuohunta ei ole merkki siitä, että hän taistelisi irti hyvistä kiintymyssuhteista vaan pikemminkin merkki siitä, ettei hänellä ole riittävän turvallisia sisäistettyjä kokemuksia. Yksilöitymis-

tä edistää turvallinen kiintymyssuhde. Nuoruusiän terve irrottautuminen ja itsenäistyminen vaikeutuvat jos nuori on jo lapsuudessaan kokenut, että saa huomiota aikuisilta vain käyttäytymällä arvaamattomasti ja provokatiivisesti. Turvattomuuden tunteeseen voidaan yhdistää monet oireet. Oman seksuaalisen ruumiin luovuttaminen kenen tahansa käytettäväksi, hallitsemattomat raivokohtaukset, epätoivon tunne ja eristäytyminen muista ihmisistä voivat osaltaan johtua siitä. Seksuaalisuus on mahdollisuus vuorovaikutukseen. Sisäisesti turvaton nuori ei pohjimmiltaan hae suhteista lainkaan seksiä, vaan tunnetta kuulua jollekulle.

Isolan ym. (2017, s.46) mukaan luova ryhmätoiminta on yksi osallisuuden edistäjä. Siinä toimijat saavat etäisyyttä arkeensa, merkityksellisyyden kokemuksia ja uusia näkökulmia elämäänsä. Luovalla ryhmätoiminnalla voidaan muodostaa toimijuutta ja osallisuutta tukevan ympäristön, jossa toisiin sekä omiin tunteisiin ja kokemuksiin vuorovaikutuksessa on omaa elämäntarinaa mahdollista muovata. Luovaa toimintaa voi hyödyntää eri tavoin, kuitenkin niin että tavoitteiden ja lähestymistapojen on sovittava yhteen. Esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisen asiantuntijuuden ydinalueet määrittävät, missä toiminnan alueella heidän ammattitaitonsa tulee parhaiten esiin.

6.7 Syrjäytymisen ehkäisy

Stakesin julkaisussa Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista (2006) käsitellään sosiaalialan työmenetelmien vaikuttavuutta. Tavoitteena on, että jatkossa työmenetelmät perustuvat koeteltuun ja luotettavaan tietoon. Se kiinnostaa myös asiakashyötyjen, eettisyyden ja kustannusten näkökulmasta. Tämän kartoittavan katsauksen taustana on kuntouttavan sosiaalityön orientaation kehittyminen erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien opiskelun ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten auttamisessa. (Hinkka, Koivisto & Haverinen, 2006, s. 3)

Kyseisen katsauksen yhtenä kohderyhmänä syrjäytymisuhan alla olivat 15–17-vuotiaat nuoret. Tavoitteena oli kuntoutuskokeilun avulla nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Projektissa toteutettiin erilaisia työmenetelmiä, joita olivat muun muassa työssäoppiminen, yksilöllinen ja ryhmäohjaus, sidosryhmäyhteistyö, sosiaalinen tukeminen, ryhmätukihenkilötoiminta ja yhteistyö vanhempien kanssa. Keskeisiä vaikutuksia kokeilussa olivat nuoren parantunut kuva itsestä oppijana, minäkuvan vahvistuminen, konkreettiset muutokset nuoren elämässä sekä nuoren olosuhteiden ja asioiden näkyväksi tekeminen. Projektissa mukana olleista nuorista merkittävää elämäntilanteen selkiytymistä tapahtui runsaan kahden kolmanneksen kohdalla. (Hinkka ym., 2006, s.30)

Katsauksen edetessä kävi selväksi, että kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen sekä työn ilmenemismuodot kehittyivät erilaisissa yhteistyön rakenteissa. Analyysin perusteella, sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto käsittää seuraavat osat: suunnitelmallinen työskentelymalli, psykososiaalinen työ, moniammatillinen työ, yhteistyö asiakkaan lähiverkoston kanssa sekä verkostoyhteistyö. Analyysin perusteella sisältöön liittyy erilaisia ihmisen voimavarojen tukemiseen ja aktivoimiseen suunnattuja työmuotoja. Toimivuuden kannalta keskeisiksi elementeiksi hahmottuivat kohde-

herkkyys ja asiakaskeskeisyys, luottamussuhteen luominen, työntekijän persoonallisuus ja suhtautuminen sekä asiakkaan motivaatio ja sitoutuminen. Asiakkaan motivoiminen nousi keskeiseksi tekijäksi positiivisten tulosten ja työn toimivuuden kannalta. (Hinkka ym., 2006, s. 37)

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa (23/2016) Eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisen rakennuspalikat, on katsaus syrjäytymisen ja eriarvoisuuden torjumisen kehittämistoimintaan ja sen tuottamiin toimintamalleihin. Kehittämistoiminnan tuottamia, yleisiä syrjäytymisen ja eriarvoisuuden torjumiseen tarkoitettuja toimintamalleja löytyi runsaasti. Yhteisiä peruslähtökohtia ovat varhaisessa vaiheessa huolen puheeksi ottaminen ongelmiin puuttuminen, sekä yksilöllinen tarpeiden huomiointi ja asiakkaan osallistuminen häntä koskevan toiminnan kehittämiseen ja suunnitteluun. Toiminnalla koetetaan tukea omien voimavarojen hyödyntämistä, hyvinvointia, osallisuutta, voimaantumista, vuorovaikutustaitojen ja yhteisöllisyyden luomista sekä arjen taitojen hallintaa. Keskeisiä osatekijöitä ovat palvelujen oikea-aikaisuus, moniammatillisuus, vertaisten kokemukset sekä ryhmätoiminnan eri muodot. (Koivisto & Blomqvist, 2016, s. 26)

7. KEHITTÄMISTYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Kehittämistyön tarkoitus on tavoitella ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan opastamista, ohjeistamista, järjeistämistä tai järjestämistä. Vilkan ja Airaksisen (2003, s. 9) mukaan, alasta riippuen se voi olla esimerkiksi ohjeistus tai opas ja toteutustapana kohderyhmän mukaan esimerkiksi vihko, kansio tai opas. Työssä tärkeää on, että siinä yhdistyvät viestinnän keinoin niin käytännön toteutus kuin sen raportointi.

Tämän työn tavoite oli kehittää Perhekuntoutuskeskus Lausteen Erityisen huolenpidon yksikön oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten päivittäisen toiminnan tueksi materiaalipankki. Materiaalipankki sisältää elämänhallintaan, itsenäistymiseen, arjenhallintaan, opintoihin ja työelämään liittyviä tehtäviä. Tavoitteena on materiaalipankin avulla saada motivoivaa ja nuoren tavoitteiden mukaista toimintaa päivittäiseen yksilö- ja ryhmätyöskentelyyn. Työskentelymenetelmiä ja välineitä on jo käytössä, mutta materiaalipankin avulla on tarkoitus saada työskentelystä johdonmukaisempaa ja tavoitteellisempaa, sekä nuoren yksilölliset tarpeet paremmin huomioivaa. Itsenäistyville, peruskoulun suorittaneille suunnitellun päivätoiminnan tarve on jatkuvaa. Materiaalipankin tarkoitus on auttaa ohjaajia toiminnan suunnittelussa. Nuoret puolestaan sitoutuvat ja motivoituvat toimintaan paremmin, kun he ovat itse saaneet osallistua sen suunnitteluun ja sisältöön. Kehittämistyön tavoitteena ja tarkoituksena on myös osallistaa nuoret oman toimintansa suunnitteluun.

Kehittämistehtävät tässä työssä olivat

- 1) päivätoiminnan kehittäminen erityisessä huolenpidossa sekä
- 2) päivätoiminnan sisällön teemojen luominen

Kohderyhmä on ohjattua päivätoimintaa tarvitsevat nuoret erityisessä huolenpidossa. Materiaalipankin tehtävien on tarkoitus tukea nuorta arkielämän ja itsenäistymistaitojen kehittämisessä, tukea sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä sekä kannustaa ja aktivoita opiskeluun ja työelämään hakeutumista. Työllä tavoitellaan toimintaan motivoitunutta kohderyhmää, tarkoituksena saada materiaalipankin sisällöstä mahdollisimman asiakaslähtöinen ja nuoria palveleva osallistamalla heidät toiminnan suunnitteluun. Tavoitteena on, että materiaalipankki sisältää erilaisia päivätoiminnassa hyödynnettäviä käytännön harjoituksia sekä oman toiminnan kehittämiseen liittyviä tehtäviä, joiden harjoittelusta olisi hyötyä tulevaisuudessa.

8. KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

8.1 Kehittämistyön kuvaus

Salosen (2017, s. 29) mukaan, toiminnan aloittamisessa tunnistettu kehittämisen tarve, osallisuus ja johtaminen ovat asioita ylitse muiden. Toiminta nojautuu käsitykseen siitä, mikä on kehitettävän kohteen rajaukset ja perustelut, tavoite sekä millä menetelmillä asiat ratkaistaan. Ajatus materiaalipankista lähti perustellusta tarpeen tunnistamisesta ja halusta muuttaa erityisen huolenpidon päivätoimintaa tavoitteellisemmaksi ja yksilökeskeisemmäksi. Tässä kehittämistyössä suunniteltiin aluksi päivätoimintamallia, jonka haasteeksi kuitenkin osoittautui toteuttaminen niin, että se palvelisi kaikkia nuoria tasapuolisesti heidän tavoitteisiinsa nähden. Yleisen toimintamallin sijaan, aloin suunnitella tapaa toteuttaa yksilön tarpeet huomioivaa toimintaa, jonka seurauksena selkeni ajatus materiaalipankista. Materiaalipankista olisi mahdollista poimia sopivia tehtäviä nuoren tavoitteet ja tarpeet huomioiden. Salosen (2017, s. 58) mukaan, jotta saadaan huomioitua riittävästi eri näkökulmia, on hyvä osallistaa mahdollisimman laajasti asianosaisia jo ideointivaiheessa. Alustavaa rajausta ja kehittämistyön hahmottelua tehtiin kuunnellen organisaatiossa kohderyhmän kanssa työskentelevien ammattilaisten ajatuksia toimivasta mallista. Kehittämistyön teoriapohjasta hahmoteltiin alustavaa runkoa työskentelyn tueksi ja lisäksi perehdyttiin jo olemassa oleviin päivätoiminnan malleihin ja sisältöön. Idea päivätoiminnan materiaalipankista otettiin organisaatiossa vastaan hyvin.

Suunnitelmallinen ja nuoren omien tavoitteiden mukainen toiminta edesauttaa arviointia nuoren tarpeista, sekä tarjoaa mielekästä päämäärällistä tekemistä. Tämä mahdollistaa sen, että nuori saa sekä kehittää omia taitojaan että oppia uusia, vaihtoehtoisia toimintamalleja päivittäiseen toimintaansa. Osallistumiseen motivoi se, että nuori osallistuu itse toimintansa sisällön suunnitteluun. Kehittämistyöhön nuoret osallistuvat ideoimalla ja suunnitteleamalla toimintaa teemojen alle. Tarkoitus on, että osastolla olevat nuoret osallistuvat oman toimintansa suunnitteluun jatkossakin, käytössä olevan materiaalipankin ja ohjaajan avulla.

Tämä kehittämistyö sisältää kaksi vaihetta, joita ovat työ, jonka kohteena on kuvattu materiaalipankki sekä kehittämistyön analyysi. Kanasen (2012, s. 44–45) mukaan, muille ei ole iloa hyvistä käytänteistä, paitsi dokumentoituna ja levitettynä eteenpäin. Parempien vaihtoehtojen löytäminen asiantiloille on tavoitteena, mutta sen lisäksi ne

täytyy testata ja todeta niiden toimivuus. Vilkka ja Airaksinen (2003, s.53) mainitsevat, että yksi osa kehittämistyön toteuttamistapaa on selvityksen tekeminen. Lopullisena tuotoksena on aina jokin konkreettinen tuote, kuten ohjeistus tai tietopaketti. Tavoitteena on, että tuotos erottuu vastaavanlaisista muista tuotteista. Ensisijaisia kriteerejä ovat tuotteen käytettävyys käyttöympäristössä ja kohderyhmässä sekä asiasisällön sopivuus kohderyhmälle, informatiivisuus, selkeys, houkuttelevuus ja johdonmukaisuus. Lähdekritiikki on erityisessä asemassa oppaiden ja tietopakettien kohdalla. Salonen (2017, s. 60) puolestaan kirjoittaa, että näyttöön tai tutkittuun tietoon perustuus on kehittämistyön vaatimus. Perehtymällä kirjallisuuteen ja tutkimustietoon tehdään taustaselvitystä jo suunnitteluvaiheessa. Suunnitteluvaiheessa laaditaan kehittämissuunnitelma ja rajataan kohde. Tämän kehittämistyön suunnitelmasta (LIITE 5.) käyvät ilmi työn tavoitteiden lisäksi työn etenemisvaiheet, toimijat ja sidosryhmät heille kuuluvine tehtävineen sekä kehittämismenetelmät, joilla työ toteutetaan. Työskentelyä on hankala suunnitella pikkutarkasti, sillä työskentelyssä voi ilmetä yllättäviä seikkoja, mutta työskentelyn tulee kuitenkin olla huolella suunniteltua. Kehittämistointa vaatii reflektiivistä työskentelyotetta.

8.2 Kehittämistyössä käytetyt menetelmät

Kehittämistyölle on useita lähestymistapoja, joista tähän kehittämistyöhön on valittu erityisesti ammattikorkeakoulujen kehittämistoimintaa lähellä oleva konstruktivismi, joka ilmentää hyvin myös osallistamista. Salosen (2017, s.31) mukaan konstruktivistinen perinne painottaa syklisyyttä kehittämistoiminnassa sekä kehittämisprosessia, jossa kehittäjät ovat täysvaltaisia toimijoita ongelmanratkaisutyössä. Toimijoiden tehtävänä on ohjata, suunnata ja tarkentaa kehittämisen tavoitteita syventävien vaiheiden kautta muiden työskentelyyn osallistuvien kanssa yhdessä. Kyseessä on tasavertainen työskentelyote ja demokraattinen dialogi, jossa kaikkien tieto ja näkemys on yhtä tärkeää. Tieto ja ymmärrys rakennetaan suunnittelun, keskustelun ja kokeilun kautta yhdessä. Konstruktivismi edellyttää mahdollisimman kokonaisvaltaista kuvaa kehittämisen kohteesta sekä siitä saadusta hyödystä. Konstruktivistinen kehittämisote sisältää käsityksen käytännön, aikaansaannoksen ja osallistujien välisestä vuorovaikutussuhteesta, jossa kulminoituu yhdessä tekeminen.

Kehittämistyössä ei myöskään ole aina välttämätöntä analysoida kerättyä aineistoa yhtä järjestelmällisesti ja tarkasti kuin tutkimuksellisissa töissä. Haastattelun asiantuntijoita, voidaan tietoa kerätä konsultaationa. Tällöin tietoa, joka on haastatteluaineistolla saatu, käytetään opinnäytetyössä kuin lähdeaineistoa eli argumentoinnin ja päätelyn tukena sekä tuomaan opinnäytetyössä käytyyn keskusteluun teoreettista syvyyttä. Myös sellaiset haastattelut, joissa kerätään tai tarkistetaan faktatietoa asiantuntijoilta, ovat konsultaatioita. (Vilkka & Airaksinen 2003, s.58)

Kehittämistutkimus ja kehittämistyö ovat lähellä toisiaan, kun pyritään parantamaan toimintaa organisaatioissa. Esimerkiksi tuotteet ja palvelut voivat olla kehittämistutkimuksen työelämän kohteita. Kehittämistutkimuksessa on tutkimuksen kohdetoiminto, prosessi tai tuote tai ylipäätään mikä tahansa asiantila, johon on mahdollista vaikuttaa. Ongelman lisäksi kehityksen alaisia ovat ne toimenpiteet, joilla muutos kohteessa pyritään saamaan aikaiseksi. Kehittyminen tai muutos voidaan asettaa tavoitteen muotoon. Jotta tavoitteen saavuttaminen voidaan todentaa, sen täytyy olla mitattavissa.

Muutoksen todentaminen on vaikeaa, jos tavoitetta ei määritellä. Siinä missä tieteellinen tutkimus pyrkii ongelman ratkaisuun, pyrkii kehittämistutkimus muutokseen. Tutkimuksen kulmakiviä ovat sen luotettavuus ja toteennäyttäminen mutta kehittämistutkimuksen kriteeristö ja luotettavuusarviointi ovat vielä alkuvaiheissaan. Kehittämistutkimuksen luotettavuutta on tarkasteltava käytössä olevien menetelmien avulla, koska sillä ei ole omaa metodologiaa. (Kananen, 2012, s.21–24)

Salonen (2017, s. 36) kuvailee, että kehittämistyön tunnuspiirteitä ovat tuotoksen hyöty ja tulos, käytettävyys sekä näkyvä toiminta. Tuotos on konkreettinen ja sillä on uutuusarvo. Kehittämisellä on oma suunniteltu, rajattu ja tulosten hyödyntämiseen perustuva tehtävä tietyssä ympäristössä. Näitä voidaan lisäksi täydentää käsitteellä uudistaminen, joka voidaan määrittää muuttavaksi toiminnaksi ja käytäntöjä parantavaksi. Uudistaminen voidaan paikantaa rajatussa ympäristössä tapahtuvaksi yksittäiseksi teoksi, jolla saadaan aikaan parannusta. Salonen (2017, s. 56–59) mainitsee myös, että kehittämistyön liikkeelle paneva voima on kehittämistarpeen tunnistaminen. Kehittämistoimintaa lähdetään toteuttamaan, koska esimerkiksi käytännön työssä on ilmennyt muutostarve. Eri tahojen ja sidosryhmien näkemyksiä on hyödyllistä nostaa esiin nykykäytännön kehittämistarpeiden tunnistamisessa, jossa tukena toimivat keskustelua edistävät ja osallistavat välineet. Kaikkea kehittämistä tulee organisaatioissa johtaa tavoitetietoisesti ja toiminnan tulee olla tarvelähtöistä ja riittävän suunnitelmallista sekä tavoitteiltaan tarkoituksenmukaista.

Tämän kehittämistyön toteutussuunnitelman tavoitteena on valmis päivätoiminnan materiaalipankki yksilölliseen- ja ryhmätyöskentelyyn. Tarkoitus oli selvittää ensin henkilökuntaa ja sitten nuoret osallistaen materiaalipankkiin teemat, teemojen sisältö sekä minkä tyyppistä toiminta erityisessä huolenpidossa olisi. Materiaalipankin sisältämä materiaali kootaan vähitellen ja se muokkautuu käyttäjiensä näköiseksi. Kehittämistyön yhtenä tarkoituksena oli antaa tälle sisällölle raamit. Päivätoiminnan ehdot ovat niiden soveltuvuus yksikköön, sekä asiakaslähtöisyys.

Kehittämistyön tiedonkeruu oli kaksivaiheinen. Keväällä 2018 toteutettiin erityisessä huolenpidossa olevien nuorten kanssa työskenteleville aikuisille sähköinen lomakehaastattelu. Se valikoitui sopivaksi haastattelun muodoksi, sillä se etenee väljästi, kohdentuen ennalta suunniteltuihin teemoihin. Sovelletusta puolistrukturoidusta haastattelusta tämä on yksi esimerkki. Puolistrukturoidussa haastattelussa on valmiiksi mietitty kaikille vastaajille samat kysymykset mutta vastausvaihtoehdot puuttuvat. Puolistrukturoitu haastattelu on vapaamuotoisempi haastattelumalli strukturoidusta mutta sillä on edelleen raamit. Haastattelussa pyritään ottaman huomioon vastaajien tulkinnat ja mahdollisuus sananvapaudelle. Aineiston luokittelussa on kyse päättelystä. Lomakehaastattelun vastausten analysointi teemoittelemalla on suhteellisen helppoa, kuitenkin muistaen, että teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuvat oleellisiksi eivät välttämättä ole tutkijan ennakkoon asettamia teemoja. Vastauksia ei tarvitse analysoida tietyllä tavalla, vaikka tavallisinta onkin teemoittelu, jolla myös tämän työn aineisto on analysoitu. (KvaliMOTV, n.d.)

Kehittämistyön toinen vaihe toteutettiin nuoret osallistaen. Kun materiaalipankin pääteemat oli saatu selville aikuisten lomakehaastattelun avulla, osallistettiin nuoret toi-

mintaan soveltaen Learning Cafe menetelmää. Learning cafe on menetelmänä yksinkertainen prosessi, jossa keskitytään jonkin teeman tai kysymyksen ratkaisuun ryhmässä. Mallista käytetään suomenkielistä nimikettä oppimiskahvila ja sen tarkoitus on tapo oppia ja ideoida. Malli on ryhmille soveltuva yhteistoimintamenetelmä, jossa tärkeää on keskustelu, yhteisen ymmärryksen löytäminen ja omien näkemysten selittäminen. Menetelmän tarkoitus on opettaa kommentoimalla ja kysymällä yhteisen mielipiteen löytämistä ja ratkaisujen tekemistä toisia kunnioittaen. (Innokylä, 2018.)

Brown ja Isaacs (2008, s. 5-6) kuvailevat tässä työssä käytettyä prosessia yksinkertaiseksi tavaksi saattaa ihmiset yhteen, kun olemme esimerkiksi turhautuneita ongelman edessä ja kyvyttömiä ratkaisemaan sitä, vaikka keinot olisivat kaikkein yksinkertaisimmat. Nykymaailmassa elämme hyvin irrallaan toisistamme mutta etsimme jatkuvasti keinoja löytää merkitystä ja jopa iloa yhdessä työskentelystä. Nykyihmiset ovat turhautuneita, kärsimättömiä ja helposti pettyviä. Heidän mukaansa, uskomme myös, että toisen ongelmien ratkaisuun osallistuminen on meille haitallista, emmekä luota toisiimme ja tästä syystä keskitymme liikaa omaan työhömmee. Tämän seurauksena irtaannumme kauemmas toisistamme, yksittäinen työmme menettää merkityksensä ja tämän kaiken seurauksena kärsimme loputtomasta väsymyksestä ja yksinäisyydestä omien ongelmiemme kanssa. Learning Cafe-menetelmä on yksinkertainen prosessi, jonka tarkoitus on saattaa ihmiset yhteisten kysymysten ympärille. Menetelmä perustuu oletukseen, että ihmiset kykenevät toimimaan yhdessä. Se vapauttaa meitä ylläkuvatusta nykytilastamme käyttämään eri oppimisen tyyliä, emotionaalista älykkyyttämme sekä persoonamme ryhmässä. Menetelmää ei ole kehitetty, se on vain syntynyt ja käytössä ympäri maailman. Siksi siitä käytetään myös nimeä World Cafe. Prosessia käytetään moniin eri tarkoituksiin, eri ikäryhmissä ja yhteisössä eikä sillä ole merkitystä ketä osallistujat ovat. Prosessi toimii, koska ihmiset voivat toimia yhdessä ja olla luovia. Menetelmän avulla tuotetaan tietoa ja uusia mahdollisuuksia, opimme näkemään asioita eri tavoin ja löydämme vinkkejä omaan työskentelyyhmee.

Hirsjärven ja Hurmeen (2004, s. 131–132) mukaan nuoruuteen kuuluu länsimaisissa kulttuureissa etäännyminen aikuisten maailmasta ja siksi nuoret eivät välttämättä halua asioitaan udeltavan. Haastateltaessa nuoria on tärkeää välittää tunne siitä, että nuoresta ja hänen mielipiteestään ollaan aidosti kiinnostuneita. Nuoren tulee voida kokea osallistuvansa ja olevansa apuna. Heidän mukaan useat kirjoittajat, esimerkiksi Yarrow (1960), Dövrerborg & Pramling (1985) ja Andersson (1998) korostavat, että tutuilla teemoilla aloittaminen luo turvallisen ilmapiirin. Haastattelijan ei myöskään pidä olettaa nuoren tuntevan käsitteitä, joten ne on hyvä selventää ja avata sekä tiedustella nuorelta, tunteeko hän sanat. Nuoria haastateltaessa tulee myös olla kiinnostunut kaikesta, mitä nuori kertoo, nuorta ei saa painostaa ja kuulemaansa tulee sietää.

8.3 Aikuisten lomakehaastattelu

Aikuisten haastattelu toteutettiin sähköisen lomakehaastattelun muodossa (LIITE 1.), Perhekuntoutuskeskus Lausteella erityisessä huolenpidossa olevien nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Haastatteluiden vastaukset teemoittelemalla saatiin materiaalipankkiin pääotsikot. Tällä menetelmällä saatua tietoa voidaan käsitellä nopeasti, joka mahdollisesti nuorten kanssa työskentelyyn siirtymisen mahdollisimman pian. Tieto on myös vertailukelpoista.

Haastattelun tarkoitus oli selvittää aikuisten näkökulmasta, mitkä teemat työskentelyssä aikuiset kokevat tärkeiksi. Puolistrukturoitu haastattelu sopii materiaalipankin sisältämien teemojen selvittämiseen hyvin, sillä se soveltuu käytettäväksi, kun haastateltavat edustavat samaa ammattiryhmää ja he vastaavat kaikki samoihin kysymyksiin samassa järjestyksessä esitettyinä (KvaliMOTV, n.d.). Eettiset toimintaperiaatteet huomioiden, vastasivat he nimettömästi ja vapaaehtoisesti. Haastattelulomake lähetettiin sähköpostitse huhtikuussa 2018 Perhekuntoutuskeskus Lausteen kolmen eri yksikön työntekijöille, mukaan lukien yksiköiden esimiehet, sosiaalityöntekijät sekä opettajat. Nämä yksiköt olivat erityisen huolenpidon lisäksi päihdeyksikkö sekä itsenäistyvien nuorten yksikkö. Ohjaajat yksiköissä ovat pääosin AMK tason sosionomeja, sairaanhoitajia sekä toimintaterapeutteja. Kysely lähetettiin yhteensä 35 työntekijälle, joista määrääjassa siihen vastasi 15 henkilöä. Vastausaikaa pidennettiin kolmesti.

Hirsjärven ja Hurmeen (2004, s. 143) mukaan, aineistoa ei voi analysoida lukematta sitä ensin ja moneen kertaan. Lomakehaastatteluiden purkaminen aloitettiin lukemalla vastauksia useampaan kertaan kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Tämän jälkeen kerättiin lomakkeiden kysymyksistä samaan aiheeseen liittyvät vastaukset sekä samaa tarkoittavat vastaukset luokittelemalla ja erittelemällä ne omille sivuilleen. Hirsjärven ja Hurmeen (2004, s. 145) mukaan oleellinen osa aineiston analyysiä on luokittelu, jossa on kyse päättelystä. Sillä luodaan kehys, jonka avulla aineistoa voidaan myöhemmin tiivistää ja yksinkertaistaa. Haastatteluaineisto luokiteltiin teemoittain. Vastausten perusteella saatiin materiaalipankin otsikot sekä suunta sille, millainen toiminta yksikössä on mahdollista, motivoivaa sekä nuorten toimintakykyä edistävää. Tämän jälkeen työssä edettiin Hirsjärven ja Hurmeen (2004, s. 147–149) ohjeen mukaisesti. Aineiston kärkeän luokittelun jälkeen sitä pilkottiin ja yhdisteltiin uudelleen ja uudelleen kiinnittäen huomiota siihen, kuinka oleelliset luokat ovat, eroavatko ne käsitteellisesti toisistaan ja onko joku luokka painoarvoltaan vähäisempi tai vahvempi kuin muut. Varsinkin tällä viimeksi mainitulla, järjestettiin materiaalipankin pääotsikot. Teemoittelussa auttoi yksinkertainen tekniikka kysyä aineistolta kysymyksiä. Tällä tavalla saatiin oikeiden teemojen alle esimerkkejä haastattelun vastauksista.

Aikuisten haastattelussa heiltä kysyttiin

- 1) millaisten teemojen alle sinä sijoittaisit toimintaa suljetussa yksikössä
- 2) millainen toiminta mielestäsi edistää ja ylläpitää nuorten toimintakykyä ja motivaatiota sekä
- 3) millaista toimintaa suljetussa yksikössä on mahdollista järjestää

Haastattelulomakkeet numeroitiin, jonka jälkeen jokainen lomake käytiin läpi kysymys kerrallaan. Jokaisesta lomakkeesta siirrettiin vastaukset omalle paperille kysymyksittäin, jonka jälkeen aloitettiin teemoittelu. Kysymyksen yksi vastauksissa toistuivat elämänhallinta ja itsenäistyminen sekä opiskelu ja työ. Näistä neljästä teemasta muodostui toimintakansion pääotsikot. Haastattelun vastauksissa käytetyt asiasanat ryhmittäytyivät näiden teemojen alle odottamaan nuorilta saatuja ehdotuksia. Asiasanat auttoivat myös pääteemojen hahmottelussa. Vastaukset leikattiin irti paperista ja ryhmiteltiin uudelle paperille. Ryhmittelyn jälkeen ne kirjattiin teemoittain ylös ja liuskat säästettiin myöhempiä työskentelyä varten. Työskentelyn vaiheet kuvattiin ja arkistoitiin.

Taulukko 1. Materiaalipankin pääotsikot

ELÄMÄNHALLINTA	OPINNOT
ITSENÄISTYMINEN	TYÖ

Elämäntalouden otsikon alle sijoitettiin hyvinvointi ja siihen liittyen itsestä huolehtimisen, päivärytmin, itsetuntemuksen, oman kehon tuntemuksen, terveyttä edistävät, psyykkistä voimaa ylläpitävät, rentoutumiseen, ravitsemukseen ja arkiliikuntaan liittyvät aiheet. Osaksi elämäntaloutta lisättiin otsikko sosiaaliset suhteet ja sen alle tunteiden säätelytaitojen harjoittelu, tunne-elämän taidot sekä vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen harjoittelu. Elämäntalouden alle sijoittui myös elämäntalouden tutkimus, yhteiskuntaan ja siinä vallitseviin velvollisuuksiin ja oikeuksiin liittyvät aiheet, filosofia, sekä perheeseen ja verkostoon liittyvät aiheet. Elämäntalouden alle sijoittui myös lastensuojelun oikeuksiin liittyvät aiheet. Luova toiminta, kädentaidot, harrastukset, tietokilpailut, musiikki, reseptit ja pelit sijoituivat vapaa-aika otsikon alle.

Itsenäistyminen ja arjenhallinta muotoutuivat yhdeksi pääteemaksi itsenäistyminen. Tähän teemaan muodostui yhdeksi otsikoksi taloudenhallinta ja siihen liittyvät taidot, joita ovat kodin hoidon, ruoanlaiton, leivonnain taidot. Toiseksi otsikoksi muotoutui talous ja siihen liittyen rahankäyttöön ja -hallintaan liittyvät tehtävät budjetin laatimisesta hintojen vertailuun. Tähän teemaan vastauksista nousivat myös asiointitaitojen harjoittelu, erilaisiin virastoihin, lomakkeisiin ja sopimuksiin tutustuminen sekä täyttäminen niin netissä kuin asiointikäynnillä.

Teemaan opiskelu ja työelämä opinnot-otsikon alle sijoituivat koulutustarjontaan ja mahdollisuuksiin tutustumisen keinot, jatko-opintojen suunnittelu sekä tapaamiset opinto-ohjaajan kanssa. Työelämä osion alle sijoittui harjoitukset ansioluettelon laatimisesta ja työhakemuksen täyttamisestä. Työelämään lisättiin myös työnhakuun liittyvät prosessit, tarjontaan tutustuminen sekä erilaiset ammatinvalintaan vaikuttavat tehtävät. Työelämä otsikon alle sijoituivat lisäksi työpajatoiminta sekä erilaiset työmotivaatiota parantavat ja ylläpitävät toimintamuodot. Opiskelu ja työelämä teemaan muodostui vielä kolmas otsikko, jonka alle sijoituivat lomakkeisiin tutustuminen, niiden täyttäminen sekä erilaiset testit ja kartoitukset tulevaisuuden suunnittelun tueksi. Erilaisiin virastoihin ja kouluihin tutustumiset nousivat myös vastauksissa tärkeiksi.

Taulukko 2. Materiaalipankin sisällön teemoittelu aikuisten haastattelun pohjalta

ELÄMÄNHALLINTA	ITSENÄISTYMINEN	OPINNOT	TYÖ
<p><u>HYVINVOINTI:</u> PÄIVÄRYTMI PSYKKINEN VOINTI RENTOUTUS RAVITSEMUS (ARKI)LIIKUNTA <u>SOSIAALISET SUHTEET:</u> TUNNESÄÄTELYTAIDOT ELÄMÄNKATSOMUS YSTÄVÄT PERHE JA VERKOSTO <u>LUOVA TOIMINTA:</u> HARRASTUKSET KÄDENTAIIDOT MUSIIKKI PELIT</p>	<p><u>TALOUDENHALLINTA:</u> KODINHOITO RUOANLAITTO LEIVONTA <u>TALOUS:</u> RAHANKÄYTTÖ BUDJETTI <u>ASIOINTITAIIDOT:</u> SOPIMUKSET LOMAKKEET ASIOINTITAIIDOT</p>	<p><u>KOULUTUS:</u> TARJONTAAN JA MAHDOLLISUUSSIIN TUTUSTUMINEN SUUNNITTELU TAPAAMISET OPO TESTIT KARTOITUKSET TUTUSTU- MISKÄYNNIT</p>	<p>ANSIOLUETTELOON LAATIMINEN TYÖHAKEMUSTEN TÄYTTÖ TYÖNHAKU TARJONTAAN TUTUSTUMINEN TYÖPAJAT TYÖSKENTELY TESTIT KARTOITUKSET TUTUSTU- MISKÄYNNIT</p>

Toisessa kysymyksessä aikuisilta kysyttiin millainen toiminta edistää ja ylläpitää nuorten toimintakykyä ja motivaatiota. Lähes kaikista vastauksista kävi ilmi, että tällaista toimintaa mielekäs ja tavoitteellinen konkreettinen tekeminen. Tähän yhteenvedon päädyttiin vastauksissa toistuvista käsitteistä kokonaishyvinvointia tukeva, riittävän haastava, toimintakykyä ylläpitävä ja käytännönläheinen. Toiseksi tärkeäksi toiminnanmuodoksi nousi yksilökeskeinen toiminta. Tämä koettiin tärkeäksi pääteltynä siitä, että vastaukset oli aseteltu hyvin selkeästi nuorten yksilölliset tarpeet huomioiden nuotoiltuna asiakaskeskeisyyttä ja yksilökeskeistä sanamuotoa käyttäen. Vastauksista nousivat myös kommentit nuoren oman tietotaitotason huomioinnottavaa, nuoren omaan elämäntilanteeseen soveltuvaa ja sovitettua, nuoren tarpeita vastaavaa, kehityskohdat huomioivaa, nuoren vahvuudet huomioivaa, vointi sekä mahdolliset esteet (sairaudet) ja toimintakyvyn huomioivaa.

Lisäksi haastatteluun vastanneet toivat toistuvasti esiin omaan kokemukseen perustuen, että parhaiten nuorta motivoi toiminta, jonka suunnitteluun on itse saanut osallistua. Tällaista on toiminta, joka on nuoren omista ehdotuksista lähtöisin ja joka toteutetaan yhdessä nuoren kanssa. Vastanneet kokivat tärkeäksi myös sen, että toiminnan teemat olisivat ajoissa nuoren tiedossa. Vuorovaikutuksen tulisi olla tyyliltään asiallista mutta rentoa vuorovaikutusta, esimerkiksi liikunnan, kädentaitojen tai ajatuksia ja keskustelua herättävien dokumenttien välityksellä.

Taulukko 3. Edistävä ja ylläpitävä toiminta

TOIMINTAA EDISTÄVÄT JA YLLÄPITÄVÄT TEKIJÄT
MIELLEKKYYS KONKREETTISUUS KÄYTÄNNÖNLÄHEISYYS YKSILÖKESKEISYYS ASIAKASKESKEISYYS TARPEELLISUUS TOIMINNALLISUUS TAVOITEELLISUUS
NUOREN OSALLISTAMINEN ASIAKASLÄHTÖISYYS SUUNNITELMALLISUUS VUOROVAIKUTUKSELLISUUS

Kolmannessa kysymyksessä kysyttiin, millaista toimintaa rajatussa ympäristössä on mahdollista järjestää. Suljettua tai rajattua ympäristöä ei koettu ongelmalliseksi. Päinvastoin vastauksissa oli ideoitu, miten toimintaa voisi rajatummissa yksiköissä toteuttaa huomioiden tilat ja välineet sekä resurssin ja turvallisuuden, joilla toimintaa lähdetään toteuttamaan. Toiminnan tulee ennen kaikkea olla huolellisesti suunniteltua ja valmisteltua. Vastausten perusteella koettiin, että nuorille on mahdollista järjestää sekä ryhmä- että pienryhmätoimintaa, yksilöllistä työskentelyä ohjaajan aikuisen kanssa sekä itsenäistä toimintaa tilanteesta riippuen. Erityisen huolenpidon päätös ei pois sulje liikkumista aikuisen kanssa osaston ja laitosalueen ulkopuolelle ja mikäli riski näihin osallistumiseen kasvaa liian suureksi nuoren hyvinvoinnin vaarantaen, yhtenä vaihtoehtona pidettiin myös asiantuntijavierailuja.

Taulukko 4. Toimintaympäristö

TOIMINTAYMPÄRISTÖ
TILAN JA VÄLINEIDEN HUOMIOINTI RIITTÄVÄ RESURSSI TOIMINTAAN HUOLELLINEN SUUNNITTELU TURVALLISUUS TUTUSTUMISKÄYNNIT ASIAANTUNTIJAVIERAILUT YKSILÖLLINEN- PIENRYHMÄ- RYHMÄTOIMINTA

8.4 Nuorten ryhmätyöskentely

Työn toteutuksen toisessa vaiheessa nuoret osallistuivat työskentelyyn. Nuoret ideoiivat ja suunnittelivat osaston päivätoiminnan malleja aikuisilta tulleiden otsikoiden alle ja vastasivat samalla keskustelun avulla kysymyksiin, millainen toiminta motivoi, edistää ja ylläpitää toimintakykyä. Lomakkeesta saatujen vastausten ja niistä tehdyn yhteenvedon pohjalta oli materiaalipankkiin saatu muodostettua toiminnan pääteemat sekä niiden alle aikuisten esimerkkejä siitä, mitä toiminta voisi olla. Seuraava vaihe oli nuorten osallistaminen heitä varten tehdyn toiminnan suunnitteluun. Nuorten osallistaminen tapahtui ryhmätyöskentelyllä, jossa he pääsivät suunnittelemaan ja ideoimaan erilaista itseä kiinnostavaa toimintaa ja tehtäviä otsikoiden alle.

Nuorten kanssa työskentely yksilöllisen- ja ryhmätyöskentelyn muodossa on erityisessä huolenpidossa päivittäistä. Learning Cafe menetelmässä tärkeää on yhteisen ymmärryksen löytäminen ja omien näkemysten selittäminen keskustelun avulla ja sen tarkoitus on opettaa ratkaisujen tekemistä toisten näkemyksiä kuunnellen yhteisen mielipiteen löytämiseksi. Ryhmätyöskentely toteutettiin olohuoneessa ison pöydän ympärillä. Menetelmässä tarkoitus on jakaantua pienempiin ryhmiin pöytäkunnittain ja vaihtaa pöytää pohtien aiempia tuotoksia ja ideoida niitä eteenpäin. Koska työskentelyyn osallistunut ryhmä oli jo valmiiksi pieni, ei työskentelyn aikana vaihdettu pöytää, vaan pyrittiin yhtenä ryhmänä jatkaen aina seuraavalla kerralla sillä kokoonpanolla siitä, mihin edellisellä kerralla edellisen ryhmän kanssa oli jääty.

Tämä malli, jonka tarkoitus on saattaa osallistujat yhteistoimintaan eri vuorovaikutuksen keinoin, palveli tätä tarkoitusta ja toimintaa parhaiten. Pääpaino toiminnassa on nuorten ajatusten, ideoiden, näkemysten ja mielipiteiden vaihto toiminnan ja keskustelun avulla. Valmiit pääotsikot sekä esimerkit ovat nuorille avuksi ideoinnissa. Tarkoitus ei ollut, että vain esimerkkien tyyppinen toiminta on sallittua, vaan materiaalipankin suunnittelussa haluttiin hyödyntää kaikki nuorilta tulevat ideat erityisen huolenpidon päätöksen sallimissa rajoissa, sekä aidosti kuulla nuoria ja heidän toiveitaan, jotta materiaali olisi heidän näköistä. Workshopit järjestettiin kesän 2018 aikana erityisen huolenpidon yksikössä säännöllisesti sen mukaan, miten se oli yksikön ryhmätoiminnan kannalta mahdollista. Työskentelyn tavoite oli, että jokaisella kohderyhmän nuorella aikavälillä kesä-elokuu 2018 olisi mahdollisuus osallistua ja päästä vaikuttamaan päivätoiminnan kehittämiseen. Workshopeissa oli kaksi tavoitetta. Toisen tarkoitus oli saada nuoret ideoimaan toimintaa ja tehtäviä valmiiden otsikoiden alle annettujen esimerkkien avulla. Toinen tarkoitus oli antaa nuorille valmiita tehtäviä jo olemassa olevasta materiaalista, joita he voisivat sijoittaa omasta mielestään sopivien otsikoiden alle.

Materiaalipankki koottiin kesän 2018 aikana niin, että jokaisella kerralla jatkettiin siitä, mihin edellisellä kerralla on jääty, vaikka ryhmän kokoonpano muuttuisi. Ryhmätöistä pidettiin päiväkirjaa ja toiminnassa oli aina läsnä aikuinen osallistuen toimintaan ja havainnointiin. Kaikessa toiminnassa sovellettiin osallistavaa menetelmää ja pyrittiin toimimaan niin, että kohderyhmän esille tuomat näkökulmat ja sisältö olisivat mahdollisimman vahvasti mukana ja aikuiset vaikuttaisivat mahdollisimman vähän sisällön

syntymiseen. Päivätoiminnan suunnitteluun osallistui yhteensä 10 oppivelvollisuuden suorittanutta nuorta, iältään 16–17-vuotiaita. Jokaisen toimintaan osallistuneen nuoren kanssa käytiin toiminnan tarkoitus sekä lupapaperi yksilöllisesti läpi painottaen osallistumisen vapaaehtoisuutta ja mahdollisuutta perua tai kieltäytyä missä vaiheessa tahansa. Osallistuneiden nuorten huoltajilta pyysin kirjallisen suostumuksen, sekä kävin toiminnan tarkoituksen läpi samalla tavalla kuin nuorten kanssa. Työskentelyä järjestettiin yhteensä kymmenen kertaa vaihtelevasti 1-4 henkilön kokoonpanoilla. Nuorten yksityisyyden turvaamiseksi toiminnasta on tehty kooste jaottelemta tarkemmin ovatko vastaukset yksilö- vai ryhmätyöskentelystä. Materiaalipankin sisällön kannalta sillä ei myöskään ole merkitystä.

Jokaisen kerran alussa käytiin läpi päivän teeman sekä tavoitteen ja kerrattiin mihin edellisellä kerralla oli jääty. Työskentelyvälineinä käytettiin post-it lappuja, isompia paperiarkkeja sekä erivärisiä tusseja. Ryhmän kirjuri ja puheenjohtajana toimi kehittämistyön tekijä. Keskustelu käynnistettiin aina päivän aiheeseen liittyen sopivalla pohdinnalla, kysymyksellä tai virikkeellä. Jokainen nuori sai kirjoittaa omia ajatuksiaan ja ideoitaan paperille ja lapuille. Keskustelua käytiin jokaisessa ryhmässä niin, että aikuisen tehtäväksi jäi kuunnella, huolehtia että kaikki saivat äänensä kuuluviin ja kirjata ylös omat havainnot työskentelystä. Lisäksi aikuinen toimi tarvittaessa kirjuri niille nuorille, jotka eivät halunneet kirjoittaa. Menetelmää käytettäessä tulisi tehdä useita vaihtoja teemojen määrästä riippuen mahdollisesti näkökulmaa muunnellen, mutta tässä työssä nämä vaihdot jätettiin tekemättä. Sen sijaan teemaa vaihdettiin joka kerta. Jos teemaa käsiteltiin uudelleen, sitä lähestyttiin eri näkökulmasta. Jokaisella kerralla käytiin läpi päivän tuotos. Nuorilla oli näin vielä mahdollisuus lisätä ideoita tai ottaa niitä pois, sekä pohtia tapoja toteuttaa esiintuomiaan ideoita. Samalla kerrattiin myös ylöskirjatut havainnot ja poiminnot nuorten keskustelusta varmistaen, että tulkinnot oli käsitetty oikein.

Nuorten kanssa käytiin läpi aikuisten haastattelusta esiinnousseet teemat itsenäistyminen, elämänhallinta, opiskelu ja työ. Keskustelu aloitettiin jokaisella kerralla yleisellä pohdinnalla aiheesta, ensimmäisellä kerralla itsenäistymisestä ja siitä mitä nuorille tulee sanasta mieleen. Nuorten mielestä päivässä pitää olla rytmi ja omat asiansa pitää pystyä hoitamaan.

”No se on sitä, että pärjää omillaan ja hallitsee arkensa.”

Nuoret kertoivat päivärytmin ja viikko-ohjelman olevan hyvä asia ja sen suunnittelun järkevää tekemistä. Nuoret kokivat itsenäistymisen myös vapaudeksi, vastuuksi ja velvollisuuksiksi. Heille se tarkoittaa sitä että pystyy huolehtimaan itsestään. Itsenäistyminen tarkoittaa nuorille omaa ”kämpää” ja siihen liittyen vakuutusta, eri liittymiä eli sopimuksia ja maksuja, rahankäyttöä, budjettia ja omista lääkkeistä huolehtimista. Näitä aiheita syvennettiin ja niistä saatiin hyviä virikesanoja seuraaviin tapauksiin.

Seuraavaksi palattiin takaisin nuorten mainitsemaan arkeen ja jatkettiin sen ideoinnista. Nuorille arki on koulua tai työtä tai työharjoittelua tai työkokeiluja, koulun jälkeen läksyjä, harrastuksia ja kavereiden kanssa olemista. Osa nuorista kuvaili sitä myös kun-

toutuksena tai terapiakäynteinä, varsinkin jollei pysty käymään koulua. Yksi nuorista vastasi että

”joskus on kiva vaan rentoutua ja olla tekemättä mitään”.

Nuoret keskustelivat myös siitä, että koulun tai työn lisäksi pitää myös hoitaa omia asioita, josta saimme seuraavan keskustelun mitä nämä asiat voisivat esimerkiksi olla. Asioiden hoitaminen on nuorten mielestä ruoanlaitto, pyykit ja siivous. Näistä saatiin taas teemat seuraaville kerroille, jolloin pohdittiin tarkemmin mitä asioiden hoitaminen ja kodinhoito pitävät tarkemmin ottaen sisällään. Lopuksi kysyin nuorilta vielä mitä he arvelevat tapahtuvan, jos päivärytmiä ei ole. Tähän sain vastaukseksi että,

”jollei ole päivärytmiä, on liikaa aikaa, tylsistyy, syrjäytyy ja alkaa käyttää päihteitä.”

Näiden kertojen tuomalla kokemuksella tapa lähteä liikkeelle jollakin teemalla ja edetä nuorten sanelemassa tahdissa oli toimiva ja sopi hyvin osallistuneille ryhmäkokooppa-noille. Seuraavalla kerralla oli tarkoitus käydä teemoja itsenäistyminen ja arjenhallinta tarkemmin läpi, käyttäen apuna edellisillä kerroilla tulleita sisältöanoja mutta osaston levottomasta ilmapiiristä sekä halukkaiden osallistujien vähyydestä johtuen, vaihdettiin aihe helpompaan. Keskustelua käytiin esimerkiksi siitä, mitä liittyy siivoukseen, jonka nuoret edellisellä kerralla mainitsivat osana arjenhallintaa. Post-it lapuille nuoret keräsivät kodinhoitoon liittyviksi asioiksi ikkunoiden pesun, pyykkien hoidon, tiskit, imuroinnin, moppauksen, pölyjen ja pintojen pyyhkimisen, vessan siivouksen, uunin ja mikron pesun, mattojen tamppaamisen, jääkaapin siivouksen, silittämisen, mankeloinnin, roskien viemisen ja viherkasvien hoitamisen. Viimeksi mainittu aiheutti nuorissa hilpeyttä mutta hyvin nopeasti läsnäolijat vakavoituivat oma-aloitteisesti pohtimaan kotitöiden merkitystä sekä sitä, onko näiden osaaminen itsestänselvyyks. Keskustelun lopputulos oli, että ainakin niiden, jotka eivät näitä taitoja osaa, olisi hyvä niitä opetella eikä harjoittelusta ole haittaa kenellekään.

Asioiden hoitamiseen liittyen aiheet jaettiin eri alueisiin. Vihjesanoina käytettiin itsenäistymistä, arjenhallintaa, opintoja ja työtä. Vihjesanat oli kirjoitettu omille pape-reille, joille nuoret saivat ideoida siihen liittyviä asianhoitotehtäviä.

Itsenäistymiseen liittyen nuoret kirjoittivat paperille tukien hakemisen, te-palvelut, sosiaaliuudon, verotoimiston, oman asunnon asiat ja siihen liittyen vuokra- ja sähkö-sopimuksen ja asuntoon liittyvät hankinnat. Elämänhallinnan alle he sijoittivat kaupassa käynnin, raha-asioiden hoitamisen kuten pankkiasioinnin ja rahankäytön, kelakäynnit, poliisin, lääkärin ja hammaslääkärin sekä sukupuolitautipolin, optikon, nupon, päihdepalvelut ja katkon. Opintoihin liittyen Valman, kymppiluokan ja opokäynnit, sekä työhön liittyen Vimman, Fendarin (erilaiset työpajat) ja työkkärin. Nuoret olivat näissä keskusteluissa ehdottoman yksimielisiä siitä, että heille tärkeää on päästä tutustumaan näihin paikkoihin ohjaajan kanssa tai vähintäänkin selvittää niiden sijainti omalla paik-kakunnalla sekä tutustua nettilomakkeiden täyttämiseen. Opintoihin liittyen nuoret pitivät tärkeänä myös sitä, että vaihtoehtoista puhutaan ja heille niitä annetaan.

Yhtenä teemana oli työskentelytavat ja toimintamallit suljetussa yksikössä. Tästä koottiin SWOT-analyysin avulla plus- ja miinuslistaa. Nuoret pohtivat, ettei heillä ole väliä

mitä tehdään, kunhan tehdään. He olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että työskentely on hyödyllisintä silloin kun hoitaa omia asioita ja tekee jotain omien tavoitteiden eteen. Pahinta osastolla on se, kun ei ole tekemistä, eikä pääse purkamaan energiaa tai se, kun tehdään jotain turhanpäiväistä.

”Epätietoisuus on pahinta ja se kun ei saa pitää yhteyttä kavereihin mut kyllä mua on tää täällä oleminen auttanu.”

Nuoret kokivat tärkeäksi, että tulevat huomioituksi omana itsenään ja että heitä kuunnellaan ja että heidän tarpeensa ja elämänarvonsa ymmärretään. Tärkeää nuorille oli myös, ettei heitä pyritä muuttamaan. Nuoret sanoittivat erittäin tärkeiksi kahdenkeskiset keskustelut aikuisen kanssa. Heille ei ollut merkitystä missä ympäristössä keskustelua käydään mutta sillä on, kenelle aikuiselle asioistaan puhuvat. Nuorista aikuisen pitää olla sellainen, joka ymmärtää, kuuntelee ja jota oikeasti kiinnostaa. Hatka-reissuista voi puhua kenen tahansa kanssa mutta itsetuhoisuudesta ei. Keskusteluiden tulee olla rentoja ja puhumisen lisäksi pitää olla myös tekemistä.

”Aikuisen pitää olla sellainen, joka ymmärtää, kuuntelee ja ketä oikeasti kiinnostaa”.

”Ekan kerran mun elämän aikana joku oikeesti kuuntelee.”

Nuoret kokivat toimivaksi sen, että asiat käsitellään asioina, tilanteet selvitetään heti ja ne käsitellään tapauskohtaisesti. Osalle oli ihan uutta, että he saivat itse vaikuttaa siihen mitä tehdään ja että heitä kuunnellaan, jonka jälkeen kysytään vielä tarkennuksia ja pohditaan yhdessä. Kaikki työskentelyyn osallistuneet nuoret toivoivat enemmän tekemistä ja sisältöä päivään. Kysyin heiltä, mitä se sitten voisi olla?

”ulkoilua, salia, juttelua, emmä tiedä, yhteistä tekemistä, juttelua, tekemistä, emmä tiedä, jotain, miks aina pitää ensin tehdä jotain pöljää, et huomataan?”

Taulukko 5. Nuorten vastausten yhteenveto

ELÄMÄNHALLINTA	PÄIVÄRYTMI, VIIKKO-OHJELMA, ITSESTÄ HUOLEHTIMINEN, HARRASTUKSET, KAVERIT
ITSENÄISTYMINEN	TALOUDENHALLINTA, ASIOINTITAITOT, BUDJETTI, OMISTA ASIOISTA HUOLEHTIMINEN, TAITOJEN HARJOITTELU
OPINNOT	TUTUSTUMINEN TARJONTAAN, HAKUUN JA PAIKKOKIHIIN, HARJOITTELU, KESKEYTYNEET OPINNOT
TYÖ	TUTUSTUMINEN TARJONTAAN, HAKUUN JA PAIKKOKIHIIN, HARJOITTELU
TOIMINTA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	KONKREETTINEN TEKEMINEN, TUTUSTUMISKÄYNNIT, YKSILÖKESKEISYYS, HYVÄKSYNTÄ, LÄSNÄOLO, VUOROVAIKUTUS

9. KEHITTÄMISTYÖN TULOSTEN YHTEENVETO

Selvitys kuuluu tuotteen tai idean toteutustapaan. Toteutustapa tarkoittaa sekä keinoja, joilla valmistus toteutetaan, että keinoja joilla materiaali sisältöön hankitaan. Opin- näytetyön toteutustapa on perusteltu kompromissi toimeksiantajan toiveiden, kohde- ryhmän tarpeiden, omien resurssien ja opinnäytetyötä koskevien vaatimusten välillä. Vaikka tiedon keräämisen keinot ovat samat, tutkimuskäytäntöjä käytetään (toiminnal- lisessa) kehittävässä opinnäytetyössä hiukan väljemmässä merkityksessä kuin tutki- muksellisissa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 56-57.)

Aikuisille keväällä 2018 teetetyin lomakehaastattelun avulla saatiin vastaukset teemoit- telemalla muodostettua materiaalipankin pääotsikot. Näitä ovat elämänhallinta, it- senäistyminen, opiskelu ja työ. Nuoret osallistuivat työskentelyyn 1-4 hengen ryhmissä kesän 2018 aikana yhteensä kymmenen kertaa. Ryhmätyöskentely toteutettiin Lear- ning cafe – menetelmää soveltaen. Kaikki osallistuneet nuoret olivat iältään 16–17- vuotiaita ja yhteensä heitä osallistui kymmenen. Nuorten kanssa toteutetun työskente- lyn tarkoituksena oli saada toiminnan esimerkkejä ja malleja aikuisten temahaastatte- lusta esiin nousseiden otsikoiden alle.

9.1 Elämänhallinta

Aikuisten vastaukset teemoitteleamalla, elämänhallinnan osio materiaalipankissa sisäl- tää alaotsikot tehtäville terveyteen ja hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin, elämäkat- somukseen sekä vapaa-aikaan liittyen. Nuoret sanoittivat keskusteluissa elämänhallin- nan alle hyvin samantyyppisiä aiheita ja esimerkkejä kuin mitä aikuiset tuottivat loma- kehaastatteluun. Nuorten vastauksissa nämä tosin olivat selvästi yleistäen ilmaistu, mikä on täysin ymmärrettävää. Vastausten yhteenvedon perusteella nuorille arki, it- senäistyminen ja elämänhallinta olivat kaikki yhtä kokonaisuutta, niin kuin ne ovatkin. Nuorten vastaukset pilkottiin erilleen teemoittain päivätoimintakansioon selkeyden vuoksi. Elämänhallinnan alle poimin nuorten ideoinnista arjen hallinnan, päivärytmin, omasta itsestään ja asioistaan huolehtimisen, rentoutumisen, vapaa-ajan, kaverit ja harrastukset. Vastaavat asiat olivat aikuiset maininneet lomakehaastattelussa termein itsestään huolehtiminen, päivärytmi, terveyttä edistävät aiheet, sosiaaliset suhteet, rentoutuminen, tunne-elämän taidot, vuorovaikutustaidot sekä harrastukset, luovan toiminnan, vapaa-ajan, musiikin ja pelit. Elämäkatsomukseen liittyvät aiheet tulivat ainoastaan aikuisilta. Samat teemat nousevat esiin myös tämän työn teoriapohjasta.

9.2 Itsenäistyminen ja arjenhallinta

Toisena teemana materiaalipankissa on itsenäistyminen ja arjenhallinta. Itsenäistymi- nen (ja arjen hallinta) osio sisältöön aikuiset antoivat esimerkkejä oman kodin- ja ta- loudenhoidon taitojen harjoitteluun liittyen sekä eri virastoihin tutustumisen ja lomak- keiden täyttämisen harjoittelun. Tämä oli selvästi nuorille tutumpi aihe ja ehkä hel- pompi hahmottaa. Päätelmä perustuu siihen, että he tuottivat ideoita huomattavasti

enemmän ja tarkemmin innostuen ideoimaan esimerkiksi oman kodin sisustusta hyvinkin pikkutarkasti. Itsenäistyminen on nuorille heidän omista puheissaan vapautta, vastuuta ja velvollisuuksia. Siihen liittyvät nuorien puheista poimittuna omista asioista huolehtiminen, omaa asuntoa ja siihen liittyvien asioiden hoitaminen, kuten kaikki lomakkeet, sopimukset, vakuutukset ja liittymät. Lisäksi pitää olla budjetti, opetella rahan käyttöä ja huolehtia omista lääkkeistä. Taloudenhoidon lisäksi pitää hallita kodinhoito, osata laittaa ruokaa, pestä pyykkiä ja siivota. Aikuisten lomakevastauksista poimin samat asiasanat, tässäkin kohdassa hieman eri tavoin muotoiltuna mutta samoja asioita tarkoittaen. Myös aikuiset kokivat tärkeäksi itsenäistymisteeman alle taloudenhoitoon, kodinhoitoon, ruoanlaittoon ja leivontaan sekä rahan käyttöön liittyvät taidot ja tehtävät. Aikuiset kokivat tärkeäksi myös asiointitaitojen harjoittelun, sekä lomakkeisiin ja sopimukseen tutustumisen ja niiden täyttämisen. Asiointitaitojen harjoittelua eivät osallistuneet nuoret kokeneet tarpeelliseksi. Kuitenkin keskustelussa ruoanlaitosta ja kodinhoidosta, he olivat poikkeuksetta sitä mieltä, että niitä on hyvä harjoitella, jollei niitä osaa.

9.3 Opinnot

Kolmanneksi teemaksi valikoitui opiskelu. Opiskeluosion alle aikuiset sijoittivat koulutustarjontaan perehtymistä sekä jatko-opintojen suunnittelua. Lisäksi opiskeluosion harjoituksissa olisi koulutusmahdollisuuksiin tutustumista, opinto-ohjaajan tapaamisia, sekä erilaisiin lomakkeisiin tutustumista ja niiden täytön harjoittelua. Nuorille arki on heidän omien sanojensa mukaan koulua, työtä tai kuntoutusta tai terapiaa, jollei ole koulukuntoinen. Nuorten kanssa käytyjen pohdintojen perusteella myös nuoret itse pitivät tärkeänä, että päivissä on sisältöä.

Opintoihin liittyen nuoret pohtivat samoja asioita. Tärkeimmiksi nuoret kokivat selvittää mahdollisuuksiaan tulevaisuudessa, sekä netissä että tutustumiskäynneillä aikuisen kanssa. Nuoret kokivat tärkeäksi asioista puhumisen ja vaihtoehtojen antamisen. Opinto-osiossa nuorilta nousi esiin myös halukkuus jatkaa jakson vuoksi keskeytyneitä opintoja, sekä selvittää opintojen jatkumista jakson jälkeen. Aikuisten vastauksissa tätä ei sivuttu.

9.4 Työelämä

Neljäs teema materiaalipankissa on työ. Aikuisten vastauksista poimittuna aihealueita tämän teeman alla voisivat olla työnhakuun liittyvien lomakkeiden, kuten ansioluettelon, laatiminen sekä työhakemuksien lähettäminen osa-aika- ja kesätöihin. Lomakeharjoittelun lisäksi toiminnan teemoiksi nousivat työnhaut, työpajat sekä työmotivaation harjoittaminen käytännön töissä laitoksen alueella. Nuoret ideoivat tätä osa-alueita kaikkein vähiten. Keskusteluista poimitut asiat liittyivät samoihin teemoihin kuin opiskelussa. Nuoret kokivat tärkeäksi päästä tutustumaan vaihtoehtoihin ja että heille niistä kerrotaan. Useammasta keskustelusta nousi esiin ajatukset tekemisestä ja toiminnasta, joita nuoret toivoivat enemmän. Suurimmalle osalle keskusteluihin osallistuneista toiminnan ja tekemisen merkitys oli suurimmassa roolissa sen lisäksi, että toiminnal-

la tavoitellaan jotain. Tästä voisi tehdä johtopäätöksen, että jaksolla olevat nuoret ovat motivoituneita työskentelylle, jolla on heidän tarpeitaan palveleva tavoite ja tarkoitus.

9.5 Toiminnan tavoitteet ja toimintaympäristö

Aikuisten lomakehaastattelussa kysyttiin myös millainen toiminta edistää ja ylläpitää nuorten toimintakykyä ja motivaatiota, sekä millaista toimintaa yksikössä on mahdollista järjestää. Lähes kaikista vastauksista kävi ilmi, että tällaista toimintaa parhaimmillaan on nuoren tavoitteita vastaava, yksilökeskeinen ja käytännönläheinen konkreettinen toiminta. Aikuisille tärkeää oli lisäksi asiakaslähtöisyys. Parhaiten heidän mielestä nuoria motivoi toiminta, jonka suunnitteluun on itse saanut osallistua ja joka on tyyliltään asiallista, mutta rentoa vuorovaikutusta. Rajattua toimintaympäristöä ei koettu ongelmalliseksi. Sen sijaan aikuisten vastauksissa oli hyvin ideoitu esimerkkitoimintojen toteutus tilat, välineet, resurssi sekä turvallisuus huomioon ottaen. Erityisen huolenpidon päätös ei poissulje liikkumista aikuisen seurassa laitosalueen ulkopuolelle, mutta vaihtoehtoisesti toimintaa voi järjestää myös osastolla sekä laitoksen tiloissa. Tärkeimmäksi aikuisten vastausten yhteenvedossa nousi se, että toiminta on hyvin suunniteltua.

Nuoret puolestaan toivat ryhmätyöskentelyssä esille, ettei heille ole väliä mitä tehdään, kunhan tehdään. Pahinta on, kun ei ole tekemistä. Tästä voisi tehdä johtopäätöksen, että nuorille tärkeintä on toiminnallisuus, johon he viittasivat jo aiemmissa kohdissa. Nuoret kokivat työskentelyn olevan hyödyllisintä silloin kun hoitaa omia asioitaan ja työskentelee omien tavoitteidensa eteen. Nuorille oli myös tärkeää tulla huomioituksi omana itsenään ja että heitä ymmärretään eikä pyritä muuttamaan. Tästä voisi päätellä nuorten pyrkivän samaan kuin aikuisten, eli yksilökeskeisyyteen. Vuorovaikutuksesta nuoret kokivat tärkeiksi kahdenkeskiset hetket aikuisen kanssa. Aikuisen pitää olla sellainen, joka ymmärtää, kuuntelee ja on aidosti läsnä. Erityisessä huolenpidossa tämä heidän mielestään toteutuu.

Päivätoiminnan materiaalipankki on liitteenä (LIITE 4.). Liitteeseen on koottu yhteenve-to aikuisten teemahaastattelun ja nuorten ryhmätyöskentelyn vastauksista ja se toimii Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikön päivätoiminnan runkona.

10. KEHITTÄMISTYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

10.1 Eettisyys

Tuomen ja Sarajärven (2006, s. 122) mukaan on hieman yllättävää, miten vähän laadullisen tutkimuksen oppaissa painotetaan tutkijan moraalialia ja tutkimuksen etiikkaa. Hämmästyttävää heistä on, että mitä vapaamuotoisempaa tiedonhankinta on, sitä enemmän se muistuttaa arkielämän vuorovaikutusta. Olisi johdonmukaista ajatella, että juuri tällöin korostuvat tutkimuseettiset kysymykset. Toisen väärinkohtelu tai vahingoittaminen saa aivan toisenlaisen merkityksen kuin arkielämän suhteissa silloin, kun tutkijalla on institutionaalinen asema. Lisäksi sitä vaikeampaa on etukäteen punni-

ta mahdollisia eettisiä ongelmia tutkimusasetelmassa, mitä avoimempi tiedonkeruumenetelmä on. Etiikan ja tutkimuksen yhteys on kahtalainen.

Tuomi ja Sarajärvi (2006, s. 123) kirjoittavat myös, että eettisiin ratkaisuihin vaikuttavat tutkimuksen tulokset ja toisaalta tutkijan tieteellisessä työssä tekemät ratkaisut vaikuttavat eettisiin kantoihin. Haaparanta ja Niiniluoto (1991) esittävät viisi tärkeää peruskysymystä tieteen etiikassa. Milloin tutkimus on hyvää, onko hyväksyttävää olla tiedonjanoinen ja missä asioissa, miten valitaan tutkimusaiheet, millaisia tutkimustuloksia tutkijalla on oikeus tavoitella, sekä näistä eniten painotettu sopimuksissa ja säännöissä, millaisia keinoja on tutkijan sallittua käyttää?

Työskentelyn prosessi ja valintojen perustelut on tärkeää kuvata opinnäytetyössä, sillä eettiset pohdinnat kietoutuvat tehtyihin valintoihin työn eri vaiheissa. Tämä on eettisen toiminnan kulmakivi ja lisää sekä läpinäkyvyyttä että luotettavuutta. Peruseriaatteita opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman tutkimuseettisen neuvottelukunnan asettamia peruseriaatteita ovat huolellisuus, rehellisyys ja tarkkuus koko prosessin ajan. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) mukaan, tekijän tulee kunnioittaa muiden tekemää työtä ja noudattaa työssä eettisesti kestäviä tutkimus- tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä ja avoimuutta. (LibGuides, 2018.)

Opinnäytetyössä eettiset periaatteet tulevat esiin keskinäisellä kunnioituksella sekä tasa-arvolla, jolla huolehditaan, ettei kenenkään osallistuvan ääni tule sivuutetuksi. Lisäksi on tärkeää huomioida, että vuorovaikutuksessa käytetään kaikkien ymmärtämää kieltä ja menetelmät ovat osallistavia, joka edesauttaa erilaisten taitojen esille tuomisen. Vastuunjako tulisi tapahtua niin, että johtopäätöksiin ja tulosten tulkintaan osallistuvat muutkin kuin tekijä. Tavoite opinnäytteessä on, että tutkimuksella ja kehittämisellä tavoitellaan muutosta kehittämisen jokaisessa vaiheessa ja tästä syystä on tärkeää pitää sitä positiivisena mahdollisuutena ja huomioida, ettei etukäteen tiedetä mitä se tarkoittaa. Yhteistyö opinnäytteessä perustuu rehelliseen ja luotettavaan toimintaan sekä valmiuteen työstää ristiriitoja ja muutoksia. (LibGuides, 2018.)

Nämä edellä mainitut eettiset periaatteet ovat yleisiä tutkimuksen ja hankkeen eettisiä periaatteita, joiden merkitys korostuu toiminnassa, joka tapahtuu kokonaisuudessaan erilaisten ryhmien osallistamisella hankkeen jokaisessa vaiheessa. LibGuidesin (2008) mukaan, suostumuksen lisäksi osallistujilla pitää olla riittävästi tietoa hankkeesta eli tekijästä, hankkeen tarkoituksesta, aineiston käytöstä, sekä siitä, kenen käytössä se on. Keskeisin periaate tutkimusetiikassa on osallistuvien henkilöiden riittävään tietoon sekä vapaaehtoisuuteen perustuva suostumus. Osallisuuden korostaminen sekä osallistuvien kuuleminen ovat tärkeitä kaikessa sosiaalialan toiminnassa ja siihen liittyvässä kehittämistyössä. Lisäksi on tärkeää myös huolehtia, ettei osallistuminen, tuotos tai niistä kieltäytyminen hankaloita tai vahingoita ketään.

Tässä työssä on noudatettu tarkasti edellä mainittuja kehittämistyön eettisiä periaatteita. Työn toteutusta varten on pyydetty kohdeorganisaatiolta asianmukaiset tutkimusluvut. Nuorten kanssa työskenteleville aikuisille teetettyyn haastatteluun vastaaminen oli vapaaehtoista ja anonyymiä, eikä tässä kehitystyössä ole mainittu tietoja, joista vastaajat voisi henkilöidä. Vastaukset on käsitelty luottamuksellisesti ja kunnioitettavasti. Ne arkistoitiiin asianmukaisesti prosessin ajaksi ja poistettiin teemoittelun

jälkeen. Teemoittelut tapahtuivat yhteenvetoina, joista vastaajat eivät ole tunnistettavissa. Nuorten kanssa työskentelyssä noudatettiin äärimmäistä tarkkuutta yksityisyyden suojan kanssa. Yksityisyyden suojan turvaamiseksi on joistain vastauksista muokattu tietoja, joista nuori voisi olla tunnistettavissa. Työskentelyssä pidettiin huolta, että jokaisella nuorella oli mahdollisuus vastata joko ryhmässä tai erikseen. Kaikesta nuorten kertomasta tehtiin yhteenvetoja ja johtopäätöksiä yksittäisiä vastauksia spesifioimatta, huomioiden vastaajien vähäinen määrä. Ryhmätyöskentelyn materiaalista poistettiin päivämäärät eikä niissä mainittu nimiä. Materiaali säilytettiin tekovaiheessa asianmukaisesti ja koottiin lopuksi anonyymiksi Word-tekstiksi, jonka jälkeen alkupe räiset vastaukset hävitettiin. Työhön osallistumisesta on sekä nuorilta, että heidän huoltajiltaan kirjallinen suostumus (LIITEET 2. & 3.), joka on käyty heidän kanssaan läpi osallistumisen vapaaehtoisuutta painottaen. Materiaalipankista teetetty palautekysely nuorten kanssa työskenteleville aikuisille ja nuorille on tehty nimettömästi ja vapaaehtoisesti. Lopullinen tuotos on kaikkien avoimesti luettavissa.

10.2 Luotettavuus

Heinilän ja Paakkisen (1997) mukaan luotettavuus liittyy siihen kuinka yleisluontoista, pätevää ja käyttökelpoista tietoa on saatu. Huttusen (2013) mukaan arviointi luotettavuudesta koskee koko prosessia. Tekijän on tällöin koko ajan pohdittava omia ratkaisujaan ja otettava kantaa työn kattavuuteen sekä luotettavuuteen. Luotettavuus on sosiaalinen sopimus siitä, mitä pidetään tänään luotettavana tietona. Luotettavuuteen liittyy myös realistinen luotettavuusnäkemys. Tutkimuksen arvioinnin kritiikkinä toimii perspektiivinä lukijan näkökulma sekä arviointitapa. Luotettavuuden arvioinnilla pyritään myös löytämään jotain tavoitteiden edistymisen kannalta tärkeää. Luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää huomioida kokonaisuus ja painottaa johdonmukaisuutta. Luotettavuuden kannalta on merkitystä myös sillä, että kohde ja tarkoitus ovat suhteessa toisiinsa, aineisto on kerätty oikeaoppisesti ja tekijä on sitoutunut työhönsä. Työn validiteetti kärsii, jos tekijä ei usko työssään totuuden määritelmään.

Keskeisiä käsitteitä luotettavuuskysymyksissä ovat reliabiliteetti ja validiteetti. Perinteisten käsitteiden käyttämisen mahdollisuuksista on ristiriitaisia näkemyksiä, mutta luotettavuuden parantamisen keinoista ollaan suurimmaksi osaksi yksimielisiä tästä huolimatta. Järkevää on huomioida, etteivät kaikki osallistujat välttämättä puhu yhdenmukaisesti kaikissa tilanteissa, jolloin puhuvat ja kielenkäyttö ovat tilannesidonnaisia. Luotettavuudessa on hyvä myös huomioida, etteivät kaikki vastaajat välttämättä vastaa totuudenmukaisesti ja kerro todellista tilannetta vaan pyrkivät vastamaan tavalla joka on sosiaalisesti hyväksyttävä. Toisaalta, kerrottu voi olla hyvinkin todellinen ja rehellinen, eikä toisilla ole oikeutta väittää ettei toisen subjektiivinen kokemus olisi tosi. Pohdittaessa luotettavuutta tulee miettiä, miten aihe on mahdollisesti vaikuttanut osallistuneiden vastauksiin. Tuloksiin on hyvä suhtautua kriittisesti ja samalla pohtia mistä ne kertovat. (KvaliMOTV, n.d.)

Aikuisten haastatteluista saadut vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia keskenään. Haastattelu toteutettiin sähköpostitse lähetettyyn lomakkeeseen vastaten. Haastattelijalla ei ole omalla läsnäolollaan tai toiminnallaan vaikuttanut vastauksiin mutta on kuitenkin mahdollista että vastaajat ovat vastanneet kysymyksiin yhdessä. Vastauksia voi-

daan pitää luotettavina, sille ne perustuvat työskentelyyn osallistuvien aikuisten ajatuksiin toiminnasta. Vastaajat hyötyvät tuotoksesta itse, jolloin voidaan myös olettaa että he vastaavat totuudenmukaisesti kysymyksiin, jotka on tehty heidän omaa työskentelyä helpottamaan. Tästä syystä ei ole merkityksellistä, onko haastattelukysymyksiin vastattu yksin vai yhdessä.

Nuorten kanssa työskenneltiin sekä yksittäin että ryhmässä. On hyvin mahdollista, että he ovat vastanneet sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, mutta se on epätodennäköistä, sillä nuoret vastasivat hyvin samantyyppisesti riippumatta siitä, oliko muita nuoria läsnä vai toimivatko he ryhmässä. Lisäksi useampi nuori tuotti puheissaan sitä, miten hyvältä tuntuu kun joku oikeasti kuuntelee ja vastauksissa korostui oma minuus. Nuorilla ei myöskään ollut tarvetta vastata mitä aikuinen haluaisi kuulla, sillä he saivat vapaat kädet suunnitella omannäköistään toimintaa. Lisäksi osallistuminen oli vapaaehtoista. Todennäköisenä voidaan pitää sitä, että nuoret ovat pohtineet ja puhuneet hyvinkin todenmukaisesti, vaikka varmasti myös toisiaan myötäillen. Nuorten kanssa keskusteluissa ja ryhmätyöskentelyssä pyrittiin olemaan mahdollisimman neutraalisti ja keskusteluissa toimittiin ainoastaan havainnoitsijana, kirjurina ja puheenvuoroja jakaen.

Luotettavuuden arvioinnissa huomioitavaa on myös, että sekä aikuisten että nuorten vastaukset ovat keskenään hyvin samankaltaisia. Huomionarvoista on myös, että vastaukset olivat hyvin yhdenmukaisia aiemmin tutkitun ja teoriapohjani kanssa. Vastaajat olivat joko erityisessä huolenpidossa työskenteleviä tai asiakkaita ja materiaalipankki tulee ensisijaisesti kyseisen kohderyhmän käyttöön. Työn tarkoitus ei ollut tutkia, vaan kehittää toimintaa ja tavoitteena saada käyttäjiensä näköinen materiaalipankki. Valmis materiaalipankin runko on esitetty sekä aikuisille että nuorille, eikä muutosehdotuksia tullut. Nämä huomioiden tuotosta voidaan pitää luotettavana siihen tarkoitukseen mihin se on suunniteltu.

11. KEHITTÄMISTYÖN POHDINTA JOHTOPÄÄTÖKSET

11.1 Kehittämistyön pohdinta

Luin Ylen 25.10.2018 uutisoiman digimuotoisen julkaisun syrjäytyneistä nuorista, joiden kanssa opetellaan elämisen alkeita. Tässä Loukasmäki (2018) kertoo Kajaanilaisesta Spartak-yhdistyksestä, joka tukee 17–30-vuotiaita rikos- ja päihdetaustaisia nuoria, joilla elämäntavoitteet ovat hukassa. Spartakissa nuorten kanssa harjoitellaan elämäntähtäilyä, joka monella kohderyhmän nuorella on täysin hukassa ikätovereihinsä verrattuna. Toiminnassa aloitetaan perusasioiden hoitamisesta, vuorokausirytmistä ja syömisestä useamman kerran päivässä. Toiminta on kiinni hankerahoituksista. Vertaistukiryhmän aiheena tällä viikolla oli ”mikä saa nuoret voimaan pahoin?”. Nuorten mukaan pahoinvointi johtuu siitä, ettei aikuisilla ole aikaa. Nuoret kertovat myös leimatuksi tulemisen ja ennakkoluulojen pelosta. Vaikka he haluaisivat puhua asioista ja apua, he pelkäävät vaikeuksien vaikuttavan elämässä etenemiseen. Yksi Spartak-yhdistyksen toiminnasta hyötyvä nuori Juuso-Eemeli, kertoo viettävänsä viikot Sparta-kin pajalla, jossa voi korjata autoja ja käydä salilla. Lisäksi hän käy koulussa muutamana päivänä viikossa tarkoituksena valmistua reilun vuoden kuluttua.

Uutinen siitä, että nuoret kokevat ettei aikuisilla ole aikaa, ei suoranaisesti ole uutinen. Niin kuin ei sekään, että nuoret tarvitsevat suunniteltua ja tavoitteellista sisältöä päiväänsä. Kuten tässä uutisessa kirjoitetaan, samaa sanoittavat tässä kehittämistyössä mukana olleet nuoret. Pitää olla päivärytmi ja tekemistä. Tekemisellä pitää olla jokin päämäärä ja sen pitää olla yksilön tarpeita palvelevaa. Tämä kehitystyö lähti tarpeesta luoda tavoitteellista toimintaa erityisessä huolenpidossa oleville nuorille, jotka eivät käy päivisin koulua. Erityinen huolenpito on lastensuojelun pysäytys- ja arviointijakso, jolle tulevat nuoret vaarantavat toiminnallaan omaa kehitystään ja kasvuaan. He eivät välttämättä ole päihteidenkäyttäjiä tai rikostaustaisia, mutta Me-säätiön mukaan (Loukasmäki, 2018), jo pelkästään se, etteivät he käy koulua lisää syrjäytymisen riskiä.

Tämän kehittämistyön keskeisenä tavoitteena oli saada erityisen huolenpidon yksikön käyttöön päivätoiminnan materiaalipankki. Lopputuotoksena syntyi kansio, joka sisältää itsenäistyvien- ja oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten päivätoimintaan soveltuvia tehtäviä ja harjoituksia. Sen tarkoituksena on toimia ohjaajien, erityisesti omaohjaajien apuna päivätoiminnan työskentelyä suunniteltaessa. Materiaalipankki sisältää erilaisten teemojen alle sijoitettuja toimintoja, joita on mahdollista erityisessä huolenpidossa toteuttaa ja se on suunniteltu erityisesti suljetun yksikön nuorien päivätoiminnan suunnittelun tueksi. Materiaalipankin runko on vapaasti käytettävissä, mutta sen sisältö muokkaantuu käyttäjäyksikkönsä ja -ryhmänsä näköiseksi. Materiaalipankki on suunniteltu kohderyhmän nuoret osallistaen.

Erityisen huolenpidon yksikössä lapsi osallistuu kokonaisvaltaisesti tavoitteidensa suunnitteluun, arviointiin ja päätöksentekoon. Yksikön aikuiset varmistavat, että lapsi on tietoinen itseään koskevista tapahtumista ja niiden merkityksestä, sekä voi itse vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja on tietoinen oikeuksistaan. Läheisen ja merkityksellisen ihmissuhteen muodostumisen mahdollistaa omaohjaajatyöskentely. Erityisen huolenpidon yksikössä korostuu tiivis vuorovaikutus, yhdessäolo ja yhdessä tekeminen. Lapsen kuulluksi tuleminen varmistetaan lapsen osallistumisella moniammatillisen työryhmän keskusteluihin. Sekä organisaation että osaston periaatteet ja arvot käydään läpi henkilökunnan perehdytyksessä, työryhmissä ja ohjauskeskusteluissa. Sosiaalityöntekijöiltä ja aikuisilta kerätään asiakaspalaute työn kehittämisen tueksi. (Ehon tiimim�istio, 2018)

Kuulluksi tuleminen on tiimille sitä, että nuori on ajan tasalla omista asioistaan ja pystyy vaikuttamaan niihin mahdollisuuksien mukaan. Nuori tulee kuulluksi sekä osaston arjessa, että virallisissa yhteyksissä moniammatillisen tiimin tapaamisen lisäksi. Kuulluksi tuleminen näkyy osastolla parhaiten siinä, että lähes poikkeuksetta nuoret itse kertovat tulleen kuulluksi omissa asioissaan. Tämän taas arvioidaan johtuvan siitä, että nuorta koskevat asiat käydään huolellisesti nuoren kanssa läpi ja varmistetaan, että nuori on myös ymmärtänyt esimerkiksi käsitteet, joita käytetään. Jos nuori on eri mieltä jostain asiasta, näistä puhutaan ja tarvittaessa tuetaan ottamaan asiat puheeksi sosiaalityöntekijän kanssa. (Ehon tiimim�istio, 2018.)

Nuoren kuulluksi tuleminen osastolla näkyy myös yksilöllisessä työskentelyssä, jota nuorilla on päivittäin ja jossa käsitellään nuoren jakson tavoitteita. Tavoitteista ja siitä, minkä tyyppistä yksilöllistä työskentelyä nuori toivoisi, tai minkä hän itse kokee hyödyll-

liseksi, käydään läpi nuoren itsensä kanssa. Jo tehtyjä suunnitelmia on mahdollista muuttaa joustavasti ja perustellusti nuoren toiveet kuullen. Nuori on mukana omassa prosessissaan läpi koko jakson. Tätä tukevat jakson rakenteet kuten moniammatillinen tiimi, raportoinnit sekä neuvottelukäytännöt valmistautumisineen. Nuorta kannustetaan ja tuetaan osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon ja näitä pidetään vahvana osana osallistamista. Nuori saa aina kaikki häntä koskevat yhteenvedot ja arvioinnit luettavakseen ennen neuvotteluita tai päätöksentekoa ja nuoren itsensä kirjaamat virheet korjataan ja eriävä mielipide kirjataan. Jakson tavoitteita muokataan tarpeen mukaan ja nuoren vointia sekä jakson tarpeellisuutta arvioidaan koko ajan. Erityisessä huolenpidossa nuori kohdataan sellaisena kuin hän on tänään, ei hänen historiansa kautta. (Ehon tiimimuistio, 2018)

Yllä avatun, erityisen huolenpidon yksikön tiimin osallisuuden käsityksen ja periaatteen pohjalta oli loogista toteuttaa materiaalipankki kehittämistyönä kaikki toiminnassa mukana olevat osapuolet osallistaen tutkimuksen sijaan. Yhteenvetona prosessista totean aikuisten ja nuorten pitävän hyvinkin samantyyppistä toimintaa ja tehtäviä tärkeinä ja tavoitteellisena. Vastauksista voi päätellä, että nuorten ajatukset toiminnasta aikuisten rakentamien teemojen alle olivat lähestulkoon yhdenmukaiset aikuisten antamien toiminnan esimerkkien kanssa. Ainoat erot olivat aikuisten esittämien elämäntarkastomukseen liittyvissä esimerkeissä, jota aihepiiriä nuoret eivät puheissaan sivunneet. Nuorten halukkuus ja motivaatio selvittää jakson vuoksi keskeytyneiden opintojen tilannetta sekä huoli opintojen jatkumisesta tai jatko-opinnoista yleisesti, ei nousut esiin aikuisten vastauksissa. Tämä on erittäin tärkeä asia, jonka myös nostan erityiseen tarkasteluun kappaleessa jatkotutkimus- ja kehitysaieheet.

Vastaukset liittyen toimintakyvyn ja motivaation ylläpitoon ja edistämiseen olivat verrattain hyvin samantyyppisiä. Sekä aikuisten että nuorten vastauksissa keskiöön nousivat yksilöllisyys, toiminnan tavoitteellisuus, vuorovaikutus ja läsnäolo. Toimintaympäristöllä ei ollut nuorille merkitystä siinä määrin, että he olisivat tuoneet sen esiin keskusteluissa. Tärkeänä he kuitenkin pitivät päästä harjoittelemaan toimintoja niiden vaatimalla tavalla. Yhteenvetona aikuisten lomakehaastattelun ja nuorten keskusteluiden pohjalta rakentui erityisen huolenpidon käyttöön materiaalipankki. Materiaalipankki sisältää neljä aikuisten vastauksista saatua teemaa, joiden alla olevat tehtäväesimerkit on poimittu nuorten keskusteluista saaduista vastauksista. Materiaalipankki esimerkkitehtävineen löytyy liitteistä (LIITE 4.).

Kehittämistyö eteni suunnitellun aikataulun mukaisesti aina syksyyn 2018 saakka. Ensimäinen tavoite oli saada mahdollisimman kattavat haastatteluvastaukset nuorten kanssa työskenteleviltä aikuisilta ja tästä syystä pidensin vastausaikaa useampaan otteeseen. Lomakehaastattelusta saatujen vastausten perusteella saatiin materiaalipankkiin teemat, jotka mielestäni ovat toimintaan ja kohderyhmälle erittäin sopivia. Tästä tein myös havainnon, että ne olivat hyvin yhdenmukaisia, joka minusta kertoo myös siitä, toimintamalli ja –periaatteet koko organisaatiossa ovat yhdenmukaiset, vaikka työtä tekevät erilaiset persoonat. Vastausten määrä oli työn laadun ja tarpeen mukaan riittävä.

Nuorten kanssa työskentely sujui suunnitellusti. Vaarana oli, etteivät he lähtisi suunnitteluun mukaan tai että aikataulu venyisi, jos yksikössä ei suunniteltuna ajankohtana

olisi kohderyhmän nuoria jaksolla. Tätä varten oli varasuunnitelma kehittää toimintaa laitoksen muiden yksiköiden kohderyhmän nuorien kanssa. Tätä varasuunnitelmaa ei kuitenkaan tarvinnut käyttää. Nuoret osallistuivat toimintaan odotettua innokkaammin. Nuorten pohdinta ja keskustelut olivat todella mielenkiintoista kuunneltavaa. Ainut hankaluus työskentelyssä itselleni oli pitää aihe rajattuna sovittuun ja olla osallistumatta liikaa vaikuttaen. Nuorten kanssa työskentely oli todella antoisaa ja opettavaista. Tämäkin hanke osoitti sen, että heille tulisi antaa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja miten pieni aikuisen pysähtyminen ja läsnäolo vaikuttaa. Alkuperäinen suunnitelma oli saada materiaalipankki käyttöön ja sen kautta palautetta sen toimivuudesta osaston arjessa ennen vuoden loppua. Tämä ei kuitenkaan aikataulullisista syistä johtuen toteutunut ja siitä syystä aikuisten ja nuorten palautteet materiaalipankista kerättiin palautelomakkeella.

Tavoitteellinen ja yksilökeskeinen toiminnan materiaalipankki on ollut sen verran toivottu, että siitä on varmasti hyötyä ja se otetaan yksikössä käyttöön. Materiaalin kerääminen teemojen alle jää henkilökunnan vastuulle ja muokkautuu käyttäjiensä näköiseksi. Työn tarkoitus oli luoda työskentelylle raamit ja jäsentää toiveiden mukaiset teemat ja tavoite täytettiin. Tavoitteen täyttymistä tukee 5.11.2018 yksikön henkilökunnalle teetetty palautekysely, sekä syksyn 2018 aikana käydyt keskustelut nuorten kanssa tulevan toiminnan muodoista. Yksikön esimiehen lisäksi kehittämistyön tuotoksena syntyneen materiaalipankin on hyväksynyt perhekuntoutuskeskuksen kehitysjohdaja. Työn tulos oli merkittävä paitsi konkreettisena tuotoksena, mutta myös sen mallina osallistaa nuoret oman toimintansa suunnitteluun.

11.2 Jatkotutkimus- ja kehittämistyö aiheet

Tämän kehittämistyön tuotoksena saatu materiaalipankki tarjoaa organisaatiolle mahdollisuuden muokata yksikön toimintaa vieläkin laadullisemmaksi ja yksilökeskeisemmäksi. Vaikka materiaalipankki on suunniteltu erityisen huolenpidon käyttöön, se on helposti muokattavissa minkä tahansa lastensuojeluyksikön kohderyhmän nuorten päivätoimintaan. Aiheeseen liittyviä kehittämistöitä voisivat olla toiminnan tarkempi suunnittelu, materiaalin kerääminen nuoria osallistaen tai materiaalipankin sisällön laajentaminen myös laajempaan työskentelyyn. Koko ajan kehittyvässä ja enemmän sähköiseen asiointiin painottuvassa asiointissa yhteiskunnassa, voisi kehittämistyön kohteena olla sähköisen e-materiaalipankin luominen valtakunnalliseen käyttöön lastensuojelun ammattilaisille. Itsenäistyvien nuorten päivätoiminta on kaiken kaikkiaan melko hataralla pohjalla. Nuorten tarpeita vastaavan toiminnan suunnittelua voisi kehittää vielä paljon lisää.

Yllättävää oli, miten tärkeänä nuoret koulunkäyntiä pitivät ja miten huolissaan he opinnoistaan olivat. Samoin kuin se, että aikuisten vastauksissa päivätoiminnassa ei painotettu jatko-opintoja samalla tavalla kuin esimerkiksi arjen hallintaa ja itsenäistymistaitojen harjoittelua. Nuorten syrjäytymisessä syrjäytymisen syyt ovat iso osa ongelmaa. Tutkimusaiheina kehittämistyöhön liittyen voisi olla laitokseen sijoitettujen nuorten jatko-opintoihin ja työllistymiseen liittyvät aiheet sekä lastensuojelun tarjoaman tuen laadun merkitys itsenäistyville nuorille. Kehittämistyö painotti osallistamista. Yhtenä tutkimusasteena voisi olla myös selvittää laitosten nuorten osallistamisen sekä omassa elämässään subjektina toimimisen vaikuttavuutta itsenäistymisen onnistumi-

sessä. Yhtenä tutkimuksen kohteena voisi olla moniammatillisen tiimin kanssa työskentelyn vaikuttavuus nuoren elämään. Kiinnostavaa olisi myös tehdä aiheesta pitkittäistutkimusta ja selvittää erityisessä huolenpidossa olevien itsenäistyvien nuorten jatkoa, sekä toiminnan vaikuttavuutta siihen. Tämä ei kuitenkaan ole todennäköisesti mahdollista, sillä meillä ei ole oikeutta päästä meiltä lähteneen nuoren tietoihin, jolloin tutkimus jäisi nuorten oma-aloitteisuuden varaan. Tutkimus vaikuttavuudesta olisi kuitenkin mielenkiintoinen.

12. LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T. Vihunen, R. & Vilen, M. (2003). *Nuoren aika*. 2. uudistettu painos
Porvoo: WS Bookwell Oy

Bardy, M. (2013). *Lastensuojelun ytimissä*. Teema 5. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino Oy. Haettu 30.1.2018 osoitteesta
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1

Brown, J. & Isaacs, D. (2008). *The world café: Shaping our Futures Through Conversations That matter*. Published by Berrett-Koehler Publishers.
Haettu 25.10.2018 osoitteesta
https://www.bkconnection.com/static/The_World_Cafe_EXCERPT.pdf

Finlex. (2007). Lastensuojelulaki. Yleiset säännökset.
Haettu 26.9. osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Gissler, M., Kekkonen, M., Känkänen, P., Muranen, P. & Wrede-Jäntti, M. (2014). *Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot – vuosikirja 2014*.
Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
Haettu 30.1.2018 osoitteesta
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/120384/THL_2014_TEE019_09062015.pdf?sequence=5

Dunderfelt, T. (2011). *Elämänkaaripsykologia*. Helsinki: WSOY.

Fagerström, K. (2016). *Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 42/2016.
Haettu 30.1.2018 osoitteesta
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1

Head, B. (2010). *Why not ask them? Mapping and promoting youth participation*. Children and Youth service review 33 541-547.
Haettu 17.10.2018 osoitteesta
https://www.researchgate.net/publication/223905679_Why_not_ask_them_Mapping_and_promoting_youth_participation

Heinilä, H. & Paakkinen, J. (1997). *Vieraskielisen opetuksen arviointi peruskoulun ala-asteella: kielenoppimisen näkökulma*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turun opettajankoulutuslaitos.
Haettu 16.9.2018 osoitteesta
<https://users.edu.turku.fi/jpaakkin/gradu/g8.htm>

Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, R. (2006). *Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista*. Sta-kesin raportteja 12/2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Haettu 25.1.2018 osoitteesta
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77938/R12-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. (2012). *Tutki ja kirjoita*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S. Remes, P. Sajavaara, P. (2012). *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Huttunen, R. (2013). *Luotettavuus*. Powerpoint-esitys.
Haettu 25.10.2018 osoitteesta
users.utu.fi/rakahu/luotettavuus.ppt?viewType=Print&viewClass=Print

Hytönen, K., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. & Koivisto, J. (2016). *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937-1983*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Haettu 15.6.2018 osoitteesta
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf

Innokylä. (2018). *Learning Cafe eli oppimiskahvila*.
Haettu 25.10.2018 osoitteesta
<https://www.innokyla.fi/web/malli2825539>

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, L., Schneider, T., Valtari, S., Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017.
Haettu 1.3.2018 osoitteesta
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1

Jakson, R. (2018). Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastus Nuorten ystävät – palvelut OY:n koulukoti Pohjolakotiin 17.-18.2018. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. EOAK/1354/2018.

Jahnukainen, M., Kekoni, T. & Pösö, T. (2004). *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kananen, J. (2012). *Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kekoni, T., Kitinoja, M. & Pösö, T. (2008). *Eriyinen huolenpito kouluko-deissa*. Raportteja/Stakes 36/2008. Haettu 29.1.2018 osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77376/R36-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Kivelä, K., Kukkonen-Lahtinen, L., Harjula, K., Peuramäki, T., Esko, P. Warris, R. & Marjamäki, A. (2008). *Nuorten päivätoiminta, intensiivistä avo-hoitoa psykiatriassa*. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 7/2008. Vammalan aluesairaala, psykiatrian vastuuryhmä. Haettu 25.1.2018 osoitteesta <https://www.tays.fi/download/noname/%7BAD9961B8-A712-43D0-9575-E5AA0035588F%7D/1574>

Koivisto, J. & Blomqvist, P. (2016). *Eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torju-misen rakennuspalikat*. Innokylän innovaatiokatsaus. Terveiden ja hyvin-voinninlaitos 23/2016. Haettu 31.1.2018 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131066/URN_ISBN_978-952-302-683-4.pdf?sequence=1

Kuorelahti, M. & Viitanen, R. (1999) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuoren syrjäytymisen riskit ja selvitysmiskeinot*. Man-nesheimin lastensuojeluliitto. Helsinki.

Laakso, T. & Äikää-Torkkeli, S. (2006). *Osallisuudella onnistumiseen - lop-puraportti Nuorten osallisuus hankkeesta Loimaan seutukunnassa*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja. Turku.

Lapsenoikeudet.fi (n.d). Lapsen oikeuksien sopimus. Haettu 26.9.2018 osoitteesta <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Lastensuojelun laatusuositus. (2014). Sosiaali- ja terveysministeriön jul-kaisuja 2014:4. Haettu 5.9.2017 osoitteesta http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_I_SBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

LibGuides. *Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas: Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä*. (2018). DIAK. Haettu 2.3.2018 osoitteesta <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793510>

Linnakangas, R. & Suikkanen, A. *Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7. Haettu 12.10.2017 osoitteesta
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74401/Selv200407.pdf?sequence>

Loukasmäki, A. (2018). *Milloin mennään nukkumaan, milloin syödään – syrjäytyneen nuoren kanssa opetellaan elämisen alkeita, eikä sekään aina riitä pelastamaan*. YLE uutiset.
 Haettu 26.10.2018 osoitteesta
<https://yle.fi/uutiset/3-10473995?fbclid=IwAR1wbGEve3eILB7IAa1Ae2BdFFqxDFpTZDE2Jein1rP-5OwssiOcRoBc9pl>

Manninen, M. (2017). *Koulukodista yhteiskuntaan*. EFCAP. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
 Haettu 8.11.2018 osoitteesta
https://www.efcap.fi/wp-content/uploads/2017/11/marko-manninen-2017-11-23-EFCAP-Tre-koulukodista-yhteiskuntaan_HANDOUT.pdf

Metteri, Anna. (1996). *Moniammatillisuus ja sosiaalityö*. Sosiaalityön vuosikirja 1996. Helsinki: Edita.

Myllykoski, A., Melamies, N. & Kangas, S. (2004). *Itsenäistyvä nuori ja AD/HD*. Juva: WS Bookwell Oy.

Mäkinen, O. (2006). *Tutkimusetiikan ABC*.
 Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy.

Nikupaavo, S. (2016). *Oppilaiden osallisuus peruskoulussa*. Pro gradu-tutkielma. Julkisoikeus. Vaasan yliopisto.
 Haettu 1.8.2018 osoitteesta
file:///C:/Users/Downloads/Nikupaavo_Satu-2017-OPPILAIDEN_OSALLISUUS_PERUSKOULUSSA.pdf

Oranen, M. (2008). *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.

Pajunen, E. (2017). *Oppilaiden osallisuus yhteisötaidepajoissa*. Pro gradu-tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
 Haettu 1.8.2018 osoitteesta
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54300/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201706052678.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Pekkarinen, E. (2017). *Koulukoti muutoksessa*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia.

Perhekuntoutuskeskus Lauste. (2017).

Haettu 10.10.2017 osoitteesta:

<https://lauste.fi/>

Pecnik, M., Matic, J. & Milakovic, A. T. 2016. *Fulfillment of the Child's Participation Rights in the family and the Child's Psychosocial Adjustment: Children's and Parents' Views*. Izvorni znanstveni rad Department of Social Work UDK: 342.7-0532:392.3 Faculty of Law, University of Zagreb doi: 10.3935/rsp.v23i3.1382.

Haettu 18.10.2018 osoitteesta

https://bib.irb.hr/datoteka/848135.Pecnik_Matic_Tokic_Milakovic_2016.pdf

Ruoho, K. & Ihatsu, M. (1997). *Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia kat-sauksia nuorten syrjäytymiseen*. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Hel-sinki.

Räty, Tapio. (2012). *Lastensujelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. 2. uudis-tetun painoksen täydennetty lisäpainos.

Porvoo: Edita.

Saastamoinen, Kati. (2010). *Lapsen asema sijaishuollossa-käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita.

Salonen, K. (2013). *Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opin-näytetyöhön*. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turun ammattikorkeakoulu Turku.

Haettu 26.12.2017 osoitteesta

<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. (2017). *Kehittämistoimin-ta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa*. Tu-run ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku: Turun ammatti-korkeakoulu.

Salonen, S. (2018). *Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikön perehdytyskansio*. Perhekuntoutuskeskus Lauste, Turku.

Savolainen, N. (2017). *Esimerkkejä terveyden ja hyvinvoinnin edistämises-tä kunnissa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.

Haettu 20.1.2018 osoitteesta:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135160/Esimerkkej%c3%a4%20kunnissa_hyv%c3%a4%20resoluutio%20%282%29.pdf?sequence=1

Shier, H. (2001). *Pathways to Participation: Openings Opportunities and Obligations*. Children & Society volume 15; 2001.

Haettu 16.10.2018 osoitteesta

https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Sinkkonen, H. (2008). *Kadonneet pojat. Monitapaustutkimus ESY-poikien kompleksisesta koulu-urasta ja elämäntilasta*. Pro gradu -tutkielma. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta Soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto.

Haettu 2.3.2018 osoitteesta

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19978/kadonnee.pdf?sequence=1>

Sinkkonen, J. (2010). *Nuoruusikä*. Helsinki: WSOY.

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2014). Lastensuojelun laatusuositus.

Haettu 2.3.2018 osoitteesta

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_I_SBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

Stenvall, E. (2013). *Osallistu, osallista, ole osallinen – mistä oikein on kyse?* Alue ja ympäristö 42:1 (2013) ss.74-84. Haettu 1.8.2018 osoitteesta

<file:///C:/Users/julia.pitkaranta/Downloads/64770-Artikkelin%20teksti-74557-1-10-20170613.pdf>

Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (2010). *Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä*. Oppimateriaaleja 51. Puheenvuoroja, raportteja, tutkimuksia. Turun ammattikorkeakoulu, Turku 2010.

Tampere: Juvenes Print Oy.

Tarvainen, M. & Kekoni, T. (2015). *Eryistä huolenpitoa. Lastensuojelun erityisen huolenpidon käsite ja käytäntö hoivatutkimuksen kentällä*. Staakesin julkaisuja. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):2.

Haettu 28.1.2018 osoitteesta

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126833/tarvainen.pdf?sequence=1>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2015). *Osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta*. Helsinki.

Haettu 3.2.2018 osoitteesta:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/128983/Osallisuus_final_17.11.2015.pdf?sequence=1

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2006). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

UNICEF. (2007). *Child poverty in perspective. An overview of child well-being in rich countries*. A comprehensive assessment of the lives and well-being of children adolescents in the economically advanced nations. The united nations children`s fund.

Haettu 16.10.2018 osoitteesta:

https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf

Unicef. (n.d.). Yleissopimus lapsen oikeuksista. Haettu 2.12.2018 osoitteesta:

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Virtanen, P. (2005). *Näkökulmia lastensuojeluun*. 1 painos. Helsinki: WSOY.

Vis, S. A., Strandbu, A., Holtan, A. & Thomas, N. (2010). *Participation and health – a research review of child participation in planning and decision-making*. Child & family social work doi:10.1111/j.1365-2206.2010.00743.x.

Haettu 17.10.2018 osoitteesta

<https://pdfs.semanticscholar.org/35d1/58d4e1c16faf592f6645011243ef104078b3.pdf>

Ängeslevä, P. (2015). Arttua on hoidettu miljoonalla eurolla – nyt hänen on pärjättävä itse. Lastensuojelun tehokkuutta ei ole juuri tutkittu. Suomen kuvalehti. Haettu 12.10.2018 osoitteesta

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/arttua-on-hoidettu-miljoonalla-eurolla-nyt-hanen-on-parjattava-itse/?shared=295141-25051ae2-1&fbclid=IwAR3pjCpuc2r-H72J0rZcS8t9GcKoi0bbb7UNtVZZNMvDGjsBrZ9YTeR1LhU>

LOMAKEHAASTATTELU AIKUISILLE

Hyvä Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon työntekijä,

Suoritan Hämeen ammattikorkeakoulussa ylemmän amk:n tutkintoa sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelmasta. Lupa kehittämistyöhön on saatu Marjo Oinoselta ja työn ohjaajana toimii Leena Packalen.

Opinnäytetyöni teen kehittämistyönä, jonka tavoitteena on kehittää Perhekuntoutuskeskus Lausteen Erityisen huolenpidon yksikön käyttöön erityisesti oppivelvollisuuden suorittaneet nuoret huomioiva tavoitesuuntautunut toimintakansio, joka sisältää elämänhallintaan liittyviä tehtäviä ja ylläpitävää toimintaa päivittäiseen toimintaan.

Työllä tavoitellaan toimintaan motivoitunutta asiakaskuntaa, tarkoituksena saada malista asiakaslähtöinen ja nuorta palveleva osallistamalla nuoria ja antamalla heille kuulusitulemisen tunteen. Visiona on, että kansio sisältäisi erilaisia päivätoiminnassa hyödynnettäviä käytännön harjoituksia sekä oman toiminnan kehittämiseen liittyviä tehtäviä, jotka tukisivat nuorta arjessa ja itsenäistymisen polulla jakson jälkeenkin.

Opinnäytteen tarkoitus on kehittää erityisen huolenpidon työmenetelmiä sekä edistää oppivelvollisuuden suorittaneiden nuorten osallisuuttatoiminnassa, joka tapahtuu koulupäivän aikana mutta lisäksi antaa työvälineitä ja malleja kokonaisvaltaiseen työskentelyyn yksikössä kaikki nuoret huomioiden niin yksilöllisen- kuin ryhmätyöskentelyn muodossa.

Kehittämistyö alkaa henkilökunnan lomakehaastattelulla, johon kutsun sinut osallistumaan. Kehittämistyöhön osallistuminen on vapaaehtoista. Lomakehaastattelusta saatujen vastausten pohjalta, muodostan työskentelykansioon teemat, joiden sisältöä nuoret pääsevät suunnittelemaan. Työn onnistumisen kannalta jokainen vastaus on tärkeä.

Antamasi tiedot käsitellään luottamuksellisesti, eikä yksittäinen vastaaja ole tunnistettavissa. Haastattelun aineistoa käytetään vain kyseiseen kehittämistyöhön. Lomakkeella on tarkoitus selvittää aikuisten näkökulmasta ja käytössä olevien tilojen puitteista, mitkä arjen hallinnan teemat, aikuiset kokevat tärkeiksi tukemaan nuoren kasvua ja kehitystä ja edesauttavat nuorta jakson aikana suhteessa asetettuihin tavoitteisiin.

Päivätoiminnan mallikansio on valmistuessaan käytettävissä Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikössä ohjaajien apuna päivittäisen tavoitteellisen toiminnan suunnittelussa. Työnarvioitu valmistumisaika on kesällä 2018, jolloin on tavoitteena ottaa se käyttöön.

Kiitos vaivannäöstäsi! Kehittämistyöstä lisätietoja antaa:

Julia Pitkäranta

Sosionomi amk, yamk-opiskelija

Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma

Hämeen ammattikorkeakoulu

LOMAKEHAASTATTELU (AIKUISILLE)

1. MILLAISTEN TEEMOJEN ALLE SINÄ SJOITTAISIT PÄIVÄTOIMINTAA ERITYISESSÄ HUOLENPIDOSSA?

2. MILLAINEN TOIMINTA MIELESTÄSI EDISTÄÄ JA YLLÄPITÄÄ NUORTEN TOIMINTAKYKYÄ JA MOTIVAATIOTA?

3. MILLAISTA TOIMINTAA SINUSTA ON MAHDOLLISTA ERITYISESSÄ HUOLENPIDOSSA JÄRJESTÄÄ?

VANHEMPIEN SUOSTUMUS

liite 2

Hyvä erityisen huolenpidon asiakkaan huoltaja,

Toimin ohjaajana erityisessä huolenpidossa ja suoritan Hämeen ammattikorkeakoulussa ylemmän amk:n tutkintoa sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelmasta. Opinnäytetyöni teen kehittämistyönä, jonka tavoite on kehittää Perhekuntoutuskeskus Lausteen Erityisen huolenpidon yksikön käyttöön erityisesti oppivelvollisuuden suorittaneet nuoret huomioiva tavoitesuuntautunut toimintakansio, joka sisältää elämänhallintaan liittyviä tehtäviä ja ylläpitävää toimintaa päivittäiseen toimintaan.

Tarkoitus on, että kansio sisältäisi erilaisia päivätoiminnassa hyödynnettäviä käytännön harjoituksia sekä oman toiminnan kehittämiseen liittyviä tehtäviä, jotka tukisivat nuorta arjessa ja itsenäistymisen polulla jakson jälkeenkin. Opinnäytteen tarkoitus on kehittää erityisen huolenpidon työmenetelmiä sekä edistää nuorten osallisuutta ja antaa työvälineitä ja malleja kokonaisvaltaiseen työskentelyyn yksikössä kaikki nuoret huomioiden niin yksilöllisen- kuin ryhmätyöskentelyn muodossa.

Tehtävien ideointi ja suunnittelu sekä kansion työstäminen tapahtuu erityisessä huolenpidossa olevat nuoret ryhmätyöskentelyn muodossa toimintaan osallistaen. Nuorilla on mahdollisuus päästä vaikuttamaan kansion sisältöön ja tuottamaan sinne itselle mieluisia ja omaa toimintaa motivoivia tehtäviä. Ryhmätyöskentelyä on tarkoitus toteuttaa viikoittain mutta siihen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Nuoren antamat ideat ja ehdotukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä yksittäinen vastaaja ole tunnistettavissa. Saatua aineistoa käytetään vain kyseiseen kehittämistyöhön. Tämä on myös käyty suullisesti nuoren kanssa läpi. Päivätoiminnan mallikansio on valmistuessaan käytettävissä Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikössä sekä mahdollisesti muissa laitoksen yksiköissä.

Suostun siihen, että halutessaan huollettavani voi osallistua päivätoimintakansion ideointiin ja työstämiseen.

Aika ja paikka huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennös

Kehittämistyöstä lisätietoja antaa:

Julia Pitkäranta, julia.pitkaranta@lauste.fi

Sosionomi amk, yamk-opiskelija

Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma

Hämeen ammattikorkeakoulu

NUORTEN SUOSTUMUS

Liite 3

HEI! erityisen huolenpidon nuori,

Toimin ohjaajana erityisessä huolenpidossa ja suoritan Hämeen ammattikorkeakoulussa ylemmän amk:n tutkintoa sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelmasta. Opinnäytetyöni teen kehittämistyönä, jonka tavoite on kehittää Perhekuntoutuskeskus Lausteen Erityisen huolenpidon yksikön käyttöön toimintakansio, joka sisältää erilaisia tehtäviä ja toimintaa yksilölliseen- ja ryhmätyöskentelyyn.

Tarkoitus on, että toimintakansio, ideoidaan ja suunnitellaan yhdessä nuorten kanssa. Kansio tulee sisältämään erilaisia yksilö- ja ryhmätehtäviä erityisen huolenpidon päivittäiseen toimintaan käytettäväksi. Sinun on mahdollisuus päästä vaikuttamaan kansion sisältöön ja tuottamaan sinne itselle mieluisia ja omaa toimintaa motivoivia tehtäviä yhdessä muiden nuorten kanssa.

Toimintakansion ideointi, suunnittelu ja toteutus on tarkoitus toteuttaa ryhmätyöskentelynä viikoittain mutta toimintaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Antamasi ideat ja ehdotukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä yksittäinen vastaus ole tunnistettavissa. Saatua aineistoa käytetään vain kyseiseen kehittämistyöhön.

Ennen toiminnan aloittamista, käymme vielä tämän kaiken suullisesti läpi. Päivätoiminnan mallikansioon valmistuessaan käytettävissä Perhekuntoutuskeskus Lausteen erityisen huolenpidon yksikössä, sekä mahdollisesti muissa laitoksen yksiköissä nuorten työskentelyssä.

Haluan osallistua erityisen huolenpidon käyttöön tulevan päivätoimintakansion suunnitteluun.

Aika ja paikka huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennös

Kehittämistyöstä lisätietoja antaa:

Julia Pitkäranta

Sosionomi amk, yamk-opiskelija

Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma

Hämeen ammattikorkeakoulu

**PÄIVÄTOIMINNAN
materiaalipankki - sisällysluettelo**

Liite 4

Elämänhallinta

Terveys & hyvinvointi
Seksuaalikasvatus
Tunne-elämän taidot
Sosiaaliset suhteet
Elämäkatsomus
Luova toiminta
Harrastukset & vapaa-aika

Opinnot

Koulutustarjonta
ja koulutusmahdollisuudet
Jatko-opintojen suunnittelu
Oman tilanteen selvittäminen
Lomakkeet & hakemukset
Tutustumiskäynnit

Toiminnan tavoitteet

Mielekkyyys
Konkreettisuus
Käytännönläheisyys
Asiakaskeskeisyys
Tarpeellisuus
Toiminnallisuus
Tavoitteellisuus
Nuoren osallistaminen
Asiakaslähtöisyys
Suunnitelmallisuus
Vuorovaikutuksellisuus

Itsenäistyminen

Kodin- ja taloudenhoidon
harjoittelu
Asioista huolehtimisen
harjoittelu
Asiointitaitojen harjoittelu
Arjenhallinnan harjoittelu

Työelämä

Lomakkeet & hakemukset
Työpajat
Työnhaku
Käytännössä harjoittelu

Toimintaympäristö

Tilan ja välineiden huomiointi
Riittävä resurssi toimintaan
Huolellinen suunnittelu
Turvallisuus
Tutustumiskäynnit
Yksilöllinen-
Pienryhmä-
ja ryhmätoiminta
Asiantuntijavierailut

Nuoren yksilölliset päivätoiminnan tavoitteet voidaan muodostaa esimerkiksi ADAD-haastattelun avulla.

Kehittämistyön aikataulu

liite 5

AIKA	MENETELMÄ	TOIMIJAT	TUOTOS
8-11/2017	Palaverit ja keskustelut	Kehittämistyön tekijä, organisaation työntekijät	Aiheen valinta ja aihepiirin rajaus
12/2017	Palaverit ja keskustelut, kirjallisuuteen perehtyminen	Kehittämistyön tekijä ja organisaation työntekijä	Teoriapohja ja tutkimussuunnitelma
1-4/2018	Kirjoittaminen	Kehittämistyön tekijä	Teoriapohja ja tutkimussuunnitelma, lomakkeen muokkaus
5-7/2018	Työyhteisöpalaverit, haastattelut, haastattelujen koonti	Kehittämistyön tekijä, työntekijät	Informointi, lomakkeen täyttö
6-8/2018	Ryhmätöiden aloitus	Kehittämistyön tekijä, työntekijät, asiakkaat	Informointi, kansion rakentuminen, kokemukset, palaute ja dokumentointi
7-9/2018	Ryhmätöyt, työryhmän kanssa reflektointi	Kehittämistyön tekijä, työntekijät ja asiakkaat	Informointi, kansion rakentuminen, kokemukset, palaute ja dokumentointi
10/2018	Kansion koonti, kirjoittaminen, käytännön työ	Kehittämistyön tekijä	Informointi, palaute, päivätoimintakansio käyttöön
10/2018	Kansion käyttö työsken- telyssä, kirjoittaminen	Kehittämistyön tekijä, ohjaajat, asiakkaat	Kehittämistyön lop- puraportti, kansion päivitys, päivätoimintamalli
11-12/2018	Kehittämistyön esittely	Kehittämistyön tekijä, osallistujat ja sidosryhmät	Kehittämistyön päätös, implementointi

